

Presented to the
LIBRARY of the
UNIVERSITY OF TORONTO
by
Professor De Galocsy

211

VERSEGI FERENTZNEK
MEGTSALATKOZOTT ILLETLEN
MOTSKOLÓDÁSAI
A' TISZTA
MAGYARSÁGBAN.

MELLYEKET
VALÓSÁGOK SZERÉNT NYILVÁN MEGMUTAT,
ÉS MÉLTÁN MEGDORGÁL,

RÉVAI MIKLÓSNAK
BUZGÓ HÍV TANÍTVÁNYA, 'S IGAZ TISZTELŐJE,
FÉNYFALVI
KARDOS ADORJÁN.

PESTEN,
TRATTNER MÁTYÁS BETŰIVEL,

1806.

In minimis rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur.

Cic. Acad. Quaest. Libr. IV.

Spernenda non est vel minima calumnia :
Nam plurimi artem illius augendae tenent ;
Quos propter illam qui cauet , recte facit.

Ex Comico Graeco.

Qui non defendit iniuriam , neque propulsat a suis ,
cum potest , iniuste facit.

Cicero de Offitiis Libr. III.

KESELŐKÖI
MAJTÉNYI ANDRÁS
FŐ NEMES ÚRFINAK.

PESTEN

A' KÖZÖNSÉGES TUDOMÁNYOKNAK

KIRÁLYI FŐ OSKOLÁJOKBAN

A' BÖLTSELKEDÉST

HARMADIK ESZTENDŐBEN HALLGATÓ

JELES TANÚLÓ TÁRSNAK.

KIT MÁR IFJÚ KORÁBAN,

TEKINTETES NEMZETSÉGÉNEK ÖRÖMERE,

A' DITSŐ HAZÁNAK JAVÁRA,

NAGYSÁGOS ÉDES ATYJA URÁNAK,

KESELŐKÖI

MAJTÉNYI LÁSZLÓNAK,

KIRÁLYI TANÁTSOSNAK,

HALHATATLAN ÉRDEMŰ HAZAFINAK

FÉNYESSÉGES NYOMAIN,

NAGY REMÉNYSÉGGEL

SZÉP ÚTAKON VEZET A' NEMES INDULAT

A' VALÓSÁGOS DITSÓSÉGRE.

AZ ISTENI FÉLELEMRE,

A' FEJEDELEMHEZ

TISZTÁN VISELTETŐ IGAZ HÍVSÉGRE,

BUZGÓ HAZASZERETÉSRE,

A' NEMES VÉRT KIVÁLTKÉPEN EKESÍTŐ

SZELÍD ERKÖLTSÖKRE,

TISZTES ÉS HASZNOS TUDOMÁNYOKRA,

VILÁGOT ESMÉRŐ OKOSSÁGRA.

A' KÖZ JOÉRT, 'S A' NEMZET MÉLTÓSÁGÁÉRT
ÖNKÉNYEN VALÓ
NAGYSÁGOS ÁLDOZATOKRA.

A' HOVA TARTOZIK MÁR
SZÉP ŐSI MAGYAR NYELVÜNKET,
FENMARADÁSUNKNAK EGYIK OSZLOPÁT,
EREDETI SAJÁT ÉPSÉGÉBEN
JÓ OKON VÉDELMEZŐ JÁMBOR IGYEKEZETNEK
KINYOMTATÁSÁRA
KÉSZEN HAJLÓ BŐ ADAKOZÁSA,
'S EZZEL

AZ IGAZ ÜGY MELLETT BÁTOR KIKELÉSE,
DITSÉRETES MEGEGYEZÉSBŐL,
AZ ÍRÍGY MOTSKOLÓDÁSOK ELLEN.

MELLYEKKÉL
AZ ORSZÁGLÁSTÓL BÖLTSÉN VÁLASZTATOTT,
ÉS AZ ORSZÁG VIGASZTALÁSÁRA
A' TUDÓSOKTÓL

FELSÉGESEN MAGASZTALTATOTT,
VILÁGOS ÉRTELMŰ JÓ TANÍTÓT,
'S VELE EGYÜTT
HÍV TANÍTVÁNYIT, JÓ BARÁTIT, JÓ TANÍTÁSÁT,
ILLETLENÜL MEGTÁMADTA
EGY ZAVAROS TUDOMÁNYÚ PATVAROS.

ILLY NEMESEN JELESKEDŐ KEDVES IFJÚNAK
EZEN PÉLDÁS TETTÉT
HÁLÁLÓ ÉRZÉSSEL NYILVÁN KÖSZÖNI,
'S ÖRÖK EMLEKEZETBEN HÍVSÉGESEN FENTARTJA
A' PESTI MAGYAR TANÚLÓ TÁRSASÁG.

B É V E Z E T É S.

Ha f z n o s a k a' tudós vetekedések: mert ezek által hozatik világosságra a' kétséges homályban elrejtezett dolgoknak megbizonyúlt valóságok. Azért kívánják sokan, 's örömmel fogadják, a' Magyar Nyelvnek mostani felemelkedésében is, az ilyen tsatákat. Érzik a' Jámbor Hazafiak, hogy igen megvesztegette az eredeti nyelvnek együgyű tiszta épségét ezen utóbbi időnek megszavarodott fertelmes szokása. Azt ohajtják tehát, 's várton várják, hogy tudós vizsgálásokkal a' jó szokás nyilván megkülömböztessék a' rosztól: hogy azután, a' kik benne e' jeles szolgálattal bizodalmat gerjesztettek, azokhoz rágaízkodhassanak, 's általok szépen kigázolhassanak a' rosznak süllestő iszapjából, a' jónak pedig bátorságos partjára egészen kikaphassanak. Díszes, és ditséretes dolog Hazánk Fiainak ebben kedveznünk, 's érettök, nem tsak a' tudós vetekedést, hanem még a' vele járó sokféle kellemetlenségeket is magunkra vállalnunk.

Ollyan valójában a' mí-kikelésünk. Igen akar-nók mí a' kérdésben forgó dolgoknak valóság-

kat, indulat mérsékléssel, tsendesen szóló egyes okokkal támogatni; de az ellenkező félnek, Kedves Tanítónkra, és reánk hányatott, sértő motskolódásai, 's végtelen sok gúnyolásai, kimondatják velünk, ezen képtelenségekre felizgató okoknak lefedeztetésökkel, a' kellemetlen igazságot is, magunk, és ügyünk védelmére. Az ellentünk felhordatott okok úgy is tsak hitvány tsavargások. Erőt, és tekintetet törekedett ő ezeknek adni nagy szájjal harsogó motskolódásával, 's féketlen sok gúnyolásival: mellyeket, hibás képzelődésében, a' kevély megáltalkodás, a' magát rágó irigykedés, minden megkéméllés nélkül, illetlenül szóratott, de mind hijában, tzéljától elcső megtsalatkozásával.

Fáj Verseginek, hogy Első Nyelvtanító Révai az Országban, hogy híven követik Tanítványai. Mind kettőjüket megtámadta tehát, futólag való, tsípös, és büszke motskolódásokkal. Kiváltképen pedig a' Tanításokat, mellyeket Révai ad, 's annak Tanítványai szép előmenettel hallgatnak, iparkodott teljes terjedésökben mind megútáltatni épen nem derék okokkal, hanem tsak azon egyhangon tsúfolódó gúnyolásokkal, kezdettől fogva végig, rútúl megrakatott szzerentsétlen munkájában. Azt gondolta, hogy ezekkel a' Közönség előtt kisebbítheti Révainak tekintetét, a' Tanítványokat is elidegenítheti Erdemes Tanítójoktól.

Nekünk is azonképen a' Közönség előtt kell szollanunk, valamint a' többi, úgy ezen részről

felfogatott perünk dolgában, a' józan megítélés kedvéért. A' motskolódások, 's tsúfot üző gúnyolások, nem illenek sem Kedves Tanítónkra, 's annak Tanítására, sem reánk Hív Tanítványokra. Révaitól el nem állhatunk, hogy Versegít követnők: a' kinek majd minden tanítása nem igaz mondás, magával ellenkező tsátsogás, merő tudatlanság. Mind ezeket tsak egynéhány tetemesb állításoknak meghányatásokból kiki ezennel nyilván megláthatja. Két Szakaszra oszlik ezen Vete-
kedésünk kettős Feltételünkre nézve: hogy megdorgaljuk, 's magunktól, és tanúságunktól elhárítsuk a' motskolódásokat, 's féketlen gúnyolásokat; azután a' vétkes szándéknak is megmutassuk, felhozott jelesebb okainkkal, tzéljától ele-
sett megtsalatkozását.

I. S Z A K A S Z.

AZ ILLETLEN MOTSKOLÓDÁSOKRÓL.

Megütkezik minden Jámbor Hazafi kiváltképen a' motskolódásokon, szembe tűnő illetlenségek miatt: mellyekkel külön, és közöslég, sértetünk Személyeinkben; tsak maga Kedves Tanítónk, és mí Hív Tanítványok Kedves Tanítónkkal együtt. Azon is nyilván mutatja méltó kedvetlenségét: hogy a' Jó Tanítás, minden tartalék nélkül, tsúfot üzéssel gúnyoltatik. Nyilván való bátorítással ébrefztetünk, tsak magától is untig szívünkre szólló, nyomos kötelességünkre: hogy

annyival is bátrabban ellene álljunk a' vakmerő patvarkodásnak, igazságos védelmünkre.

I. §. SZEMÉLYEINKET ÉRDEKLŐ MOTSKOLÓDÁSOK.

A' méltó tisztelet, és buzgó szívetet, mellyel viseltetünk Kedves Tanítónkhoz, előbb annak méltósága mellett külön szösztat mintet, az ö Be-tses Személyét megtámadó különös parvarkodás ellen: azután fogjuk fel a' közös motskoltatáso-kat; mellyekkel már mi is Személyeinkben vele együtt sértetünk.

A. KÜLÖNÖS PATVARKODÁS.

Elofordúlnak egynéhány sértőbb motskoló-dások Verseginek írásaiban: a' mellyek Tanitón-kat egyenesen érdeklik, de alatsónyságokért töle ugyan tsak megvetést érdemlenek. Mi azonban ezeket sem hagyjuk megfeddés nélkül, legalább is futólag tététt észrevételünkkel, most itt, most amott, a' mint önkényeken jönnek elő beszé-dünk folytában. Egyet veszünk fel különösen, a' mellyen Tanítónk is méltán megindúlt: mert ter-hes nagy vádolás; jó szívet reá fogatott emberte-lenkedéssel rútolja (a' 165 lapon).

„Az ellenség (úgy mond az igaz ellenség)
„ollyankor támadta meg, in *Antiquit. Liter. Hung.*
„legfőbb, és legkedvesebb birtokimot, nem tsak
„*Proludiumomat* tudni illik, és ezzel együtt fe-jemet, hanem még szívetmet, és erköltsömet is,
„mikor ezeket általam védelmezhetetleneknek
„vélte.“

Ez ugyan valóságos néven mind azon patvarkodás. A' nem igaz mondás, hamis költés, színeskedő panasz, fedezi a' sok motskolódásokra, 's végtelen gyúnyolásokra izgató fő okokat, a' méltó buzgódáson, 's a' szép ditsőségen megbúsult indulatokat, hitvány árúnak felhánytatásával. Ezeket mi világosan megmutatjuk.

1. RÉVAINAK MÉLTÓ BUZGÓDÁSA.

Jól bízhatik Révai velős nyelvtudásában, mind maga érzéséből, mind pedig más a' hoz ér-
tő Tudós Férfiaknak belső meggyőződésből jelentetett több nyomos ítéletökre. Ezen tehetségével, tekintetes hivataljában, az Ország színe előtt, tartozik a' Buzgó Hazafi, a' Közönségnek díszére, és javára szépen nevedő, Jeles Tanítványait jól vezetni a' nyelvnek tiszta épségére; tartozik, azoknak óvásokra, a' nyelvrontókat egyenesen megnevezni. Azért tehát, hogy ő ezt híven megtel-
teszi, ő reá méltán senki sem neheztelhet. Hogy pedig azont, némelly megáltalkodott szarvasabb fogatkozásoknak keményebb meghányatásokban, valamivel hevesebben tette: magokra vessenek, a' *háborgó*, és *háborgató* ellenkezők, kiket ezen illő nevöken is említett munkáiban az illetlen sérelmekre; minthogy ellene törekedtek, ditséretes igyekezetének még tsak kezdetében, 's folyása közben, a' kiadás előtt, alattomban, és nyilván, a' dologhoz értésnek híjával, kevély hatalmaskodással, patvarkodó szövetkezéssel, a' köz jónak hátráltatásával.

2. VERSEGINEK SZÍNESKEDŐ HAMIS

PANASZA.

Ime' nevezeteket, 's az e' féle kiejtéseket, magára vette Versegi; 's gyanakodó fővel, vagy inkább színes fogással, szerentsétlen esetének szemre hányatása-gyanánt fogadta. Ezen ő keservesen panaszolkodott, most is panaszolkodik sokak előtt, 's mindenkor tsak azt veti okúl: hogy mért bánt ő Révaival olly kémélletlenül; egyenes kifejezéssel, megtorlotta sérelmét. Azont jelenti nyilván, a' mint feljebb hallók, érzékenyen íratott panaszában is.

A' Figyelmetes Olvasókat együl egyig bátran szölliája Révai: hogy közölök, az ő munkáiban, ezen keményebb dorgáló mondásokat Verseginek szerentsétlen esetére senki sem vehette. Mert Révai többekről is szölli, nem tsak magáról Versegiről: 's ellenkezőit érdekli egyedül tsak iparkodásaiban gázoló háborgatásokért. Ezekkel tovább másokat is pirongat közös hibájokért: a' bomlott szokáshoz megáltkodásból ragafzkodó vakságokért; az igaz ősi nyelvnek velős esméretét, minden okos vizsgálásnak elmulatásával; megvető, és akadályoztató kevélységökért. Versegi, ezeknek számokban, tsak ezen ártalmas gántsokért vehette magára a' mí Révainknak méltó buzgóadását. Ő ugyan tovább nem erefzkedett a' nyelv ellen tusakodó vétkeknél. Olly jó az ő szíve, hogy igen is tud a' szerentsétleneken keserülni. Nagy képtelenséggel sértheti őtet a' szerentsétlen, több-

ször, és szántszándékkal, azon megrögzött gonosz indulatból, a' mellyért szerentsétlenné lett: míg ezt ő annak szemére vethesse, és ekkor már igen is méltán, az alacsony, és lelkében egészen megromlott sértőnek nyilván való megvettetésével.

Helytelen gyanu bántja tehát Versegit, ha ugyan a' bántja: hogy maga támasztja fel emlékezetét szomorú esetének, mellyet mindnyáján örök feledékenysége kívánnánk eltemettetni. Nints valósága suttogó panaszának; azon egy hamissággal kinyomtatott vádolását öregbítő magyarázatjának: hogy *szívét, és erkölcsét*, olly gonosz értelemben *támadta meg az ellenség*. A' megtámadásnak környülállását sem mondja igazán; hogy védelmezhetetlenségének idejében történt. Képz volt Révai az ő Munkájával, a' Régiségeknek Első Kötetjökkel, még Versegi fogsága előtt: akkor adta ezt ő nyomtatásba, mikor híre volt már Versegi szabadulásának; 's a' nyomtató műhelyből akkor vette magához, mikor Versegi már jó ideig Budán volt, 's ennek maga küldötte által ajándékul. Azóta, hogy itt vagyon Versegi, 's megálgatkozásával hányja veti magát, kiadta Révai a' Bővebb Magyar Nyelvtanítást is. Kiadja a' Szép Tollról íratott Betses Munkáját is. Mind amabban, mind ebben, bátran dorgálja Versegit, egyébütt is dorgálni fogja, nyelvrontó büszkeségeért. Révainak igaza vagyon, 's igazat kell mondania a' nyelvnek méltósága mellett, Bátorsága is vagyon, nem fél árnyékától. Nints benne olly gyáva

lélek, mint Rikóti Szerzőjében: ki, a' szemre hányatott vallás szépítés miatt, a' Jámbor Feddő Papon holta után áll boszszút (*). Révai a' maga ellenségét még eltében, a' szomszéd városban, nyilván pirongatja a' bomlott nyelv szépítés miatt. Ugyan ezt más Jeles Társunk is külön véve, világos észrevételekkel nyilván megmutatja azon Tudós Vetekedésében: mellyet velösen irt *Versegi Ferentznek megfogyatkozott Okoskodásáról a' Tiszta Magyarságban.*

3. A' MOTSKOLÓDÁSOKRA IZGATÓ

FŐ OKOK.

Az igazat ki kell már egyenesen mondanunk: más az ő bibéje. Tsak tettetett gyanu, tsak szín, tsak patvar, a' jó szívű Révaira fogatott ember-telenkedő keménység. Hogy a' szánakodásra hajló Közönség előtt valamiképen igazságosnak tessenek, motskolódó, és szünet nélkül tsúfolódó bánása: ezzel fedezi nyilván kitörő indulatait, a' kevély megáltalkodást, a' rágó irigykedést. Igen elragadták ezen vétkes hibái, hogy még magát sem kémellené szégyene megújulásával, tsak hogy másokat is legyalázhasson: kik a' nyelvtudásban nem hagyják helyben vakoskodó tévelygését; 's

(*) Nyilván vagyon, kin, és mikor garázdálkodik a' derék vitéz, Istenben boldogúlt Tízteletes Alexovits Bazil Atyán: kinek, a' Jó Erköltts mellett buzgódo több Egyházi Szent Beszédein kívül, esméttetes más jámbor tárgyú Munkája is a' *Könyveknek Szabados Olvasásokról*. Pesten. 1792. 8. réti formában.

a' világ előtt ezen igyekezetben nálánál ditsősé-
gesben jeleskednek. Mert hogyan jöhettek a' Ta-
nítványok is rútoló haragja alá, kiknek semmi
részök sins a' költetett megbántásban? Ezért tsak
maga a' Tanító lakolhatott volna, minthogy a'
megbántatottnak panaszja szerént tsak ő vétett el-
lene. Bizony világosak már, tagadhatatlanak, 's
hijában hímeztetnek hamis ürügygyel, a' titkon
rágódó valóságos sérelmek, a' motkolódásokra
izgató fő okok.

4. HITVÁNY ÁRÚNAK FELHÁNYATÁSA.

Minthogy ennyire jöttünk már, még egyet
fogunk fel, 's megrázzuk azt is, a' mint megér-
demli: hogy észbe vegye a' Közönség, ime' ter-
hes vádolás mellett, mi hitvány szert mi nagy
panaszszal öregbít, gyűlöltető indulattal, a' fe-
lettebb való oktan magafzeretés.

Az ellenség megtámadta, úgy mond ő, leg-
kedvesebb birtokimot; *proludiumomat*, és azzal
együtt fejemet. Minden kalmár a' maga árúját di-
tséri: de a' vevő ítéli meg jóságát. A' Magyarság
piatzára ha kiül valaki árújával: tudja meg előre,
hogy itt már kemény törvényt tartanak, mint
akármelly jól rendeltetett városban, kiváltképen
az életre szükséges árúknban. Ha ugyan hamis,
megvesztődött, ártalmas az árú: a' következhető
veszedelemnek eltávoztatására, elfogják azt a' vá-
sárbírák, a' vízbe vetik, vagy másképen teszik
semmivé; 's arra meg nem indulnak, akár mint
síránkozzék az áros, legkedvesebb birtokom ez

nekem, jaj! ne bántsátok fejemet. Ollyan Verséginek árúja, mind az a' kitsiny, az első, mind pedig ez a' két utóbbi vastag munkája: igen ártalmas, tiszta ép nyelvünket megdöglető mírigy, egyenes ítélettel tüzre való. Hív látókra került, az egész nemzetet veszedelmétől mentő igaz bírakra: ezek buzgón megjelentik, 's a' mint illik, tiltják, 's akadályoztatják, fogják is teljes erejekből akadályoztatni. A' jajgatkozásokra, *legkedvesebb birtokom! fejem!* minden irgalom nélkül azt adják válaszul: *ha neked olly kedves, 's meg nem halfz tőle, tartsd magadnak; és ha megfédült fejeddel, lármás ígéretidre, jobbat nem készíthetél, ezzel ugyan nem fogod a' nemzetet megveszteni* Mi derék bizodalommal, mi igaz tehetséggel, mi szent kötelezéssel járhatnak el ebben a' vígyázó keménységben, a' Köz Jóért helyesen buzgódo, Nagy Révainak Jeles Oskolájából kikelő Jámbor Hazafiak: világosan megtetstzik a' következő jelentésekből, 's a' többiekből is, a' többi öszvetartó védelmező készülletekben.

5. A' VÉGTELEN TSÚFOLÓDÁSOKRÓL

FUTÓLAG SZOLLÓ JEGYZÉS.

A' fő motskolódást már eléggé megrontottuk: a' többiekről, mellyekben véget nem talál az ellenkező, futólag tsak egy jegyzést teszünk. A' Jó szívű Olvasó nyilván látja: hogy a' megáltalkodott fő, rosz ügye mellett, a' derék okoknak fogyatkozásokat tsúfolódásokkal pótolja. Ő azonban a' maga rút vétkét, a' mellyben olly igen

gyakorlatos, másra keni, 's magát elárúlva jelentti, mit nyer vele (a' 97 lapon): az *írtóztató hevesesség gyanuba hozza ügye valóságát*. A' mit ő Révaiban írtóztató hevességnek mond, az ugyan igaz nevén méltó buzgóság, határa, 's mértéke vagyon, nem harsog mindenütt, 's mind untalan, mint az ő patvarkodása; tsak helyén szóll, ott is a' kevély megáltalkodás ellen, mindég jó okon, 's a' legjobb ügy mellett. Ő reá tsak az illik méltó ditséretére, buzgoságának helyben hagyatásával: *bátran szóll, a' ki ügyében bízik*.

B. KÖZÖS MOTSKOLTATÁSOK.

Vérsegi, hogy Első Értekezésének jól megvesse fenekét, bévezetésképen előhordja jó számmal: mi különböző úton járnak Magyar Íróink a' nyelvtudásnak dolgában. Némelly tévelygéseit ezen jegyzéseiben másutt jelentjük: itt tsak a' motskolódásokkal vesződünk, feltételünk szerént; mellyekkel ő minket, mindjárt munkája elején, közöslég sért. Kedves Tanítónkkal együtt. Lágyabban kezdi az első furdalást (1. §. a' 2 lapon): de utóbb a' másodikkal (4 §. a' 3 lapon) keményebbekre lépik, 's végtére szinte gorombaságra fakad. Felhozzuk itt is, a' mint kezdetünk, saját szavait.

„Némelleyek, egy mostani Írónak tanítványai, vagy jó baráti lévén, hibáinak is buzgó imádóikká lesznek, Cicerónak felettébb alatsony példája szerént, a' ki Plátóval még hibázni is „gyönyörűségnek tartotta.“

„Ama' hajlandóságot, melytől valaki úgy
 „elragadtatik, hogy egy Auctor kedvéért az egész
 „nemzet javát megvesse, barátságának nem ne-
 „vezhetem: és az olyan gyenge lelkeket, kik,
 „saját eszekkel élni nem tudván, másoknak tekín-
 „tetek után indulnak, mint az ostoba juhok a'
 „kos után, tzáfolásra méltóknak nem tarthatom.“

Több ágakra oszlanak ezen rútolások: a'
 melyekre külön felelünk több észrevételekben.
 El nem hagyjuk a' méltó megdorgálást; de ját-
 szunk is némelyekben. Mert vagyon benne, a'
 mivel, mind a' két részről, az ellenkezőnek aka-
 ratja ellen is, szép fordúlással, még inkább di-
 tsekedhetünk.

I. RÉVAI MÉLTÓSÁGGAL MOSTANI ÍRÓ.

Ez a' *mostani Író* bizonyly Révai: a' ki-
 nek, olly *Hív Tanítványai*, 's *Jó Baráti* vagy-
 nak; hogy tanítását követésökkal, és mellette buz-
 gódó szóllásokkal, megsérthették Verségit hason-
 ló állapatra ásitó vágyódásában. Megvetést jelent
 az ellenkezőnek szájában ez a' kifejezés, *egy mos-*
tani Író: a' melly azonban ötet is érdekli.

Mert bizony Verségi is *mostani Író*, igen is
mostani, kétfzeresen *mostani*. Az ő először is
 idejére nézve, mert ő is tsak ugyan most ír;
 azután írása tárgyában, minthogy a' nyelvnek
mostani zavarodását írja, 's úgy írja pedig, hogy
 azt ő nem tsak védelmezi, hanem még szaporítja
 is újabb és újabb tsodákkal, minden régiségtől
 irtózó kórságában. Ezen állításunknak bizonyo-
 dását

dását eléggé mutatják vetekedő gyakorlásaink : megnyugfzik azon az egyenesen ítélő Tudós Magyar Világ, a' melly előtt bátran vetekedünk.

Révai azonban, a' megvető hangnak bozsfújára, méltósággal *mostani Író*. Most ír ő, a' mostani időnek örök ditsőségére, nyelvünknek a' mostani zavarodásból kitisztulására: mert mély ítéletű gondos választással, ékeszszószertetésbéli derék okon, a' mostani sok jót a' régi sok jóval egybe foglalja, 's több századokig fenmaradott azon egy megállapodásában, épen, és tisztán mutatja.

2. RÉVAIBAN TSAK AZ ÍRÍGY SZEM LÁT HIBÁKAT,

Ő VALÓSÁGOKKAL GYŐZI TISZTELOIT.

Révaiban írigykedő szemmel tsak Versegi lát *hibákat*, kíváltképen olly szerentsétlen botlással, 's olly éktelen számmal, a' mint ő egész munkájában mindenütt tsúfolódva öregbíti. Mások ellenben minden részről mind azon *valóságot* szemlélnék annak tsak eddig is kiadatott jeles írásaiban; 's a' többiekben is azonokat várják tőle teljes bizodalommal: valakik e' dologhoz jól értenek, és igen tudják, mi készület, 's mi tehetség kívántatik hozzá, 's azt különösen ő benne mind együtt találják nagy mértékben. Ezzel győz ő: ezért hallgatnak olly híven minden oktatására a' *Tanítványok*; ezért hajlanak hozzá napról napra mind buzgóbb szeretettel az ő *Jó Baráti*. 'S ugyan ezek a' Nagy érdemű Férfiúnak

mind jó okon meggyőződött igaz *tisztelői*; nem pedig csak gyengeségből magokat megadó alacsony *imádói*.

3. INKÁBB RÉVAIVAL HIBÁZNAK
AZ Ő TANÍTVÁNYAI,
HOGY SEM VERSEGIVEL IGAZAT TARTSANAK.

Mire vetemedett Versegi! Cicerónak felséges mondását alacsonyossággal rútolja: hogy minket, mély tanúságot fitogató dorgálással, 's annyival is tsípősebb gúnyolással, mérészebben vádolhasson a' mászó példát követésről.

Tudjuk mi annak a' vetekedésnek tárgyát, és teljes folyamatját, a' mellyben így szól Ciceró (*Tusc. Quaest. Libr. I. Cap. XVII.*): tudjuk szavának feddhetetlen józan értelmét. Hallgatójával beféllget Ciceró: *Marcus, et Auditor.* „*Mar-*
„*cus.* — Platonem ferunt, vt Pythagoreos cogno-
„*sceret, in Italiam venisse, et in ea cum alios*
„*multos, tum Archytam, Timaeumque cogno-*
„*uisse, et didicisse Pythagorea omnia; primum-*
„*que de animorum aeternitate, non solum sen-*
„*sisse idem, quod Pythagoram, sed rationem*
„*etiam attulisse: quam, nisi quid dicis, prae-*
„*termittamus, et hanc totam spem immortalita-*
„*tis relinquamus. Auditor.* An tu, cum me in
„*summam expectationem adduxeris, deseris?*
„*Errare mehercule malo cum Platone, quem tu*
„*quanti facias, scio, et quem ex tuo ore admi-*
„*ror, quam cum istis vera sentire. Marcus.* Ma-
„*cte virtute! ego enim ipse cum eodem ipso non*

„inuitus errauerim.“ A' lélek halhatatlanságáról
vagyon itt a' szó. Előhozattak ez ellen némelly
Böltselkedőknek tévelygő vélekedéseik: a' mel-
lyek után szépen megfejtetett a' halhatatlanság bi-
zonyodására természetünk belső érzése. Plátóra
jött a' szó, a' ki nem tsak *egy* értett Pythago-
rással a' lélek halhatatlansága felől, hanem azt,
a' miben ő *első* volt, még *okokkal is bizonyította*.
Plátónak tekintetere, igen is Plátónak a' Bölt-
tselkedők között legjobb okon támadott tekinte-
tère, megvolt már a' győződés, kiváltképen Ci-
ceróban. Jól bíztaban tehát felségesen szól ő,
az öszvefűggésből megtetfző világos értelemmel.
Plátó hibáz másoknak állítások szerént, a' kikiről
ellenben én úgy tartom, hogy ők hibáznak. De
hagyjuk reá, legyen úgy, a' mint ők vítatják: én
ugyan még is inkább hibázok Platóval, hogy sem
velek igazat tartsak.

Mi is ezen állapotban vagyunk a' felséges pél-
dát méltán követtünkben. Nem hiú hanggal, ha-
nem igazán velős okokkal győz minket Révai:
azonokkal győzi a' Tudós Magyar Világnak Szí-
nét. 'S ugyan ezek a' Jeles Férfiak, mélyen, és
tisztán bélátó Nagy Lelkek, szóval, levelekkel,
könyveket ítélő szép tudósításokkal, nyilván tesz-
nek bizonyosságot Erdemes Tanítónk oktatásának
igaz belső valóságáról. Erre a' közönségesen meg-
egyező bizonyosságra mi annyival is inkább erő-
södünk nemes igyekezetünkben: 's annak jelesebb
példáit, Kedves Tanítónk engedelmevel, védel-

münkre kiadatott Vetekedő Gyakorlásunk mellé függesztjük, nagyobb tekintet kedvéért (*). Tsak a' vakoskodó Versegi, egynéhány mellette sutto-gó rab lelketkével, ellenkezőt mond, a' maga megvesztödött árújának keletére. Mí azonban, akár mint vegye tettünket Versegi, a' velünk meggyaláztatott Ciceróval azonképen szóllunk a' mí Plátónkról, egyenes úton járó, 's mindég jó okon híven tanító, Kedves Révainkról. *Nos hercle errare malumus cum Révaio, quam cum Versegio vera sentire. Macti sumus virtute: quandoquidem ipsi praeclare excellentes viri cum eodem ipso non inuiti errauerint.*

4. PLÁTÓ RÉVAI, CICERÓK TANÍTVÁNYAI.

De maradjunk még egy kevéssé, Plátó, és Ciceró mellett: 's a' tsúfolódó öszvehasználtást fordítsuk tovább is méltó ditselkedésünkre, 's újabb meg újabb ösztönünkre.

Plátót, Ciceró mindég ditsérettel említi: a' mí tárgyunkra szolgálnak a' többi közül ime' kü-

(*) A' ditséretesen szólló Köz Bizonyságnak az Eredetiekből híven vétetett Jelesebb Másaival megbővítők ezen Harmadik Vetekedésünket, annak végén, méltó okon, mellyet Plutarkból előre botsátánk. Ezek két rendbéliek. Az első a' Magyarság körül forgolódó Nemes Igyekezetet magasztalják főképen, némellyek azont érlelik egyéb Írásokban is; a' másod rendbéliek, pedig a' Közönség Jávára, hívségesen, és buzgón beteljesített Hivatlokról beszéllenek; a' mellyekről utóbb teszünk említést ugyan itt ezen Vetekedésünkben.

lönös kifejezései (*Orat. X. XLII. De Orat. Libr. I. Cap. CXXXVII.*). „Ille, non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauissimus auctor, et magister, Plato. — Plato, non linguae solum, sed etiam animi, et virtutis magister. — Plato, omnium Rhetorum exagitator. — Plato, oratoris irridens, summus ipse orator est.“ Nagy volt Plátónak érdeme a' böltsekedésben, melyet ő az erkölts tanításban helyheztesett, legjónabb állatásokkal. Az ékesenszóllást is igen kedvelte, 's azzal tette minden oktatását még annyival is kellemetesebbé. Őtet Ciceró mind a' kettőben nagyon követte.

Minthogy erre az ellenkező nyújtott alkalmazosságot: örömmel emlegetjük, mi illik mind a' kettőből a' mi Révainkra. Mi őtet Plátónak nevezők. Ő azonban illő letartással ellene mond a' fényes névnek: csak azt vallja, hogy Plátót örömet követi, a' mennyire megengedik tehetségei. Esméretesek, számos, és jeles bizonyságokkal magasztaltatnak szép tettei: hivatal viselése, teljes élete folytában, mind azon ditsőség. Őtet a' kedvező természet több különös ajándékokkal szerette, a' mellyek között első és fő az: hogy minden igyekezetében, kiváltképen hivataljában, nagy lélekkel, a' tzelra, 's az oda vezető útakra, és eszközökre belátó éles észszel, mindég derekán fogta a' dolgot, tétovázás nélkül a' valószágot elérésre. Most mindenekre ki nem terjeszkehdhetünk: csak tárgyunkhoz közelítünk. Erkölts:

oktatás, szoros fenyték, fejedelemhez való hiveséget, hazafzeretést, és köz jót ajánlás volt mindenkor az ő legkedvesebb 's legszentebb foglalatossága. Például előre járt ő mind ezekben. A' többi tanúságok mellett az ékesen szóllásra is jelesen törekedett. Kiváltképen a' hazai nyelvnek épségét védelmező munkálódásával annyira ment: hogy ezekben még eddig ő az első, az oda vezető egyenes utat töréssel, mély titkokat fényre hozással, tsodálatos tulajdonságokat megfejtéssel, 's mindenekre győző okot adással. Nagy ezekben az ő tekintete. 'S a' mit Ciceró mondott a' böltselkedés dolgában Legtekintetesebb Előjáróiról (*De Diuin. Libr. I. Cap. LXII.*): „Plato, et „Socrates, vt rationem non redderent, auctorita- „te tamen reliquos minutos philosophos vince- „rent;“ mi is bátran azont mondhatjuk a' mi Híres Neves Előjárónkról, a' nyelvtanításra tetetett alkalmas fordítással: *Révaius, vt rationem non redderet, auctoritate tamen reliquos minutos grammaticos vinceret.* Azért ő igen is jól meghányhatja, jól meggyötörheti, a' nemzet fő kiuttsében gázoló nyelvrontókat: *omnium exagitator, omnes irridens, summus ipse.*

Magunkról is mondunk még egy két szótskát. Mi is, illy Jeles Tanítónknak győző oktatására, Ditső Elejnkrol reánk maradott felséges nyelvünket, mint Ciceró a' Rómaít, igyekezőnk, míg élünk, épséges tisztaságában fentartani, Hazánk Fiaival mind inkább megkedveltetni, a' Külső

Nemzetekkel tsodáltatni. Nagy közöttünk a' nemes vetekedés, a' hazafiúi buzgódás. Beleszerettünk mennyei nyelvünkbe: mert tudjuk már tiszta kút forrásait, bőv tsergetegekre nem zavaros szakadását, ezekből meggyült tágas tengerét; belsőképen érezzük minden legkisebb betűfogásai-ban tulajdon jelentését, azckkal nevededő hathatós erejét, kedves külömbözéssel szépen öszve-zengő folyamatját. Örülni fog még Hazánk, táplál a' reménység, Révainak Oskolájából kikelt Ékesenszóllóin.

5. NEM EGY EMBER RÉVAI,
A' TELJES RÉGISÉG, NAGY TUDÓS SEREG
SZÓLL BELÖLE,
AZ EGÉSZ NEMZET JAVÁRA.

Nem tudja, kiről szól Versegi, mikor olly megvetőképen említi Révait, *egy ember*, 's *egy ember kedvéért*. Ugyan itt, igen ám a' jeles nyelv-tanításban, nem *egy ember* a' mi Révaink. Több ember szól belöle, a' teljes régiség, a' mellyen legbátorságosabban megállapik nyelvünk valósága; több ember szól belöle, a' nagy tudós sereg, a' mellynek öszvetartó szorgalma azon egy úton, elmét világosító meggyőzéssel, szerentsésen nyomozza, fejtegeti, a' nyelveknek, kiváltképen a' napkeletieknek, mellyekkel a' miénk leginkább megegyez, mind azon jelentő részetskékből tsodálatos öszve alkatásokat. Ennyi sok szóra, győző okokkal teljes bizonyításra indulnak, nem *gyarlóságtól* ragadtatnak, a' Révaihoz hajló Jámbo-

rok: 's az *egész nemzet javát*, annak nyelve valóságán megnyugott állapotját, örömét, 's ditsőségét, ugyan az *egész nemzet kedvéért*, támogatják a' Nagy lelkű Szerzőhöz viseltető okos és erős *barátságokkal*. Már pedig Versegiben, kit a' kevélyen megvettetett régiség nem segít, a' jó úton járó tudós seregnek példája sem vezet, igen is ebben a' maga feje után indúlt egyes lézegőben, pufztán *csak egy emberben*, azok a' Jó Lelkek semmi győző erőt nem tapasztalnak: így tehát az ő kedvéért az egész nemzet javát meg nem vehetik, 's hozzája illy barátsággal semmiképen sem lehetnek. Sőt méltán bocszfonkodnak reá, hogy ő, a' nemzet javának ürügyével, a' magavakoskodásának tévelygő tsodáit, hatalmaskodó hanggal, 's rútuló patvarral tolja az egész nemzetre, igazán ennek java megvettetésével.

6. VERSEGIT, AZ ERŐS NAGY LELKET, ÉS OROSZLÁNT, MEGTZÁFOLJÁK

A' GYENGE LELKEK, AZ OSTOBA JUHOK.

Lépésenként tovább megyen Versegi, 's végtére alacsony gorombaságra ereszkedik: a' gyenge lelkek, kik saját eszökkel élni nem tudnak, másoknak tekintetők után indulnak, mint az ostoba juhok a' kos után, megtzáfolásra nem méltók.

Nyilván vagyon, kit mond itt *kosnak* a' kevély ellenkező: a' *Nyáj Vezetőt*. Ez a' Jó Hazafi kész az illyen tsapásokra: előre látta, hogy így bánnak még vele. Ha szükséges már illyen bajokkal is a' nemzet javáért vesződnie: eltűri örömet,

meg nem ijed, tárgya mellett marad, azt vátatja holtig, szóll munkáiban, a' hol illik, nyomos okon, de méltó dorgálásokkal is, a' vakoskodó megáltalkodásnak szégyenülésére. Azonban a' gorombaságot soha sem fogja gorombasággal megtorlani: magától is vízfzater az annak fejére, a' kitől származott. Gyönyörködve emlegeti Besenyei Györgynek penna tsatára gerjedő nemes eltökéllését (*). Eléggé vigasztalja magát a' Tudos Világnak Józanabb Ítéletével: 's örül, hogy ez előtt betsben vagyon már, még pedig reménységén kívül hamarább, fáradhatatlan munkálódása.

(*) A' Holmiben XXXIX Rész a' *Penna Tsata*, melyet Besenyei György, a' Magyarság kedvéért, keresve keres, 's ohajtva ohajt. (a' 325 lapon). Méltó saját szavait hallanunk.

Ah! bár tsak elérhetném azon vigasztalásomat: hogy tíz, vagy húsz, megsértetett Magyar Író ellenem támadna! Mihent az Írók nyomtatásban egy egéfsz nemzet előtt el kezdenek egymással vetélkedni: azonnal megindúl a' szép elmélkedés. Ezt keresném én, azért garázdálkodom néhol írásomban. Tudom, hogy a' ki tsáfolni akarna, igyekeznék hozzám szebb Magyarsággal beszélleni, mint én szoktam. Harmadik jőne, ki mind kettőnket felül kívánna haladni. A' nemzet mulatná velünk magát, 's nevetne: mikor mi egymásnak előtte boszfzúságokat mondanánk; de a' tudomány, magyarság, azonban épülne. Ah! atyámfiái, író barátim, támadjatok reám pennával, magyar könyvekkel! Mondjátok, nints efzem, ítéletek Szentzre, mind elfogadom örömmel: tsak, több elmével, magyarsággal tsáfoljatok, mint én írtam.

Nekünk mindazonáltal szabad, sőt igen is illendő, a' többivel ezt a' gorombaságot is felfognunk, 's az ellenkezőnek vakmerőségét szemére hányunk: hogy ő, rend szerént való hivatál nélkül élő emberke, egy Tekintetes Nagy Testnek Betses Tagját, a' Hazának Feddhetetlen Hív Szolgáját, még ilyen alacsonyysággal is piszkolni méréfzlette, a' Tekintetes Nagy Testnek, a' ki ezen Érdemes Tagjával méltán ditsekedik, együtt aranyoztatott sérelmével. Ha már ennyire botosatkozott, szamarat is emlegethetett volna. Mert bizony ez is a' nyájjal jár, 's a' legelés közben sokszor elől tzaamog. Igen is, a' *szamarat* a' *kos* helyett nagyobb tsúfságul tehetne volna egy *ostoba nyáj* vezérének; és, mivel jól tud furtsálkodni, egyéb okát is adhatta volna: mert alkalmatosb arra kitetsző nagy testével, a' megtömetett

Mi is azt ohajtjuk, 's azt keressük hevesebb tsatánkkal: hogy induljon meg közöttünk a' szép okos elmélkedés, a' szép magyarság kedvéért: melly szép nem lehet, első, és fő dífzenek, a' hibátlan-ságnak, 's a' tisztságnak híjával. Azont mondja Cicero (*de Claris Oratoribus*): *solum quidem, et quasi fundamentum orationis, vides elocutionem emendatam*. Ideje már egyszer, most kíváltképen, mikor a' Ditső Haza is igen kívánja nyelvünk virágzását: hogy annak tiszta épségét, mellyet annyi világos jelekkel maga szépen mutat, eredeti valóságában megesmérjük, 's hozzá ragaszkodjunk, közönséges megegyezéssel. Úgy lennénk Édes Egy Anyánknak egyet értő Kedves Szülöttei.

iszákokkal, 's kiváltképen jelt adó hangos ordításával. Úgy is azt tartják némellyek: hogy a' tekintet szerzésre elég a' tanításokban a' hatalmaskodó rikoltás, minden ok adás nélkül. Mi szükség magokat fárasztaniok: ha könnyebb a' felfuwallással kirohanó nagy szóllás.

Érdemes Tanítónknak tekintetéről már eleget mondottunk: ezt ő okokkal szerzette, 's fentartja még most is okokkal, a' mellyektől el sem válhatik tanításában. Mi ezek után indulunk; ezekkel maradunk állatásink mellett. Nem tudja az ellenkező, kik vagynak itt a' Magyar Tanuló Társaságban. Olly Ifjak, kik a' Közönséges Tudományoknak Fő Oskolájokban túl estek már a' Böltselkedő Karon: Nagy nevezetű Jeles Tanítók alatt gyakoroltattak az Okoskodásban; bírnak Itéletértéssel, Szépségérzéssel; járatosak a' Történetekben, 's azoknak Segedelmeikben; tudják a' Természetnek Jelenéseit. A' Törvényt hallgatják már, ki másod, ki harmad, ki negyed esztendőben. Tanúságok terjedésére, valamint előbb, azonképen élnek most is a' szép alkalmatossággal: szorgalmatosak a' ritka kintsekkel megrakatott, Királyi, és Magyar Könyves Házakban. Az illyeknek tudnak eszökkel élni: nem engedhetnek tsak vakon, és tekintetből, akárhogy, zúrzavarral, ellenkezéssel elejökbe hordatott regéknek.

Mi is, a' kik most vetekedünk, ezek közül vagyunk. Boszszút állunk megvettetésünkért, az alacsony motskolódásokért, az erős nagy lelken,

az orosz lányon, mi *gyenge lelkek, ostoba juhok*. Bátran kikelünk; megtáfoljuk többképen, a' Tudós Magyar Világ előtt, a' nyelvnek tiszta épségében zavaró Hivatlan Tanítót. Le sem tesztizük fegyvereinket, valameddig ő e' féle éktelenségekkel tusakodandik a' szépséges valóság ellen. Ez a' mi HADJELENTÉSÜNK: innepléssel hirdetjük.

II. §. A' JÓ TANÍTÁST GÚNYOLO TSÚFOLÓDÁSOK.

A' közös motskoltatással, a' mellyről eleget szóllottunk már, egybeköti az ellenkező, annak második részében, a' végtelen gúnyolásokra jeles gúnyolással készülő hoszfzas feltételét (114 lapon a' 4 §. folytatása). Ebben már egyenesen a' Jó Tanítást veszi fő tárggyúl. Halljuk hatalmas szavait méltó figyelemmel.

„Tsak azokat veszem még elő, kik a' régi
„magyar kézírásokban, és nyomtatott könyvek-
„ben, keresztül kotsúl etymologizálván, 's a'
„bennük találtatott szavakból, formatiókból, in-
„flexiókból, és kifejezésekből, akár helyesek,
„akár hibásak legyenek, írtóztató tudós hypo-
„thesiseket építvén, azt kívánják: hogy azon
„dolgozokban, mellyek nekik tsak azért tetstzenek,
„mivel boltjaikba valók, egészen a' régiekhez
„ragaszkodjunk; másokban pedig az ősi könyv-
„szerzőktől velek együtt szabadon eltávozzunk.
„*Veneranda antiquitas haec semper sic ettulit,*
„kiáltja több ízben egy Auctorunk, *in Antiqui-*
„*tatibus Literaturae Hungaricae, et in Elabora-*

„*tior Grammatica Hungarica*: kinek munkáit,
 „míg tsupán tsak régiségeinket terjesztek előnk-
 „be, tisztelem, és betsülöm; de mihelyt a' phi-
 „lologiába ereszkednek, nyelvészépítő igyekezet-
 „nek nem ösmérhetem. “

Itt nygan, kezdettől fogva végig, a' gúnyo-
 ló rút indulattal mérészen szóll a' tudatlan rosz
 értés, a' sok nem igaz mondás. Mind ezeknek el-
 ofzlatásokra meg kell nyilván fejtenünk: mí jó
 úton vezet minket nyelvtanulásunkban a' mi Ked-
 ves Révaink, tsodálatos találmányában szerentsés
 Tanítónk. Rend kívül való példával három nagy
 dologban különböz, ő a' többiektől. A' nyelvtan-
 nításban a' régiséget veszi fenékül a' mostani jó
 szokásnak megbizonyodására. Azután a' szóhajto-
 gatásokban, 's a' szószármaztatásokban, valamint
 a' gyökereteket, úgy a' ragasztékokat is mind je-
 lentő szavatskáknak tartja, 's világosan megmu-
 togatja, nyelvünk hathatóságának tökéletes ész-
 bevételére. Mind ezekben segédül veszi, a' nap-
 keleti, 's az éjszaki atyafiságos nyelveket. Ezek-
 kel világít, mint annyi szövétnekekkel, a' setét-
 ben ide 's tova tapogatóknak, a' köz haszonra
 termett Jószívű Révai: tsak Verseginek sérti meg-
 romlott szemeit a' nagy fény; azért törekedik
 annyiképen ezt, ha lehetne, egészen eloltani.
 Külömböz ő, vagy, hogy igazabban szólljunk,
 igen megfogyatkozott, akár tudatlanságból, akár
 megáltkodásból, ugyan az ékeszófzeretésnek,
 a' mellyel annyira kérkedik, valóságos értelmé-

ben: minthogy annak szükségesképen megkíván-
tató segedelmiről is hibásan szól; 's ezzel már,
és egyéb képtelen állatásával, azt is nyilván mu-
tatja, hogy annak egész terjedésében, igaz tár-
gyát, 's teljes foglalatosságát sem tudja. Pedig
csak ezeknek bizonyos meghatároztatások intéz-
heti perünknek igazságos megítéltetését. Előbb
tehát, hogy sem a' megtsúfoltatott Jó Tanításnak
egyenest védelméhez fogjunk; 's a' gúnyoló rút
indulattal szóló rosz értést, nem igaz mondást,
megdorgáljuk: szükséges az ékeszfószzeretéről
igaz értelmet adnunk, a' miénket az ellenkezőjé-
vel szorosán egybevetve.

A. AZ ÉKESSZÓSZERETÉSNEK IGAZ ÉRTELME.

Mi is ékeszfószzeretők vagyunk a' mi Kedves
Tanítónkkal: a' Nagy Versegi is azzal kérkedik.
De ebben meg nem egyez értelmünk. Mert mi
az ékeszfószzeretésnek tárgyát, 's foglalatosságát,
többekre terjesztjük; 's ezekre nézve az ékeszfó-
szeretők is szükséges tudományait, vagy sege-
delmeit, tágasban veszszük, a' felesleg valóktól
megválva: ő pedig ugyan ezeket a' tudományo-
kat nyilván kevesebbire szorítja, a' főképen szüksé-
gesektől elszakadva, 's némelly távulabb válok-
ra, és idegenekre vetődve; és így, a' tárgyat,
's a' foglalatosságot is kisebbíti. Szóllunk előbb
a' miénkről a' mi Kedves Révainknak Oktatása
szerént; azután hozzuk elő Verseginek Megha-
tározását.

Az ékeszfőzseretés, szorosabb értelemben, olly tudomány, melly a' tanulónak a' nyelvér-
tésben utat mutat: hogy a' szavaknak, és szóllá-
soknak, viszontagságaikat, kellettő tekintetöket,
külömb külömb jelentésöket, eredetöket, 's egyéb
nyomos voltokat tökéletesen tudhassa. *Vt vo-
cum, locutionumque fata, auctoritatem, diuersas
significationes, origines, aliaque momenta accu-
rate intelligat.*

b. A' MEGKÍVÁNTATÓ SEGEDELMEK.

Az ékeszfőzseretéshez megkívántató segedel-
meket, a' Latánról szóllván, de még is közön-
ségesen, szépen jelenti azon Walchius: és ezek-
ről ugyan mások is így beszéllettek, előtte, 's
utána. Felhozzuk szóról szóra; azután alkalmaz-
tatjuk a' Magyarra.

1) A' LATÁNBAN.

„Ad scientiam philologiae multa subsidia
„sunt necessaria, siquis laudem illius rite tue-
„ri velit.

„Iste enim I) necesse habet *historiam phi-
„lologiae cognitam sibi reddere*, exempli caussa
„Romanae: cuius origo, progressus, et alia fata
„debent considerari. Qua historia muniti facile
„de auctoritate vocum se expedire possunt, et
„quid ad imitationem trahendum sit, quidue fu-
„giendum, iudicare.

„II) *Antiquitatum debet esse peritus*: quia
„ex illis multae dictiones petitae sunt.

„III)

„III) *Nec studium aliarum linguarum, earum imprimis, quae lucem adferunt, negligendum.*
 „Sic multa in Romanorum monumentis sunt ad
 „Graecorum loquendi rationem composita: quo-
 „circa philologiae Romanae cultor Graecam quo-
 „que linguam intelligere debet.

„IV) *Philosophia quoque iungenda est philo-
 „logiae:* quoniam vocum fundamenta sunt cogi-
 „tationes, in quibus versatur praecipue ars logi-
 „ca. Sunt ideae simplices, compositae; sunt sub-
 „stantiae, et accidentia: hinc et nomina idea-
 „rum simplicium, et compositarum, substantia-
 „rum, collectionum.

„V) *Nec a philologo studium criticae negligen-
 „dum est:* ut de scribendi generibus, veris, et
 „falsis scripturis possit iudicare, et linguarum pu-
 „ritati, earumque amplitudini interdum consulere.

„VI) *Accedat studiosa lectio scriptorum lin-
 „guae eius, quae colitur:* ut cognoscantur bar-
 „barismi, soloecismi, et nativae elegantiae, et
 „proprietas. Ea est linguarum conditio, ut illis
 „barbara admisceantur, et habeant dictiones pro-
 „prias: quae candide proponere, atque interpre-
 „tari, philologi est.

„His praeparato animo, atque ingenio, in-
 „structus philologus explicat veteres auctores
 „classicos: disserit de stilo, eiusque characteri-
 „bus, et de natura linguarum, earumque casti-
 „tate: tradit praecepta linguae facilius perdiscen-
 „dae, et quae alia sunt.

III) *El nem hagyatható, a' Napkeleti, 's az Éjszaki Nyelveket értés:* mert atyafiságosak a' miénkkel; 's igen világosítják mind szóhajtogatásinkat, és szószármaztatásinkat, mind pedig szókötésinket; nemkülömben sok közös gyökérszavainknak valóságos eredeti jelentésöket. Illyen a' napkeletiek közül a' Zsidó, Káldi, Szíri, Árabs, Persa, és Török nyelv: illyenek éjszakraól a' Lapp, Finn, Észt, 's a' többi atyafiságos nyelvek.

Ezekkel való élésében, a' nyelvet világosító igyekezettel, még eddig legszerentsébb Író a' mí Halhatatlan Révaink. A' *Régiségek*, 's a' *Bővebb Nyelvtanítás*, tesznek erről nyilván szöllő bizonytságot: legjelesebben pedig, még kézírásban lévő, Betses Munkája, *Vocabula Hungarica Cognata Orientalibus, et Septentrionalibus*.

IV) Tökélletesebb esméret kedvéért egybe kell foglalnunk a' *Böltsekedést is az Ékeszszöfzeretéssel*.

Ezzel nem kérkedik a' mí Kedves Tanítónk, tsak tettében mutatja, mindjárt Nyelvtanítása Kezdetében is, a' Beszéd Részeinek Magyarázatajokban, és így tovább minden Munkáiban.

V) *A' mí Ékeszszöfzeretönk el nem mulatja az Itéletértést:* hogy a' valóságot a' hamistól megkülömböztethesse.

Érdemes Tanítónk ezzel választja meg az eredeti igaz jót az utóbbi hamis zab fajtól; ezzel védelmezi a' nyelv tisztaságát, 's fentartja méltóságát.

VI) *Megklvántatik Iróinkkal való megismerkedés, főképen a' Régiekkel, 's a' Jelesbekkel, szorgalmas olvasgatás által: hogy nyelvünknek természeti saját szépségeit, 's tulajdonságait, megkülömböztesse a' reá ragadott tsúfos vadságoktól, 's éktelenségektől.*

Ebben mennyire ment a' mi Fáradhatatlan Révaink: mindenütt mutatja, mind ezeknek, mind amazoknak egyenes felhozatásokkal, 's világos magyarázatjokkal. Készek ezen szorgalmának szép gyümöltsei Szerette Tanítványinak könnyebbségökre: hogy ezekkel bele édesedvén a' hasznos olvasásba magoktól is tovább mehesse-
nek. Tsak Kegyes Adakozót várnak a' nyomtatásra: a' Magyar Deákságnak Harmadik Kötete, a' Magyar Beszédnek Példái (*Litteraturae Hungaricae Tomus III. Exempla Sermonis Hungarici*).

c. KÖZÖNSÉGES FŐ TÖRVÉNYEK.

Vagynak ezeken felül, kiváltképen a' nyelvtanításban, némelly közönséges fő törvények: a' mellyekre úgy néznek a' Gondos Révainak vigyázó szemei, mint vezető tsillagaira ime' nagy tengeren eveztében. Tsak négy az ilyen közönséges törvény: a' gondosan meghatározottat jó szókás; ezen épült helyes hasonlóság; okos szóvizsgálás; az illő széphang. *Grammaticae leges generales: recta consuetudo, huic insistens analogia, prudens etymologia, et euphonia conueniens.*

Ezeknek igaz esméretöket, egymáson segítő erejüket, közöttök való rendjüket, okos meghatározással, Bővebb Nyelvtanítása elején, a' Bézvezetésben, világosan kitette a' mi Kedves Tanítónk. Külömbiséget teszzen ő a' szokásban: mert vagyon rossz és jó szokás. Jó a' régi, mindenkoron megegyező, közönséges, állandó szokás. Erre kell, az ettől elütött, magával nem egyező, nem közönséges új szokásnak hallgatnia. Ha különböz a' szokás, 's magától nem elégséges a' megváltásra: ségédül jő, 's végez benne, a' hasonlóság, 's a' szóvizsgálás, a' széphangnak, a' hol szükséges, közbenjárásával. Nagyobb világosság kedvéért előhozzuk Érdemes Tanítónknak saját szavait a' fő törvényekkel élő okos rendről.

„I) Quae sunt consuetudine deprauata, ea, dem non sine consuetudine corriguntur. Detrior, ad meliorem reducta, huic obsequi debet. Consuetudo itaque antiqua, diuturna, nunquam a maioribus nostris interrupta, voces eiusdem speciei eidem restituet analogiae: a qua eas consuetudo recens, prisci moris neglectu, et inualescente postea ignoratione, perperam deflexit.

„II) Veterem consuetudinem, diuturnam, non interruptam, meliorem esse recentiore, quae a veteri insolentius deflectit, confirmabit etiam analogia, et etymologia, ad euoluendam vtramque consuetudinem in auxilium vocata, praesertim in deriuando, in quo hodie, procliuus, liberiusque peccatur.

„III) Quae consuetudo diuturna, et vniuersalis, variantia promissue usurpat, vt sunt quaedam de inflexis: si analogia, et etymologia horum altera tantum recta esse euoluat, altera vero vitiosa demonstret; aequissimo eius arbitrio, alteris reiectis, omnino vitiosis, altera recta sola erunt in vsu retinenda.

„IV) Quaedam tamen, de variantibus promiscue adhibita, si etymologia vtraque probet: possunt ea vtraque tuto usurpari, magis tamen altera, quae potiorum consuetudine sunt vulgo frequentiora.

„V) Multa de inflexis, ac deriuatis, molli tantum pronunciandi segnitie, cui et indulgens consuetudo plus aequo patrocinator, quandam euphoniae speciem iam dudum adepta sunt: similia radices, hac leniore de causa corruptas, etymologia pro iure suo integras restituet; simulque inflectendi, ac deriuandi rationem, qualis ea reipsa est, facilem, planamque reddet.

„VI) Sed in quibus euphoniae grauior suasisit ratio, quarundam utpote literarum, asperiorum, et ingratum omnino concursus vitandi studium: hanc, diuturna, et vniuersali consuetudine, ad analogiam quoque satis reductam, etymologia explicabit tantum, non euerdet.“

2. VERSEGINEK MEGHATÁROZÁSA SZERÉNT.

Versegit kell már hallanunk. Szóll ő egybűtt is az ékeszfőszózeretésbéli nyomozásokról,

vagy fejtegetésekről: 's ezeknek határokat mi roszúl szűkíti, alkalmasabb helyen fogjuk megmutatni. Szóll ő ezekről gúnyoló írásának elején is, csak futólag, mi unalmasak, mi hosszúságok, Íróinktól nem várathatók: 's ott említi, azon hanggal, mi tudományokat tart ő ezeknek helyes megítéltetésökre szükségeseknek (az 1, és 2 lapon). Ezen Izavait hozzuk itt elő, egészen az öfzvefűgésért, noha most tzelunkra csak a' tudományok szolgálnak.

„Íróinktól nem lehet azt várni, hogy philologiabeli nyomozásokra botsátkozzanak: melyek azon kívül, hogy unalmasak, olly hosszúságok is egyszer's mind; hogy dolgot egy egész emberi életnek untig eleget adnak. De azt sem kívánhatjuk tőlök, hogy magokat ama' tudományokban járatosoknak tegyék; mellyek a' philologiabeli nyomozásoknak helyes megítéltetésökre szükségesek: a' napkeleti, és a' napnyugati tudós nyelveket értem; mellyekhez a' musikát, és az európai culturának a' historiáját is, oda kell fűggeszteni.“

Illyen készülettel vagyon Versegi, mellyet ő másoktól nem kíván, csak hogy abban magategessék tsodálatosképen járatosnak? Miben, mennyire, mi végre, mi haszonnal járatos? Ezt ugyan nem hagyhatjuk dorgáló észrevételeink nélkül, hogy kiki lássa világosan, mi tsekély erővel mert ő a' nagy viadalra kikelni az erősebb ellen, még az Ítéző Közönségnek is kisebbségével; hogy azt

olly gyáva tudatlannak tartja, 's olly könnyen hajlónak a' hitvány regékre, 's gúnyolásokkal menekedő tsavargásokra.

a. KIHAGYJA VERSEGI
AZ ÉKESSZÓSZERETÉSNEK DERÉK FENEKÉT.

Versegi, a' többi simúltabb nemzeteknek példájok ellen, kihagyja az ékeszfószzeretésnek derék fenekét, az első, és a' legszükségesebb segedelmeket: a' hazai nyelvnek történetét, a' régiségtudást, a' régi szerzőkkel való megismerkedést. A' mit mi a' régiektől tisztá épségében vetünk által; 's utóbb némelly részeiben gondolatlanúl megrontottunk; ugyan annak kútfejére, 's igaz esméréteré, feljebb nem ereszt. Minden régiséget, a' mellyből okúlhatna, kirekeszt az ékeszfószzeretésből: 's a' mostani zúrzavarban, a' maga esze után, megáltalkodva, rémitő újságot terjeszt éktelenebb nyelvrontással; hogy sem eddig eshetett benne csak gondolatlanságból. Feneketlen alkotmányából mikor ezt a' megvettetett derék feneket büszkén motskolja; szükségesképen a' következik, hogy széljel kapdosó hitvány okai-val leszakadjon, 's elmerüljön méltó szégyenében.

b. NEM NEVEZI NYILVÁN IME' SZÁMBAN
A' BÖLTSELKEDÉST, ÉS ÍTÉLETÉRTÉST.

Tovább a' Nagy Versegi, az ékeszfószzeretést segítő szükséges tudományoknak számokban, nem nevezi nyilván a' böltselkedést, az ítéletértést. Elégnek tartja talám, 's ebből érthetjük ezeket is: hogy nagy hanggal harsogja írásaiban a' jeles

okoskodást, az ékeszfőszózeretésbéli derék okokat. De mi bizony, ezeket megvizsgáltunkban, nyilván látjuk: mi hiú benne ez a' két szükséges tudomány, az első derék fenéknek elhagyatásával, 's tsúfolódó megvettetésével. Ha ez elmaradott, el kellett amazoknak is maradniok. Mert miben, és miként foglalaloskodjanak, igaz erejökkel, és jó foganattal, ha jelen nints megkívántató fő tárgyak? A' zavaros fattyú tárgyra elég ezeknek is csak harsogó hangjok. Méltán buzgódik Jeles Társuuk, a' ki ezen Közös Vetekedésünkben, külön, és egyenesen mutogatja, több győző okokkal, *Versegi Ferentznek megfogyaikozott Okoskodását a' Tiszta Magyarországban.*

c. A' MIT ELSŐNEK TESZEN, AZZAL NEM ÉL,
A' TÖBBIVEL PEDIG NEM ÉLHET.

Egyebeket nevez itt Versegi az ékeszfőszózeretésre szükséges tudományokból, még pedig első helyen, a' napkeleti, 's a' napnyugati tudós nyelveket. Kár, hogy ebben, mást a' fitogatáson kívül, semmit sem tapasztalhatunk.

A' napkeleti nyelveket értéssel nyilván kerdedik ő még a' Németül iratott Magyar Nyelvtanításnak homlokán is: a' szabások ugyan a' nyelvnek napkeleti alkatásából vétetnek (die Regeln aus dem morgenländischen Bau der Sprache selbst hergeleitet werden). De ő tovább, sem ezen ígéretének, sem a' megjelentetett szükségből támadó várakozásnak meg nem felel. Nints ezen nyelvekből semmi világosítás, sem egyik, sem másik

munkájában. Egy két helyen ollyast mond hatalmas hanggal, minden bizonyítás nélkül, napkeleti tulajdonságnak, p. o. a' mutató ígékben, hogy tárgyas esetet foglalnak magokban: a' mi még a' mi nyelvünkben sem igaz (*), és ilyen megkülömböztetett ígehajtogatás nints teljességgel a' napkeleti nyelvekben; minthogy azokban tulajdonképen csak egy az ígehajtogatás, az igék külömb külömb neműek, szenvedők, hathatósak, miveltetők, viszfzaterők, és így tovább (*passiua, intensiua, effectiua, reciproca, etc. sicut ex pahal sunt niphah, pihhel, hiphil, hith-pahhel, etc.*). A' mik pedig megvagynak nyilván a' mi nyelvünkben a' napkeletiekből, azoknak világos törvényeik szerént, a' mellyek a' miénket is világosítják, p. o. a' személyeket formáló névmásai, 's egyéb ragasztékok, igazán mind jelentő szavatskák: ezeket ő enyelgő szabad felvételeknek (*hypothesiseknek*) mondogatja, tsúfolódó ellenkezéssel kineveti, és megveti. Előbbi hangos hirdetésével, és ime' viszfzálkodásával, maga árúlja el magát, szemlátomást vagyon, tagadhatatlan: semmit sem tud a' napkeleti nyelvekből; a' vagy csak annyit tud, a' mennyit fiatal korában tanúlt, a' mint maga vallja a' Német Magyar Nyelvtanítás előtt (**); 's a' mennyivel

(*) Lásd erről a' 24 lapon a' Tisztasággal kérkedő Tisztátalan Magyarságot.

(**) Felhozzuk saját szavait, a' mellyekre szükségünk lészen még másutt is.

ismét csak annyit tud, mintha semmit sem tanult volna. Esméretes, kiváltképen Magyarországon, a' fiatal Barát Szerzeteseknek napkeleti nyelvtanulások (*in Cursu Theologico*): ez ugyan, ha csak utóbb nem nevededik nagy fáradsággal, nem elég a' mi nyelvünkben jeleskedő világosság adására.

De erről ő ugyan maga is *meggyőződött*, a' mint nyilván áll (überzeugt); sőt többet is hord őszve a' Zsidó nyelven kívül, a' Görögöt, a' Latánt, mellyeket azonképen fiatal korában tanult: ezek együtt vétetve, a' mint ő tanulta, nem elegendők (nicht hinreichend genug). Tehát a' Frantz, Olasz, Angol nyelvtanulásnak adja magát. Ezeket jelenti az ékesszóferetésre szükséges tudományok között: *a' napnyugati tudós nyelveket értem*. Ezekkel teszen ő a' Magyar nyelvben nagy tsodát, a' mellyről majd utóbb szöllünk. Most tsak azt jegyezzük röviden, hogy ő, a' Frantz, Olasz, Angol nyelvekkel tsak annyit segít a' Magyaron, mennyit a' Göröggel, a' Latánnal, mellyek majd egyaránt különböznek a' Magyartól, természetökben, 's egyéb tulajdonságaikban. A' segedelmek ezekben távúl valók, p. o. az őszve-

Verlegte ich mich auf das Studium der französischen, italienischen, und englischen Sprache, überzeugt: daß die Kenntniß der in meiner Jugend erlernten lateinischen, griechischen, und hebräischen, demjenigen, der die ungarische allen übrigen lebendigen, bereits auf dem Gipfel der Kultur schimmernden Sprachen, an die Seite zu heben strebt, nicht hinreichend genug sind.

hasonlítás, a' külömbségnek, ritkán a' megegyezésnek érzbevételére, hanemha a' nyelveknek közünséges törvényeikben keressük: azután külsők, és ösztönül-járók, p. o. a' felséges tárgyak tudós gyakorlásunkra, a' mi nyelvünknek tulajdonsága fzerént; a' nyelveket virágzásra emelő fzerentsés eszközök, és törekedések, a' miénknek hasonló fsegélltetésére. Ugyan ide való az utólszoron megneveztetett segedelem: *az európai culturának historiaja*. Ellenben a' napkeleti nyelvek, mint-hogy atyafiságosak, ha mindjárt távulabbról is, belső segedelmeket bőven nyújtanak, azon egy tulajdonságokkal, a' tökéletes világosításra.

Mi igen megfordult éktelen dolog ez: a' napkeleti nyelveket, a' mellyekben majd mindent feltalálhatunk, a' miénknek, világosabb, és velősebb esméretére, még is csak nevőken emlegetni, haszonvételöket pedig gyúinolással útaltatni; a' napnyugati nyelveket ellenben, a' mellyekben a' segedelmek mind távul valók, és külsők, szemfényvesztő ígérettel annyira emelni!

b. HALLATLAN PÉLDÁVAL A' MUSIKÁT IS IDE SZÁMLÁLJA.

Ki névetteti magát, 's ezzel is nagyon veszteti tekintetét, az igen különözö Versegi: hogy, az ekésszófzeretésre egyenesen megkívántató segedelmekből elhagyván az elsőket, a' legfzükségesebbeket, hallatlan példával, az utóbbiakhoz számlálja még a' musikát is. Vallyon nem lehet e valaki tökéletes Nyelvtanító, vagy Ékeszófze-

rető: ha csak Musikusnak is nem mntogatja magát? Bizony oda segít a' magánhangzóknak ezen víg mesterségből költsönöztetett elneveztetések: *bassvocalen, tenorvocalen, altvocalen, discantvocalen*. Hihetőbbek, 's értelmet győzők, egyéb tévelygő, nem csak enyelgő, fejtegetések is némelly mássalhangzóknak: ha ebből a' szívre ható mesterségből vétetnek az erősítések.

De lássuk, csak futólag való észre vételünkkel, mi valóság lehet ebben az újságban. Ezek a' nevek az éneklő hangnak négy különböző mértékletét jelentik: a' mélyet, a' középszerűt, a' magasat, a' vékonyat. Énekeltecssünk mind a' négy mértékletben valamelly verset, mellyben megvagyon mind a' hét magánhangzó, *a, e, i, o, u, ö, ü*: mit fogunk ezen énekben tapasztalni? Mind a' hét magánhangzó, mind a' négy mértékletben, szépen fog hangzani, mélyen, középszerűen, magasán, vékonyan: tehát mindenike mély, középszerű, magas, vékony lehet; 's egyet sem mondhatunk igazán csak mélynek, vagy középszerűnek, vagy magasnak, vagy vékonynak. Azont tapasztaljuk, a' vastag mély hangon, és vékony magas hangon szólló, egymástól különböző két embernek beszédében. De ezzel mi tovább is mehetünk. Minthogy a' mássalhangzók is, a' tiszta magánhangzókkal együtt járó, és hathatóságra szolgáló, többféle zörgések, mindenik mértékletben együtt zengenek; azok is együl egyig, a' mint amazokkal járnak, most mélyek, most

középszerűek, most magasak, most vékonyak. Ezekre is úgy illenek tehát az új nevezetek, mindenikre külön, és változóképen. Hogyan erefszkedhetünk illy gyermekes tudatlanságokra!

Vagyon a' nyelvben széphang (*euphonia*) ez annak a' *musikája*. De részeinek, a' tiszta, és zörgő hangozatoknak, a' szólló eszközöktől más-képen adatja a' nevezeteket, mindeniknek természetéhez képest; a' tisztáknak a' sebességtől, 's a' lassúságtól is; különösök tovább ezekben a' törvények is ugyan a' szólló eszközöknek különböző mérséklésöktől, 's megütközésöktől. Mért nem maradunk meg csak ezek mellett? Igen bélátó Tudós Nagy Férfiak régen meghányták már mind ezeket, kiváltképen való szorgalommal, majd minden tudós nyelvekben ugyan, de jelesebben még is a' napkeletiekben. A' mi Kedves Tanítónk, azoknak nyomokon jártában, 's nyelvünknek menetelét követtében, okos észrevételekkel, mind őszveszedegette, 's világosan megfejtette, Bővebb Nyelvtanításában: valami szükséges, és untig elég, nyelvünkben előforduló minden betűváltozásoknak, kiütéseknek, hangkövetéseknek, őszve forradásoknak velős esméretökre; 's ezekkel végtére, a' hamis, és igaz széphangnak valóságos megkülömböztetésére.

B. A' JÓ TANÍTÁSNAK VÉDELME.

Bátrabban mehetünk már által a' meggúnyoltatott Jó Tanításnak igazságos védelmére.

Ebben mi a' megjelentetett három tárgyból az első külön veszfűk: a' két utóbbit egybe foglaljuk.

1. A' RÉGISÉG JÓL VÉTETIK FENÉKÜL
A' NYELVTANÍTÁSBAN.

Megírta a' mi Gondos Révaink a' közelebb való szükséges segedelmeket egy helyes nyelvtanításnak elkészíttetésére, olly derék okokkal, a' Bévezetésben: hogy azokban, Versegin kívül, más Értelmes Férfiak nem ellenkeznek. Első ezek között, a' mostani, 's a' régi nyelvnek velős esmérete, teljes terjedésében. Ennek legelső haszna jelenvaló perünknek eligazulása. „A' mit a' kü-
„lömböző szokásról kérdésbe veszfűk, a' kettő
„közül melyik a' jó, erről mi akkor végezhetünk
„legigazabban: ha a' szokásnak változását, 's ál-
„landóságát, a' nagy időnek a' miénkig lefolyó
„rendében, mintegy író táblán, magunk előtt lát-
„juk, világosan, és bizonyosan megkülömböztet-
„ve.“ Kéntelen még is több helyeken ezt erő-
sebben vitatni a' megálgatkozott nyelvrontók el-
len: kik a' régiségekre semmit sem hallgatnak.
Ki kell nekünk is itt kelnünk azon nyomosabb
okokkal.

a. A' MOSTANI NYELV MERŐ ZÚRZAVAR,
A' ROSZ, ÉS JÓ SZOKÁSNAK
EGYMÁSSAL VALÓ ELLENKEZÉSE MIATT.

Nyelvünknek mostani állapotja mind azon zavarodás. A' jó szokással ellenkezik a' rossz, 's olly nagy már elhatalmazása: hogy habzová, kétségessé, 's bizonytalanná teszi a' megválafz-

tást. A' nyelvben fő bíró a' szokás, ime' derék okon épít az egyik vetekedő fél: nem ellenzi a' másik, de külömbséget vet közbe, a' jó szokást emlegeti, 's azt esmérí fő bírónak. Azonnal hevesebb a' vetekedés: ez is, amaz is a' magájét vitatja jónak, sőt jobbnak, a' legjobbnak, felhozott többféle okokkal, egymást rontással. Mefszébbre, 's többekre terjed az egyiknek szokása: a' másik is azont mondja a' magájéről. Ellenvetés támad azután: kikre terjed? A' tanulatlan népre, a' símultabbra; a' tisztára, a' keveredetre; és így tovább szinte az illetlen tsúfolódásig. Kapdosnak végtére a' szóvizsgáláshoz, a' hasonlósághoz, a' széphanghoz: de itt is a' sok ellenkezés, viszfszaértéssel, meg nem egyezhetéssel, még inkább osztja a' megfzakadtakat.

b. A' RÉGISÉGNEK BIZONYOS
A' MEGEGYEZÉSE,
MARADVÁNYAIBAN TUDÓS ÍRÓ NYELVET
HAGYOTT.

Vallyon az, a' ki a' mostani szokásból a' jót akarja megválasztani, annak megbizonyodására, a' mostani bizonytalanságból, nem mehet e feljebb a' régre? És ha ebben közönséges állandó megegyezést talál a' mostani közül valamellyikkel: nem ragaszkodhatik e bátran ugyan e'hez, mint jó szokáshoz, a' közönségesen, 's állandóul megegyező régi szokásnak bizonyos maradékához?

Nem ma támadott a' Magyar Nyelv. Közel ezer esztendeje már annak, hogy itt vagy onnan tsak Európában,

Europában, félbeszakadatlan megmaradásával. Ditső Eleinkről szállott reánk, mind azokkal a' szép tulajdonságokkal, világos törvényekkel: a' mellyekkel tsodálatosképen jeleskedik, a' mellyekkel ugyan ők ékesítették fel, ők tartották meg, 's tökéletes készületében adták által. A később idő, ez a' mostani, éktelenül rontott benne: volt annak hajdan jeles virágzása. Ennek boldog ideje közel három száz efsztendeig tartott: kiváltképen Pázmán alatt, előtte, 's utána. De feljebb eső ideje is közönségesen megegyező állandóságot mutat azokban, a' mikből áll nyelvünk valósága. Nem volt nemzetünkben az a' nagy keverék, a' melly most vagyon; nem hagyta el nyelvét, nem szégyenlette, mint most: gyönyörködött benne, azon beszélt, egy uralkodás alatt öszveértő társait arra édesgette (*); fentartotta közönségesen, egyenlően, 's olly hívséges gondossággal; hogy azon még tudós író nyelvet is hagyott maga után.

(*) A' Horvátok, azon egy Koronának Hívei, a' melly alatt vagynak még most is, nem írtóztak a' Magyar Nyelvtől. Közülök a' Fő Méltóságok azt annyira kedvellették, 's olly igen jól értették; hogy azon íratott Jeles Munkákkal is áldoztak a' Hazának: Zrínyi Miklós (1651) *Ádriai Tenger Syrenájával*, 's egyéb Védő Írással, *Ne bánts a' Magyarat*; Magyar Fordításokkal, Draskovits János, Fő Tárnok Mester (1610), a' *Fejedelmek Örökkel*; Draskovits György, Pétsi Püspök (1561), a' *Liriai Vintzével*.

Erdemes Tanítónknak szavait hozom már elő: a' ki ezen tárgyról bővebben értekezik, a' Magyar Deákságnak Másod Kötetjében a' Magyar Szép Tollról *Litteraturae Hungaricae Tomo II. de Stilo Cultiore Hungarico*). Első Részben a' Szép Tollnak Közöséges Tulajdonságairól, 's nevezetesen az Első Fejezetben a' Hibátlanságról (*de Emendata Locutione*). Vajha kinyomtatva láthatnók már, még tsak kézírásban rejtőz, Magyarúl íratott, ime' Jeles Munkáját!

„Megvolt a' Rómaiknál (úgy mond ő) a' „tudós nyelv, az író nyelv, a' mint Adelung „nevezi, die Schriftsprache. — Vagyon nekünk is „tudós író nyelvünk. — Áldjuk az eget fentartott kintsünkért. Közel három száz esztendő „számlálhatunk, a' melly idő közben sokat írtak „Hazánkban Erdemes Tanult Fiai. Akkor, még „szük határinkban is, megszűzobb terjeszkedett „a' mi nyelvünk: azon befűzűlt a' számosabb „por nép, a' polgár, a' nemesség, a' fő uraság, „a' fő papság. 'S ugyan azért közöségesebb, „és egyenlőbb volt. Azok a' Jámor Lelkek, „Nemzetünk Írói, midőn a' nyelvnek nagy bőv- „ségéből, sok különös tulajdon szóllásiból, gon- „dos írásaikba annyit raktak öszve a' mi szá- „munkra: ugyan azzal híven által adták egyszerűs „mind, a' közöséges, egyenlő, régi szokásból, „az igaz szóhajtogatást, a' valóságos szószár- „maztatást, a' helyes szóköztést.“

E' háromból áll igazán a' nyelvnek belső valósága. Ezekből tehát a' mit közönséges allandó megegyezéssel mutatnak a' régi nyomtatott könyvek, még a' kézírások is, tsálhatatlan bizonyos törvény az, a' mostani hasonló szokásnak, a' regiségből való igaz maradéknak, megerősödésére, 's helyben hagyatására. Illyen a' többi közül kiváltképen a' megbővült gyökerű igéknek megkülömböztetett saját formájók: a' mely mellett már untig buzgódott Öregebbik Társunk a' Szolnoki Nyelvrontó ellen. Szóllunk másutt, illő helyen, egyebekről is: a' miket a' mostani szokás állhatatosan fentart még a' közönséges egyenlő régiből; a' rosznak, akár mint törekedjék fenmaradásán, később, vagy gyorsabb lefzállítására.

c. JÓL MARADUNK TEHÁT,
'S JÓL BÓZGÓDUNK A' RÉGISÉG MELLETT.

A' velős nyelvtanulásban tehát jó okon veszszük fenékül, és fő. törvényül, bizonyos eligazításunkra, a' tiszteletre méltó régiséget. E' mellett megmaradó, buzgóságunkat, 's állhatatos bátorságunkat, meggyőződésből, örömezt jelentjük Kedves Tanítónknak előhozatott Értekezése Befejezésével.

„Olly buzgón akarom nyelvünk hibátlanságát: hogy többször is kikelek mostani Íróink ellen; ámbátor úgy érje miatta szegény fejemet, a' sok rút szidalom, mint a' jégeső. Felesen, közülök bírnak ugyan jó ízléssel, bővelkednek

„mindenféle szép tudománnyal, jeles dolgokban
 „foglalatoskodnak, írásaikban mind azon Ma-
 „gyar szavakkal élnek, azokat a' nyelvnek tulaj-
 „don szóllása szerént veszik: azonban ezt a' sok
 „jót csak nem mindnyáján megszeplősitik, egy-
 „néhány, de szüntelenül azonképen elő forduló,
 „hibás szóhajtogatásokkal, és helytelen szóköté-
 „sekkel. Némellyek pedig, ime' gántsokon ki-
 „vül, még a' szószármaztatásban is, magok fe-
 „jéből költ ieleményekkel, új képtelenségeket
 „szaporítanak. Apróságnak, 's magokra nézve
 „szükségtelennek tartják a' gondosabb nyelvta-
 „núlást. A' pufzta szokáshoz ragaszkodnak: 's
 „mikor annak magával meg nem egyezhető el-
 „lenkezésén fenakadnak; ide 's tova haboznak,
 „'s a' nyelv ellen tusakodnak. Zavarják a' jó szo-
 „kást a' roszszal; megvesztegetik a' jó szokáson
 „gyarapodott hasonlóságot. Nintsen velős okon
 „megállapodott egyezések. Ezekben mi ugyan
 „ő utánok el nem igazúlhatunk.

„Térjünk vissza a' régiekhez. Náluk talál-
 „juk fel, a' hibátlanságot megtartásra, a' szóhaj-
 „togatásnak, szószármaztatásnak, szókötésnek
 „tsalhatatlan szabásait. Ezeket én, tőlök vévén,
 „igazán a' tudós nyelvből, állandó megegyezés-
 „sel közönségessé lett jó szokásból, igyekeztem
 „hívségesen elő adnom az én Nyelvtanításomban.“

2. A' RAGASZTEKOK, VALAMINT
A' GYÖKEREK, MIND JELENTŐ SZAVAK,
MEGKÜLÖMBÖZTETÉSEK IGEN VILÁGOSÍT
A' TÖRVÉNYEK BEN.

'S MUTATJA NYELVÜNK HATHATÓSÁGÁT.
ODA SEGÍTENEK AZ ATYAFISÁGOS NYELVEK.

Következik a' Jó Tanításnak védelmére a'
többi különös állításoknak világos elő adatások.
Ezek mind azon gyümöltsei, a' szemre hányatott,
's meggúnyoltatott gondos szövisgálásnak: mel-
lyet a' mi Kedves Tanítónk, jó okon, és nagy
tekinteten megállapodó eltökéliséssel kezdett, és
ditsőségesen folytat. Megtetszik ezennel monda-
sunk valósága.

a. A' SZÓVISGÁLÁSNAK JÓ OKON,
ÉS NAGY TEKINTETEN,
MEGÁLLAPODÓ VALÓSÁGA.

Szerentsésén jött Révai arra a' mennyei gon-
dolatra; hogy tsak úgy kézfíthet ő tökéletes Ma-
gyar Nyelvtanítást: ha abban a' nyelvnek törvé-
nyeit azon renddel adja elő; a' mellyen ment
maga a' nyelv, magát formáló nevedezésében,
több együgyű részekből lassanként öfzverakatott,
tsodálatos erejű, különböző sok képeire, a' szó-
hajtogatásban, 's a' szófzarmasztatásban, a' helyes
szókötésnek ezen teljes készületében. Itt azonnal
szemébe tűnt, 's meggyőződéssel szívére hatott,
a' mélyebb szövisgálásnak szükséges volta: hogy
nyelvünkben mind megválaszfa egymástól azo-
kat a' sok részeket; 's eredetöket, és jelentősö-

ket kinyomozza; 's öfzvealkatásoknak igaz törvényeit ezekből megértse.

Látta, hogy ezen az úton mennyire mentek a' napkeleti nyelvekben, kiváltképen a' Zsidóban, a' Nevezetesebb Nyelvtanítók: kiknek számokból Schultens Albertet sokszor emlegeti Schroeder Gvilhelm Miklósnak méltó ditséretével (*Inst. ad Fund. Ling. Hebr. in Praef.*) „Hős inter, in, signibus meritis, et laudibus eminere celebrum Albertum Schultensium, cui vniuersa, Literatura Orientalis immensum quantum debet, latere neminem potest.“ Ő is tehát ennek az útnak indult, a' Zsidó Nyelvtanítóknak példájok után: 's még magát a' Zsidó nyelvet is, a' többiekkel, hasznára fordította, a' miénknek segedelmére; mellyet bővségesen nyújt belőlök a' tsodálkozásra méltó nagy atyafiság. Ezen okból szorgalmasan elővette az éjzaki atyafiságos nyelveket is.

Igen megörült rajta, 's feltételében még inkább megerősödött: hogy később ezen az úton találta Adelungot is; azt a' Legjelesebb Német Nyelvtanítót, tsak egyedül az útnak jóságáért, 's ugyan a' Zsidó Nyelvtanítóknak példájok után. Mert a' belső segedelmek nem szolgálnak úgy a' Német nyelvben, mint a' miénkben. Erről szépen szól ő Híres Munkájában (*Lehrgebäude der deutschen Sprache. Erster Band. Seite 181.*). Elbeszéli a' Nyelvtanításnak eddig volt szomorú állapotját, 's kiváltképen pedig a' szóvizsgálással vízfzsa elő

nevetséges szokást. Megjelenti ennek okát, 's általmegyén a' derék útra. Magyarúl adjuk szavait.

„Ez a' rendetlen kitsapás onnat eredett, hogy
 „senki sem akarta magára vállalni a' fáradtságos
 „munkát: hogy egy, vagy több nyelveknek minden szavaikat igaz alkató részeikre felosztaná;
 „bennük a' lételhez valót, 's az eredetit, a' mellesleg valótól, 's a' késeitől megválasztaná;
 „az emberi érznek nyomozná menetelét gondolkodása kifejtődésében; és ezen az úton, nem
 „csak egy, hanem minden nyelveknek első eredetökre felmenne. Fáradtságos volt ez, mert
 „még töretlen volt az út: ellenben könnyebb volt pufzta hasonlóságok után a' hangozatokban
 „szóeredést felzegetni. — Illyen körülállásokban nem volt tsoda: hogy nevetségessé 's utálatossá lett az értelmiesek előtt a' szóvizgálás. —
 „Egyedül a' Zsidó nyelvnek volt ebben, utóbbi testvérei között, tekintetesebb felsősége. Kicsiny terjedésében, a' nagy tiszteletből, mellyel viseltettek hozzája a' Zsidók, 's a' Keresztények, kötelességgül vették, azt a' legkisebb részetskéig megvizsgálniok, 's annak szavait, bizonyos derék okok szerént, az első gyökerhangozatokig feloldaniok. Mivel az, a' mi egy nyelvben meglett, illő változásokkal mindenikben lehetséges: tsak nem álmélkodást indít, hogy olly holzfű idő folytában senkinek sem jutott eszébe más valamelly nyelvben is azon forgódásnak alkalmaztatása.”

b. A' SZÓVISGÁLÁSNAK HASZNAI.

Eszébe jutott a' mi Megbétstülhetetlen Révaíknak. Önkényén is ugyan, a' maga bélátásával, a' mint már megjelentök, azután a' jeles példáknak is tekintetökre, a' megkívántató segedelmekkel, több derék okon, bizonyosan meghatározott törvények szerént, kereftül kotsúl jár ö az egész nyelvben szorgalmatos szóvisgálásával, nagy haszonnal, Nemzetünk ditsőségére.

1) A' GYÖKEREK, 'S A' RAGASZTÉKOK MIND JELENTŐ SZAVAK.

A' ragasztékokat elválasztó éles nagy észszel az első gyökérszavakra vezet ö: 's a' ragasztékokat is, a' mint idővel egy szóban megsokasultak, egymástól megkülömbözteti; mi járúlt a' gyökérhez első formálással, másoddal, harmaddal, és így tovább az utolsóig. Megmutatja világosan, hogy még a' ragasztékok is mind szavatskák, 's valamint a' gyökerek, úgy ezek is mind bizonyos jelentésűek.

A' beszéd szerzésnek tzielja a' volt bizonynyal; hogy az emberek egymással közölhessék gondolataikat, tökéletesen, minden öszvefűggésekkel; a' fő gondolatoknak több mellékesleg való gondolatokkal egymásba fonyódásokkal. Ezekre mind annyi jelek, vagy szavak, kívántattak: a' fő gondolatokra, a' mellékesleg valókra; a' számszámra, minéműség terjedésére, különb különb másra nézésre, személyekre, állapotra, mivelésre, szenvedésre, időkre, módokra, és így tovább

minden történhető mérséklésekre. Mind ezeknek jeleik, ezeket jelentésökkel, szükségesképen jelentő szavak. 'S ugyan ezek pedig a' gyökerek, 's a' gyökerekkel egybefoglaltatott ragasztékok.

Legyen valamelly gyökerünk saját jelentésével, p. o. az *ír* ige, az *írásnak* egyenes jelentésével, meghatározottatott személyre nézés nélkül. Ha ez a' szó ragasztékkal bővül, p. o. az *at* szótskával, *ír-at*; bővül annak első saját jelentése másod jelentéssel: mert e' már nem puszta *írás*, hanem *írást. tétetés*. Ha e' hez tovább új ragaszték járúl, p. o. *hat*: az *ír-at-hat* szónak, első saját, és másod jelentése már harmadikkal szaporodik; mert ez *írást. tétetésnek lehetősége*. Ha ez ismét új ragasztékot veszzen, p. o. az *ok* szavatskát, *ír-at-hat-ok*: így már az első saját, másod, és harmad jelentés negyeddel, első személyre nézéssel, nevekedik: mert ez *írás tétetésnek lehetősége első személyre nézve*. Azon *ír-at-hat* megbővült képhez teszünk más ragasztékot, p. o. *ás* szavatskát, *ír-at-hat-ás*: ezen nevekedéssel az előbbeni szó már bővebb jelentésű, *írást tétetés lehetőségének tselekedése, vagy mivelése*. A' négy ragasztékok, *at*, *hat*, *ok*, *ás*, a' magokkal hozatott új jelentés miatt, bizannyal már magokban jelentő szavak. Így vagyon ez akármi más példában is.

Élzebe véteti ezt velünk még belső érzésünk is. Érezzük, ha mindjárt homályosan is, minden nevekedéssel mindenik megbővült szóban az

együtt nevekedő jelentést: érezzük, hogy mindig többet mondunk, hogy sem előbb mondtunk a' kevesebb ragasztékú szóval.

Ez a' mi meggyőződésünk: hogy, valamint a' gyökök, úgy a' ragasztékok is együl egyig mindjelentő szavak. 'S a' ki ezt tagadja, vakmerően szól a' beszéd szerzésnek tüzéja ellen, a' maga belső érzése ellen.

Mivel igazán szavak a' ragasztékok: nyilván nagyon az is, hogy mind betűfogásúak (*syllabicae*) eredeti képökben. Betűfogás nélkül valókká lettek némellyek (*asyllabae*) magánhangzóoknak elveszésével, a' foglalásban, sebes kimondással, a' hol a' mássalhangzók könnyen megengedték. De a' hol nehezebb a' mássalhangzóknak megütözések, viszfater az elveszett eredeti magánhangzó. Elveszett ez a' magánhangzó őszveforrással is az előtte való magánhangzóval. Tovább mivel szavak a' ragasztékok: részei tehát a' beszédnek, még pedig első renden való részei, az az, nevek, névmásai, és ígék. Az őszvefogalásban elveszett előttünk azoknak ezen meghatározott képzeletök, kiváltképen azóta, hogy megszűntünk a' beszédben velek úgy élni, mint külön álló szavakkal, 's e' miatt az értelmök is homályba jött. Azonképen szokáson kívül estek, 's homályba keveredtek, sok első eredeti gyökereink is: hogy azokat elhagyván csak a' tőlök származtakkal éltünk. Imezek, és amazok, nálunk *kiavúlt gyökök, kiavúlt szavak, az eredeti nyelv*

nek szavai (radices, voces exoletae, voces linguae primigeniae): azok pedig, mellyekkel most is élünk eredeti együgyű képökben, *szokott, esméretes gyökök* (radices vsitatae, et notae). Nintsenek nálunk azok a' rémítő tsodák, *elevén, holt, egészen holt, néma, amphibia ragasztékok*: a' mellyekről Versegi annyit regéz, 's a' mellyekért méltán megdorgáltatik Jeles Társunktól a' *Megfogyatkozott Okoskodásban*.

2)

MEGHATÁROZÓ
KÜLÖMBÖZTETÉSEK BEN
SEGÍTENEK
AZ ATYAFISÁGOS NYELVEK.

Világosak némelly ragasztékaink, p. o. a' *hat* ige, illő változással *het*, ime' foglalásban *ír-hat, kér-het*: ebben az annak a' jelentése, mellyet másutt is megtart, *hat-ok, hat-ó, minden-hat-ó*. Némellyek könnyen megfejtethetők, p. o. az *et* ige, illő változással *at*, ime' foglalásban *kér-et, ír-at*, az az, azt teszi, hogy kérjen valaki, azt teszi, hogy írjon valaki. Az *et* bizonyval a' mostani megbővült *te-sz-en* ige nek első eredeti gyökere, a' *te* ige, előre esett maganhangzójával *et*: mellyel ugyan ezen puszta képében még most is élnek a' Finnok, és Esztek, *te-en, te-et, te-e, te-en, te-ed, te-ep*; mi most süvöltő lehetettel mondjuk, a' névmásainak is megváltozásokkal, *te-sz-em, te-sz-ed, te-sz-i*; hajdan az első formálással mi is úgy ejtettük *te-sz-én, te-sz-ed, te-sz-ő*, a' süvöltő lehellet nélkül *te-en, te-ed, te-ő*. Ezt

az első eredeti gyökeret a' mi nyelvünk is bizonyosan mutatja két formálásokban, a' tehetős, és mivellettő ígében, *te-het*, *té-tet*. Többeket is meghatározhatunk, ezres vizsgálással, a' mellyek homályosabbak. Tovább mehetünk a' leghomályosabbakra, a' gyökereknek első saját jelentésök mellé hozatott másod jelentéseknek megkülömböztetésökkel: ezek bizonynyal a' ragasztékoknak saját jelentéseik. A' ragasztékokat elválasztással, azoknak eléggé meghatározottatott mellékesleg való jelentéseikkel, a' kiavúlt gyökök is szépen előadhatnak, azoknak első saját jelentésökkel.

Igen segítenek ezekben az atyafiságos nyelvek: a' mellyekben azon ragasztékok, vagy kiavúlt gyökök, még külön álló szavak; 's bizonyos jelentésökkel a' miénket, a' mellyről még kétségeskedünk, világosítják, 's megerősítik.

Az okos vizsgáló ezen két ígében *süt*, és *sül*, az első jelentésen kívül, melly azon egy mind a' kettőben, *assatio*, észbe veszi a' másod jelentést, mellyet különbözőnek talál: mert az egyikben mivelés vagyon, a' másikkban szenvedés, *assatio actiua*, *assatio passiua*. Elválasztván a' ragasztékokat, a' különböző másod jelentésnek szavait, a' *t*, és *l* betűt, a' mi megmarad, az a' gyökér szó, *sü*, bizonynyal *assatio*, a' sülésnek természet szerént való hangja, *sü sü sü*: szóvá lett, természeti hang követés, *onomatopoeia*. Ezzel illy pulztán, kitsiny változással, élnek még most is az

Árabsok, *scha, schaj*, név, és ige képében, *as-sum, assat*. Tudjuk már, mi a' *t* betű: betűfogás nélkül való ragaszték, elvesztette magánhangzóját, *te*, a' *te-sz-en* ígének első gyökere, igazán ige, *facit*. Tehát *sü-t* annyi, mint *assationem facit, assat*. Könnyű azt is tudnunk, mi az *l* betű: ez is betűfogás nélkül való ragaszték, elvesztette magánhangzóját, *le*, a' *le-sz-en* ígének első gyökere, igazán ige, *fit*. Tehát *sü-l* annyi, mint *assatio fit, assatur*.

Tudjuk, mi az *et*, illő változással *at*, a' *kér-et*, és *ír-at*, megbővült ígékben. Ezt mi elválasztjuk még az olyan ígékben is, mellyeket közönségesen nem tartunk származatoknak, *szer-et*, *köv-et*, *ug-at*, *mut-at*; 's az első eredeti gyökökre jövünk, a' mellyek megvagynak még az atyafiságos nyelvekben: *szer* a' Törökben, és Persában, *amor, amatio, amans*; *köv* az Árabsban, *vestigiorum pressio, secutio*; *ug* az Elzteknél, *latrare, latratus*; *mut* ismét az Árabsoknál, *tensio, expansio, manus tensio versus aliquid*. A' *szer-et* foglalás tehát igazán ezt teszi, *amorem facit, amationem facit, amat*; a' *köv-et* pedig, *vestigiorum pressionem facit, secutionem facit, sequitur*; az *ug-at* azonképen *latratum facit, latrat*; a' *mut-at* végtére *tensionem facit, manus tensionem facit versus aliquid, ostendit*.

Esméretes ígék, és gyökök nálunk, *húny*, és *nyom*. Vagynak ezektől egymás után három ragasztékokkal nevekedett származatink: mellyek-

ben a' ragasztékokat megfejtjük, a' Lapp, Török, Zsidó, és Árabs, atyafiságos nyelvekből. Az első formálás, *húny-or*, *nyom-or*, igazán *nictus fit*, vagy *nictum facit*, *pressio*, *afflictio fit*, vagy *pressionem*, *afflictionem facit*; *húny-or-og* pedig, és *nyom-or-og*, második formálással, *nictus fit iteratus*, *pressio*, *afflictio fit iterata*; *húny-or-og-at*, *nyom-or-og-at*, az *og* formálónak magánhangzóját kiütve, *húny-or-g-at*, *nym-or-g-at*, már harmad formálással, *nictum fieri iteratum facit*, *pressionem*, *afflictionem fieri iteratam facit*.

Az *or* formálónak vezérlésével, mellynek illő változása *er*, *ör*, első gyökereket fejtegetésre fordúlunk, p. o. ezekben az ígékben, *köny-ör-ög*, *gyöny-ör-köd-ik*. Itt is az atyafiságos nyelvek segítenek. A' *köny* eredeti gyökernek megvagyón világos nyoma az Árabs nyelvben, *kan*, azon jelentéssel, *humiliter rogavit*, *humilis rogatio*: a' *köny-ör-ög* ige tehát ezt teszi, *humilem rogationem facit iteratam*, közönségesen *rogat*, *rogitat*. Mutatja a' *gyöny* eredeti gyökeret is a' Zsidó *hgan*, azon jelentéssel, *deliciatus est*, *delectatio*. A' *ked* formáló, illő változással *köd*, *kod*, világos azon nyelvből kettős jelentésével: minthogy benne vagyon a' vizsgálató névmása a' tétel igejével, *se facit*, *se praebet*, *se exhibet*. Az *ik* névmása *ille*. Így tehát a' vizsgálató ige (*verbum reflexum*) *gyöny-ör-köd-ik*, mind a' három ragasztékaival igazán ezt teszi *delectationem agentem se exhibet ille*, rövidebben *deliciantem se*

exhibet ille, közönségesen *delectatur*. A' gyöny-ör-
igéből származott részeseülő a' gyöny-ör-ü.

Így világosodnak nyelvünkben a' többi ra-
gasztékok is, igen kevesektől megválva, és több
más kiavúlt homályos gyökök, élesen látó visgá-
lással, a' hangozat, és jelentés megegyezéséből.

3)

FELVEZETNEK

A' NYELVNEK EREDETÉRE.

Teljes gyönyörűség az ilyen foglalatosság:
ha ugyan gyönyörködtet valamelly betses tárgy-
nak kezdetére felvezető bizonyos tudományunk.
'S mi lehet pedig nekünk betsebb Ditső Eleink-
ről reánk maradt nyelvünknel? Mi bizony ezen
az úton felmentünkkel, a' szavaknak alkotó ré-
szeiket egymástól elválasztgatva, mikor a' szapo-
rábbakból kevesebb tagúakra, 's végtére az elvá-
laszthatatlanakra jutunk: felérünk lassanként, en-
nek a' nyelvnek megállapodott korából, közép
időbéli tsodálatos nevékedésére, onnat feljebb
első felserdülésére, szóllásra fakadó gyermeksé-
gére, az eredeti nyelvre.

4)

MEGBIZONYODOTT

TSALHATATLAN TÖRVÉNYEKET

ADNAK ELÖNKBE.

Lehetetlen tovább nem örülnünk olly nagy
tapasztaláson épült bizonyosságunknak: mikor,
innet vizsgálódástunkban, látjuk az első együ-
gyű törvényeket; mi okos renddel, mi velős íté-
lettel, 's meghatározással gyarapodtak, 's közön-
ségesen megállapodtak; minden nemből illő ha-

sonlóságot tartással; 's idővel magát mind inkább kedveltető széphanget követéssel. Minden részket értünk nyelvünkben, a' gyökereket, a' ragasztékokat: értjük, ugyan azonok a' megbővült jelentéseknek mi öszveállóságokkal, mi erővel, járúlnak egymáshoz. Azért mind világos, mind bizonyos: mit miként hajtogassunk a' maga nemében; és mitől mit miképen származtassunk; 's mind ezekkel hogyan éljünk a' szókötegen. Alig is tudunk olly szerentsés nyelvet, a' millyennek találjuk a' miénket: mellynek megnyílt kebeléből a' beszédnek minden törvényei, önkényeken, olly tisztán, 's olly igazán folynának. A' mi Nyelvtanításunk mind azon Megbizonyodott Világos Tudomány lehet: a' mellyből kiszorúl minden habzó vélekedés, gyanítás, találgatás. Hogy még eddig illyenhez nem juthattunk: oka, az igaz segedelmeket, 's ezek között kiváltképen ezt a' mélyebb szóvizsgálat, emulató gondolatlanságunk.

5)

MUTATJÁK A' NYELVNEK
HATHATÓSÁGÁT,
'S EGYÉB TULAJDONSÁGAIT.

Minden részeknek az illyen oktatással világosan megfejtetett jelentéseik, bizonyos tudományunkból gerjedő édes örömünkre, azon világossággal mutatják már, az öszvealkatott, 's több jelentésekkel megbővült, nyomos szavaknak eleven hathatóságokat: mellyet eddig mi is csak homályosan éreztünk; 's az idegenekkel, győző okain-

kat

kat nem tudtunkban, még el nem hitethettünk. Szóllhatunk már, magunk között, 's mások előtt, minden szóhajtogatásnak, minden szószármaztatásnak, a' mennyi részekkel esik, mind annyi különös jelentésekkel öszvefogó erejéről, tsak egyes szavakban is. Már az ilyen szavakból egybékötтетett egész beszédünket azonképen hatalmasnak, felségesnek, méltóságosnak hirdethetjük.

A' mi szavainkban tovább, a' sok ragasztékoknak annyiféle jelentésekből, vagyon minden gondolatokra bizonyos meghatározás. És mivel a' tiszta gyökereknek tiszta ragasztékokkal öszvealkatásokban igazak a' törvények; a' nyelvnek megegyező közönséges szokásán megállapodott hasonlóságok szerént folyók: vagyon a' mi nyelvünkben hibátlanság, vagyon épséges tisztaság. A' különböző mássalhangzóknak, mellyekkel bővelkedik nyelvünk, most erősebb, és gyengébb, most keményebb, és lágyabb zengésekkel; a' magánhangzóknak, most sebes, és lassú menetelökkel, most éles, és tompa ejtésökkel; mind a' két neműeknek kellemetes változással mértékeltetett elegyülésökkel, egymást váltó, rövidebb, és hosszabb szavainkban, vagyon a' mi nyelvünknek kedvessége, vagyon széphanja, vagyon szépfolyamatja.

C. A' GÚNYOLÓ TUDATLAN ROSZ ERTÉSEK, 'S NEM IGAZ MONDÁSOK.

Mind megállanak, a' miket eddig bizonyítottunk. Jó a' mi Kedves Révainknak Tanítása.

Versegi az Érdemes Férfiat ezért tsak rút indúl-
latból gúnyolja, tudatlan rosz értéssel, nem igaz
mondással. Erre is adjuk már egynéhány észre-
vétellel dorgáló válaszfunkat.

1. A' RÉGISÉGEKET NEM TERJESZTHETJÜK,
HOGY EGYSZER 'S MIND
NE ERESZKEDJÜNK AZ ÉKESSZÓSZERETÉSBE.
'S MI NYELVET NEM SZÉPÍTÜNK,
HANEM CSAK TANÚLJUK, 'S VÉDELMEZZÜK
A' SZÉP NYELVET.

Versegi tisztelet, és betsűli, Révainak Munkáit, míg tsupán csak régiséginket terjesztik előnkbe: de mihelyt a' philológiába erezkednek, nyelv-szépítő igyekezeteknek nem esmérheti. Ezekben a' tudatlan rosz értést már eléggé látjuk: kettő benne a' képtelenség.

a. A RÉGISÉGET TERJESZTÉSNEK
ROSZ ÉRTELME.

A' mit Révai teszzen a' régiséget terjesztés-
sel, kétség kívül nints ez a' Versegi feje után:
de igen ám az ékeszfőzzeretésnek (a' *philológiá-*
nak) igaz értelme szerént vagyon. Ennek egyik
jeles foglalatossága a' szavaknak eredetüket, je-
lentésöket, 's viszontagságaikat megvizsgálás. És
ugyan erre azon ékeszfőzzeretésnek egyik fő se-
gedelme a' teljes régiség. Beleeresszkeedik maga az
ékeszfőzzeretés a' régiségekbe: a' mi Értelmes
Révaink tehát imezeket ama' nélkül előnkbe nem
terjeszthette oktanánúl, tsak mütogetásra: hogy
rajtok a' tudatlanok ezek után is nevetkezzenek,

tsúfolódjanak, 's bolondúl regézzenek. A' nyelvnek ezekből következő velős esméréterére nézett ő: 's a' kik erre törekeznek, azoknak kedvökért fáradott benne jó foganattal.

B. A' NYELVSÉZPÍTÉS ROSZ IGYEKEZET.

Versegi sokszor emlegeti másutt is, nem tsak itt, a' nyelvszépítést: erről sem egy a' mi értelmünk. Méltó ezt is meghánynunk, 's megmutatnunk, mi igen rossz az ő igyekezete.

1) VERSEGI NEM TALÁL SZÉP NYELVET, 'S AZÉRT RÚTAT TSINÁL.

Bizony tévelyeg itt Versegi. A' teljes régiséget megveti, 's abban ő szépséget nem talál. A' mostani zúrzavarban sem látja annak szépségét: 's már fiatal korában érezte, hogy nem szép. A' Német Magyar Nyelvtanítás előtt (*), a' hol inkább ajánlania kellett volna nyelvünket

(*) Elöljáró beszédjéből ide írjuk szavait. Ezekkel öszve kell vennünk azokat is, a' miket ugyan onnat már feljebb hoztunk elő jegyzésképen (a' 43 lapon).

Raum hatte ich, noch in früher Jugend, die Bearbeitung einiger literarischen Aufsätze in der ungarischen Sprache begonnen: als ich in ihr auch schon den Mangel wesentlicher Eigenschaften und Erfordernisse, einer kultivirten Sprache fühlte, nämlich, Reinheit, Richtigkeit, und Bestimmtheit der Ausdrücke. Statt nun durch Berathung älterer und neuerer Schriftsteller, zurechtweisende Auflösung meiner Zweifel, und Licht auf unsichere Pfade zu gewinnen, verirrete ich mich, besonders in Hinsicht der Rechtschreibung, und der Uebersetzung aus fremden Sprachen, auf immer dunklere Nebenwege.

az idegeneknek, ő annak gyalázója, 's hirdeti fogyatkozásait, a' mint már olly korán érzette: nintsenek benne a' megszépült nyelvnek lételhezvaló tulajdonságai, a' tisztaság, a' hibátlanság, a' kifejezésekben való meghatározás. Ő teszi a' szépülésnek tetején ragyogó nyelvek mellé a' miénket. Ő szépít rajta, a' megvettetett régiségnek vezérlése nélkül, a' mostani zűrzavarban széljel kapdosva, a' maga feje után. A' szép nyelvnek meggyaláztatásával tétetett nagy ígért oda ment végtére: hogy mi ugyan ő benne, a' *Híres Nyelvszépítő* helyett, *Tzégéres Nyelvrúttítót* remélve látunk.

2) MÍ A' SZÉP NYELVET TANÚLJUK,
'S VÉDELMEZZÜK.

Mi ellenben szépnek találjuk a' mi nyelvünket, olly szépnek, hogy tsodálkozunk rajta, 's nem győzzük magasztalni. Ezt a' szép nyelvet tanuljuk nagy fáradsággal: 's buzgón védelmezzük, ugyan az ő tiszta várában készült fegyvereinkkel, a' fattyú fiak ellen, kik szépségét rútítják. Nyelvszépítő Szerzőket mi nem esmérünk Adelunggal: kinek értelmes szavait e' dolgról a' mi Kedves Révaink felhozta Látánúl a' Bővebb Nyelvtanításban (pag. 943.). „Proprie non ipsi „(Scriptores) excolunt linguam; sed colligunt „tantum, quod est vniuerse bonum, et pulchrum „quodque in lingua adest iam excultum; idque „inde sumtum proponunt nationi in quodam toto „pulchre conexo, — Eorum exempla et alios

„docent, illud ipsum bonum, ac pulchrum, quod
 „reuera adest iam in lingua, imitatione ad rem
 „natam accommodare. — Atque hi non possunt
 „alii esse, nisi qui, praeter sufficientem rerum
 „cognitionem, habeant et suae linguae cognitio-
 „nem eruditam, atque vna sint et pulchri sensu
 „praediti.“

3) VERSEGI SZÉP NYELVET NEM TANÚLHATOTT, NEM IS TANÚLHAT.

Hogy Versegi fiatakorában nem láthatta még
 a' nyelvnek szépségét, nem tsoda: mert még ak-
 kor, olly jó úton, 's olly mélyen nem tanulhat-
 ta. De az ugyan igen is nagy éktelenség, hogy
 már akkor olly büfzke indulat volt benne: hogy
 a' maga tisztátalan, hibás, és határozást nem ta-
 láló, kitsiny nyelvtudásához mérte azt a' nyelv-
 vet, a' mellyet még nem tanulhatott. A' maga
 fogyatozásait arra fogta vakmerően: még most
 is arra fogja. A' korán megsértetett ártatlan nyelv,
 méltó büntetésül, homályba borúlt előle minden
 szépségeivel: 's vakoskodó tudatlanságában hagy-
 ta már akkor, 's megáltalkodást erefztett reája,
 örök szégyenére.

4) ÉRTELMEZ MONDÁSSAL, KETTŐS SZÉGYENÉRE, NYELVTANÚLÁSRA KÖTELEZ MÁSOKAT.

Tisztetes Virág Benedek Úrnak értelmes
 mondásával figyelmetesekké teszi (a' 2 lapon)
 szoros kötelességökre könyvszerzőinket: hogy
 azt a' nyelvet, a' mellyen írni akarnak, ne tsak

tudják, hanem *tanulják* is. Értjük mi ezt: ne csak *tudják*, akár hogyan, a' magával ellenkező szokásból, szédült fejök után; hanem *tanulják* is, szorgalommal, jó oktatásokból, hogy velős eszméretére juthassanak.

De kit emleget itt Versegi? Hogyan egyez vele a' nyelvtanulás értelmében, 's a' nyelvet betűlésben? Virágot emlegeti, kit mi is tisztelünk, és szeretünk; kinek serkentő jeles példájára ébredünk, 's buzgón indulunk.

E' pedig a' nyelvtanulás kedvéért elmerül a' régiségekben: ajánlja azokra a' gondos ügyelést, stirgeti felkerestetésöket, napfényre hozatásokat. Hogy általunk is többször hirdetessék a' nemes ösztönözés: ide írjuk szavait Elöljáró Beszédjéből a' Négy Prédikáziók előtt (a' 10, és 11 lapon). „Méltó dolog bizonyára a' régiebb Magyar Munkákra ügyelni, — Int az üdö, hogy a' „tiszteteles régiségeket keresve keressük, és ha- „zafi társainkat arra buzdítsuk, hogy szemesek, „hogy vigyázók legyenek: hogy az elfüstösödött, „'s rongyosodott könyveket, írásokat, mellyek „sokszor szelemeneken, és szurdékokban méltat- „lanul hevernek, és senyvednek, vagy a' tudat- „lanság birtokából szabadulást várnak, tehetsé- „gek szerént igyekezzenek öszveferezni. A' ki „maga nem érkezik valamit köz haszonra fordí- „tani, közölje mással. Tegye ajándékát a' Haza „Oltarára: mellyet itt Pesten Ő Excellenziaja „Széchényi Ferentz Gróf Hazafiúsága, és Böke-

„zűsége épített. Int az üdö, ez a' békeségnek
„ideje int: hogy a' múltakra emlékezvén a' jö-
vendőkre kinézzünk.“

Ugyan ő, a' Kedves Virág, noha Szerentsés
Fordító, Kellemetes Szerző, Felsőleges Költő,
méltó nevezettel Magyar Horácz, még most is,
mikor ennyire ment, ha valahol megfogyott vol-
na, magát vádolja, nem a' nyelvet, melyet ér-
deme szerént több helyeken felsőgesen magasz-
tal. Halljuk először tsak arról, a' mit most em-
lítünk, mi egyenesen, mi szépen szól Léliusa
végén az Emlékeztetésben. „Ha a' tárgy méltó-
ságát nem úgy magyaráztam, a' mint kellett
„volna: annak az én tudatlanságom, nem a' Ma-
„gyar nyelv az oka; a' melly bizonyára felsőges,
„és édes zengéstű.“ Ez ugyan jeles oktatás még
most is Verseginek, ha foghatna rajta. De foly-
tassuk tovább a' dicséretet Virág szavaival Horácz
Poetikájából (a' 22 lapon). „A' mi nyelvünk,
„mikor kell, nyájas, kényes, gyenge; mikor
„kell, komor, kemény, erős; szóval, kész min-
„den indulatra.“

Ditsérte belső meggyőződésből a' mi Kedves
Révaink is Hazai Nyelvünket, Boldogult Leopold
Föhertzeg Nádor Ispányunk előtt (*Joan. Nic.
Révai Latina, pag. 119.*)

Si vacuum oblectant sparsi sermone lepores:

Te trahat illecebris Hungara lingua suis.

Cerne libens curis grauior, voluatur vt vltro

Ardua dicturo grandis in ore sonns.

Laetus et hoc videas, rimantibus abdita rerum

Vt vis verborum dives et apta fluat.

Da plausum, victrix pallentem dictio vultum,

Dum facit et motas currere lacrimulas.

O! faucas linguae tam multa dote superbae,

Vt facis, et studio digna sit illa tuo.

Exemploque tuo, quem fert praeposterus error,

Erubeat totas protinus ille genas.

Degenerem doceas, Hunno non sanguine dignum,

Tam male torpentem quem sua lingua latet.

Hallottuk Nemzeti Nyelvünknek Jeles Meltóságát azon Erdemes Tanítónknak Serkentő Beszédjéből (*Prolusio Secunda habita in Auspiciis Collegii Hungarici die 11. Novembris, anno 1803.*)

Abból tudjuk, mi felségesen szóllott már ötven esztendővel ez előtt Ribíni János, Soproni Evangelicus Tanító, a' maga Tanítványihoz, Buzdító Beszédjében. „ Plura sunt, et multo quidem plura, quae me ad patriae linguae admirationem „ rapiunt. Siue enim perspicuitatem, maximum, „ et rectae cognitionis, et bonae dictionis ornamentum, considero; hac praestanti virtute „ multis aliis antecellere nostram deprehendo: si „ ne maiestatem, e toto dictionis habitu mirabiliter elucentem, expendo; nihil nostra magnificentius, nihil grauius, nihil splendidius, inuenio. Vis uti, concitato, aut vehementi dicendi „ genere? Hungarorum sermone, sunt enim alacres, atque excitati homines, praestabis id „ quam optime. Adhibenda est circumducta oratio? Longiore illae, et, ut ita dicam, circum-

„ductae Hungarorum voces, atque loquendi for-
 „mulae, expromendae sunt. Quicunque tandem
 „dicendi character exprimendus est, tenuis, me-
 „diocris, sublimis; quicunque affectus significan-
 „dus, amor, odium, laetitia, tristitia, ira, spes,
 „metus: potest is stilo Hungarico, recte expri-
 „mi; potest commode ore Hungarico declarari.
 „Blanda est Italica oratio, non nego. Venustus
 „est sermo Gallicus, concedo. Grauis est dictio
 „Germanica, probe scio. Sed cuncta haec ita
 „sunt in lingua Hungarica conspicua: ut, qua
 „potissimum excellat virtute, difficile dictu esse
 „videatur.“

5) A' SZÉP NYELVEK KÖZÖTT RAGYOG

A' MIÉNK,

TSAK NYELVTANÍTÁSAINK ROSZAK.

Íme! ott vagyon már a' mí Mennyei Nyel-
 vünk, lételéhez való tsodálatos belső tulajdonsá-
 gival, a' szépülésnek tetején ragyogó Híres Nyel-
 vek mellett: ott vagyon felségesen, némellyeket
 sokakban szinte meghaladó méltósággal. Hogy
 azt a' Világ ott nem látja: annak nem a' Nyelv
 az oka, hanem az, ellenkező környülállások:
 mellyeket egy Nyelvtanító meg nem változtathat.
 Az ő tiszte tsak ez, ha ugyan ennyire mehetett
 már, 's tiszván láthatja a' Nyelvnek Fényes Fel-
 sőségét: hogy azt valóságos helyén mutassa. Je-
 lentheti, ha úgy bízik magához: hogy azt ezen
 méltóságos székeben mind e' korig még egy
 Nyelvtanító sem látta tökéletesen.

A' mi Nyelvünk magában tiszta, hibátlan, alkalmas minden meghatározásra, felséges, menyei: tsak a' Nyelvtanítások tisztátalanak, hibásak, tétovázók, alacsonyok, egy szóval roszak, kiváltképen az utóbbiak irtóztató mértékben roszak; mert olyanok írják, kik eddig tsak *hallották*, 's tsak úgy *tudjuk*, nem pedig *tanúlták* a' Nemzeti Nyelvet. Ezek ismét a' Kedves Virágnak értelmes szavai (*Lélius előtt az Ajánló Levélben*). Ugyan az ő jeles mondásával dorgáljuk utólszor is mind azokat: kik a' magok vétke fogyatkozásait vakmerően az ártatlan nyelvre fogják. „Most sokan a' nyelv ellen panaszolkodnak: „de hát miért nem jártasak abban? Azt akarják „tudni, a' mit nem tanúlták: azzal szeretnének „bővelkedni, a' mit nem szereztek. Ne legyünk „Hazánknek henye fiai, és nem leszünk Nyelvünknek ótsárlóji.“ Még azok is henye fiak, a' kik roszúl tanulnak, mert roszúl töltik az időt, 's a' nyelvet ótsárolják. *Abutuntur otio praepostere negotiosi, indigne calumniosi.*

2. NEM IRTÓZTATÓ SZABAD FELVÉTELEK
RÉVAINAK TUDÓS FEJTEGETÉSEI.
NYELVÜNKNEK SAJÁT ALKOTMÁNYÁT
IGAZÁN MUTATJÁK.

Igen rakásolja Versegi, tudatlan rosz értésével, a' sok nem igaz mondást. Többekről szól, de Révait tsak magát érti, a' kinek már elhíresedett Derék Munkáira mutat azonnal, 's ötet ezekkel olly világosan nevezi, mint ha tulajdon

nevéen egyenesen nevezné. 'S mikor így bánik, nem tsalfaság e nevetséges maga mentése, hogy ő személyt nem nevez? Nem azok előtt beszéll e, a' kik tudják a' képes szóllásokat: *inuentum pro inentore, opus pro auctore, definitionem pro definito*? Ezek mind egyre mennek, 's azért mi nem képeskedünk a' nevekben szótszaporítással, mikor a' dolgokra szükségesebbek világosító szavaink. Versegi szóll tehát Révairól, tudatlanúl, rosz értéssel, nem igazán: hogy ő a' régi szavakból, formálásokból, hajtogatásokból, 's kifejezésekéből, akár helyesek, akár hibásak legyenek, irtóztató tudós szabad felvételeket (*hypothesiseket*) épít.

a. A' SZABAD FELVÉTELEKNEK
MIBEN LÉTÖK.

Mitsodák a' *hypothesisek*, abban az értelemben, a' mellyben itt vétetnek gúnyolóképen? Bizony szabad felvételek: olly dolgoknak, a' mellyek nintsenek, ollyan felhozatások, mintha valósággal megvolnának; elmefuttató enyelgések, szépítés kedvéért, tudós enyelgések. Hol vagynak az illyen szabad felvételek? Abban az állatásban: hogy minden ragasztékok jelentő szavak, 's ugyan mind jelentő gyökerekhez járúlnak, betűiknek külömb külömb változásokkal, mellyet benne idő jártával tett a' széphang. Hol ezekben az irtóztatóság?

b. TUDÓSOK, MEGEGYEZŐK,
NEM IRTÓZTATÓK.

Ha ezek a' szabad felvételek, mivel már úgy neveztetnek, tsupán tsak elmefuttatások volnának is: bizony nem irtóztatók, mert tudósok, szépen megegyezők. A' formálásokkal megbővült jelentő szavakban, a' fő jelentéssel egybefoglaltatott mellékesleg való többi jelentések, melyeket együtt érzünk olly erősen, hogy azokat nem tagadhatjuk, a' felosztatott részekben külön vétegetnek, 's a' mint járultak jelentést szaporítással az első jelentőhöz, azon renddel megmutattatnak. Kiki őszveillőséget lát ezekben, világosságot lát, értelmesekből teljes értelmet veszen. Ez ugyan mind azon kellemetesség, 's gyönyörködünk benne. Igazán irtóztató a' Versegi állatása: mert mind azon ellenkezés, józan okoskodással őszve nem férhetés. Jelentőből, és nem jelentőből, az az, világosságból, és homályból; sőt két, három, 's több nem jelentőből is, következőképen mind annyi homályból, ő még is jelentőt, többes jelentőt, mind azon világosságot tsinál. Ez is *hypothesis*, szabad felvétel; de tudatlan, és homályos. Tudós a' miénk, és világos.

c. A' NYELVNEK SAJÁT ALKOTMÁNYA
NEM SZABAD FELVÉTEL.

Mi azonban feljebb is mehetünk. A' mit mi állatunk, szól a' mellett a' beszéd szerzésnek tzélja: nyilván mutatják azt tsak a' mi nyelvünkben is több igazán jelentő részek; ezekből a' ha-

sonlóság a' homályosokat is olyanoknak mondja; 's alkalmasan megfejtegeti; az atyafiságos nyelvek pedig teljesen megvilágosítják. Így ment a' nyelvnek első eredetéből felserdülő nevekedése a' teljes megállapodásig: 's ezek mind azon történt dolgok benne, mind azon valóságok. A' nyelvnek első szerzőiben, 's gyarapítóiban, nagy ész, és okoskodást mutatnak. Tudták ezek, mit gondolnak, mitsoda renddel, mitsoda foglалással, a' több képzeletekben. Mindenekre egyes szavakat rakogattak össze bővült értelemmel. Ez igazán a' magát ábrázoló nyelvnek saját alkotmánya (*linguae sese efformantis genuinum systema proprium*). Ugyan ez egyedül a' nyelvnek minden részeiben világos, törvényeiben bizonyos: 's a' nyelvnek megállapodásából annak nevekedésére, és első eredetére, bátorságos egyenes úton felvezet; abban velős esméretet, és teljes tudományt szerez. Nem láthatja ezt Versegi a' fél világossággal, 's a' fél homállyal; annyival is inkább nem a' kettős, hármas, és többes homállyal: azért fakad ő a' gúnyoló nagy nem igaz mondásra, *hypothesis*, tudós *hypothesis*, irtóztató tudós *hypothesis*. Valaki azont mondja vele, nem tudván eszével élni, csak tekintetből, hasonló vakoskodásában; az ugyan a' Versegi Számara, akár mint takargassa nagy füleit a' reá nem illő oroszlán bõrrel, tanító hivatallal, vagy egyéb fényes állapattal.

d. MIND HELYES FORMÁLÁSOKRÓL SZÓLLUNK.

Abban is mind azon nem igaz mondás van: *akár helyesek, akár hibásak a' formálások.* A' melly formálásokat gúnyol Versegi, 's a' maga efze után hibásaknak hirdet: mí azokat mind helyeseknek bizonyítjuk, hol itt, hol amott, a' mint előfordúlnak, ezen tudós tsatáinkban. Bélát élesen a' mí Értelmes Révaink a' nyelvnek minden törvényeibe: 's jól tudja a' helyest a' hibástól megválasztani. Az illyen Nagy Tanító alatt, ki mindent erős okokkal világosan mutogat, mí Hív Tanítványok, ezekben is jól látunk. A' Tudós Világ előtt szóllunk: látja ügyünk igazságát, ebben is dorgálja velünk a' tudatlan nem igaz mondót.

3. RÉVAINAK KÖFALAS BOLTJA MIND IGAZ DRÁGA ÁRÚKKAL MEGRAKATOTT. ABBA SEMMI SEM JÖ TSAK TETSZÉSEÖL, HANEM MIND KEMÉNY PRÓBÁVAL.

Elkezdette már Versegi, 's úgy kell végig folytatnia, a' sok nem igaz mondást, tsúfolódva is. Azt kívánja Révai, hogy azon dolgokban, mellyek neki tsak azért tetszenek, mert boltjába valók, egészen a' régiekhez ragaszkodjunk: másokban pedig az ősi könyvszerzőktől vele együtt szabadon eltávozzunk.

Boltossá teszi Révait megvetőképen: mert hitvány ennek az árúja, az ő boltjába való. Legyen úgy, boltos a' mí Kedves Révaink. Va-

gyon boltja, vágatott kövekből, erős oszlopon, erős bolthajtásokkal, tágasan, és hosszsan rakatva. Az ékeszfőszerezésnek országából vette hozzá a' műszereket: maga volt az építő, mert ezen tudományban is járatos nagy ditsőséggel. Kellemetes szép renddel vagynak benne az állások, a' fiókok, az asztalok: alkalmas nagy ajtók a' bójáratra, és kimenetelre; szép magas ablakok a' teljes világosságra. Az árúk ismét az ékeszfőszerezésnek bőv országából szereztettek nagy gondossággal, tartományok szerént. Ott vagyon a' teljes régiség tiszteletes igaz képében, kéz írásokban, 's nyomtatott könyvekben: a' nyelvnek minden története a' mi időnkig. Illő helyet foglalnak, a' távulabb, és közelebb való atyafiságos nyelvek, minden szükséges készületekkel. Talpon állanak, az éles szemű, 's keményen vizsgáló két árulátók: a' böltselkedés, az ítéletértés. Szüntelen forgásban vagynak az árúpróbáló eszközök, és igaz mértékek: a' meghatároztatott jó szokás, a' hasonlóság, a' szóvizsgálás, a' széphanq. Itt ugyan semmi sem tetfzhetik, a' mi ezt a' négy mértéket tökéletesen meg nem üti. Illy jeles nagy bolt még soha sem volt a' Magyarság Piatzán. Örül ezen a' Ditső Nemzet. Megjelent itt a' többi sátorok között a' Versegi sátora is, töredezett görbe sátorfákan, ringyrongy ponyvával. Igen rázta a' szél, meg nem állhatott. A' fiatal árulátók is megvizgálták rosz árúját; kihirdették, mi veszedelmes, 's tüzre ítélték. Az il-

lyen kurtá áros tsak írigy bánatjában rútolja a' nagy boltost.

Ha kemény valaki a' megválasztásban, kiváltképen az a' mi Gondos Révaink. A' régiségekből nem akar ő mindent vízfzázhozni, hanem tsak a'hoz ragaszkodik, a' mi benne megállapodott a' közönségesen megegyező állandó jó szokáson: a' mostaniból is tsak azt veti el, a' mi ettől a' jó szokástól elüt éktelenségével. A' formálásokról forog leginkább köztünk a' pör, nevezetesen az ígékben. Most ezekben, a' rosz, és jó szokás igen elzavarodott: s a' régiségnek közönségesen megegyező állandó jó szokása választhatja meg a' jót a' rosztól. *Ennék a' beteg, ha megengednök*, ezt a' jó szóllást így is halljuk ma: de roszúl is mondják, *enne a' beteg, ha megengednénk*. A' jó megegyez a' mindenkoron fentartatott régi jó szokásnak szóllásával, még a' durvább formálásban is, mellyben változást tett lassanként, a' széphang. A' nyelv története ezt így mutatja: *enne-ik, enné-ek, enné-j-ek, ennék a' beteg; ha megengedne-ük, engednő-ök, engednő-j-ök, engednő-k*. A' formálás azon egy, mert a' ízemélyeket formáló névmásai azonok, az *ik*, és *ük*. Tsak a' széphang tett benne változást: először, hasonló, és közép hangkövetéssel; azonközben a' széphanggal foglaló *j* betűnek is közbevetetésével; végtére, ezt elhagyván, öszveforradással. A' formálásnak ezen öszveforradott képein megállapodott a' közönségesen megegyező régi

régi szokás, 's ugyan azokat úgy adta által nekünk is. Ezekhez ragaszkodik tehát a' mi Okos Révaink, 's ezeket ajánlja. Az előbbi képeket, noha jók, senkire sem tolja: csak azt mutatja, hogy megvagynak a' nyelv történetében, 's világosítják az őszveforradással lett későbbi képeket. Ezekben tehát, 's több ilyenekben, szabadon eltávozzunk a' régi szerzőktől: a' mostani szokásból pedig csak azt hagyjuk jóvá, a' mi reánk maradt a' közönségesen megegyező régi jó szokásból, 's ezzel még most is megegyez.

4. MÉLTÁN MEGKÍVÁNJUK ÍRÓINKTÓL, HOGY AZ ÉKESSZÓSZERETÉSBEN JÁRATOSAK LEGYENEK.

E' HOZZA HELYÉRE A' MAGYAR ATÉNÁT.

Nem hagyhatjuk észrevételünk nélkül Verginek jelentését: mellyet igen is engedelmesen megtett az ékeszfószzeretésbéli nyomozásokról, és ezeknek helyes megítéltetésökre szükséges tudományokról; hogy ezeket mi nem várhatjuk, nem is kívánhatjuk, Iróinktól.

a. AZ ÉKESSZÓSZERETÉSNEK SZÜKSÉGE.

Mi bizony várjuk, 's igen megkívánjuk. Mert először is ugyan abban foglalatoskodik az ékeszfószzeretés, a' mi nélkül senki sem lehet Jó Író: a' nyelvnek természetét, és szépségét magyarázza, hogy annak segédelmével, különbölképen, mind írásban, mind beszédben ki nyilatkoztathassuk gondolatinkat. Azután, valaki tollhoz nyúl közülünk, többire mind bátran

beszéll az ékeszfőzzeretésnek tárgyairól: felhordja derék okait, mért ír ő így, vagy amúgy; mért különbözik a' többiektől, 's jobb úton jár, hogy sem azok. És ugyan ezektől annyival is inkább megkívánjuk az ékeszfőzzeretésben való járatosságot, a' mellyet már úgy is magok fitogatnak, kérkedéssel, sokszor sértésekkel is: hogy arról ne regézzenek, annak ne mutogassák csak külső héját, ide 's tova kapdosó bizonytalansággal. Jól értsék tehát azt, és tudják velösen: a' miről a' Nagy Közönség előtt bátorkodnak szölli, mint annak Tsalhatatlan Tanítóji.

b. ÍRÓINKTÓL NEM ESMÉRTETIK.

Szomorú állapot, hogy mind azokban, a' kik erről hangosabban beszéllenek, igen tapasztaljuk mind e' korig a' nagy fogyatkozást. Egyik sem tudja közölök az Igaz Magyar Ékeszfőzzeretésnek valóságos tzeljét, teljes foglalatosságát, minden megkívántató segedelmeit, bizonyos fő törvényeit. 'S az ilyen meghatározatlanságban fel 's alá futosnak, félre vagdalkoznak a' levegőben, haszontalanúl, az előbbeni tudatlanságnak öregbedésére.

**c. MEGMUTATJA ÉRDEMES TANÍTÓNK,
MÍ IS UTÁNA.**

Meghatározást mutat a' mí Fáradhatatlan Révaink. Tsodálatos dolog győzéssel, 's bélátó nagy ézfzel, ő egyedül azt teszi, sok viszontagságokkal háborgattatott rövid életében, ennek tökéletes megbizonyodására: a' mit sokaktól,

kedvező állapotban, későre is alig várhatnánk. Tágas ennek a' mezeje: de 'olly szép benne, 's olly könnyű, mindenfelé a' felosztás; hogy a' legszükségesebb dolgokat mind közel érhetjük. Azon meghatározást, a' mint vettük, mi is híven már megmutatók, szükségesképen, a' felhevült pernek bizonyosabb eligazulására, Serkentő Elöljáróinknak böltsen szóllásokra: hogy világosan tudja kiki, miről, meddig, miképen tsatázzon. Kellemetlen nekünk, a' mint már többször is jelentjük, a' mi tsatánk: minthogy ebben, nem tsak az ellenkező okokra világosító megtzáfolást adással, hanem még a' mostkolódó indulatokra is dorgáló feleletekkel kéntelenül bngódunk. Berne vagyunk már, végét kell szakasztanunk a' Nemzet Javáért. A' többi virágzóbb nemzetekkel is úgy mentek az ilyen tudós vitatások.

d. HELYÉRE HOZZA A' MAGYAR ATÉNÁT.

Megínt lángodoz a' Ditső Haza Nemzeti Nyelvünknek Méltóságáért. Bizonyyal úgy kívánja azt is, valamint törvényeit, boldogulása alkotmányát, minden bétűszótt idegentől megválasztva, eredeti tiszta fényében látni, bétűlni, 's fentar-tani. Úgy mutatja azt a' feltámadó, 's magát józan értelemben ajánló, Igaz Magyar Ékeszfőzferetés (*Genuina Philologia Hungarica*). Ennek elterjedésével bizodalmasan várjuk a' közönséges megegyezést: 's meglátjuk végtére a' Magyar Hazában a' Magyar Aténát. A' *Tifzamellékiek*, magokat elhittőkben, nem engedik azt a' *Dunamel-*

lékieknek. Bizony pedig náluk sinsz igazán. Náluk is éktelen hibák, iszonyú nagy számmal, vagynak szokásban: 's a' mit dalolnak, magokat hányással, *Dunán túl Magyarúl, Isten engem! nem tanul;* bizony reájok is illik méltó fordúlással azon pirongatás, *Tiszán túl Magyarúl, Isten engem? nem tanul.* A' *Pápistát* is kizárja belőle a' *Kálvinista*: pedig ő sem lakik benne, széljel tanyáz a' *Szoli* pusztákán, 's az ő beszédje is éktelen *szoliság*, esméretesebb nevén *soloecismus*. Eustachius után szólunk (*ad Dionysii versum* 875): „Aiunt etiam soloecismum inde (ex Solis) originem cepisse: quod Attici quondam, homines ibi habitantes elegantiam Attici sermonis mutillarint, et per habitationem in Solis agrestres quasi facti sunt.“ Nálunk ez a' Magyar *szoliság*, mivel annak szerentsétlen védője *Szolnoki*, 's azt ezen vidéknek szokásával is erősíti, ezek után *szolnokiság* lehet. A' dolog hasonlósága a' névben is talál némű némű hasonlóságot. Mindenütt *szolnokiság* vagyon zavaros nyelvünkben: az ellenkező tisztátalanság nyomja az igaz tisztaságot. Lappang a' szegény Magyar Aténa, ebben a' pór támadásban. De a' tisztátalanságnak elűzetésével, 's a' tisztaságnak helyrehozásával, mellyet bizónnyal megtetfzen az Igaz Magyar Ékeszfözseretés, azonnal megtetfzik a' szépséges Magyar Aténa, 's mindenütt egyaránt leszen a' Ditső Hazában, az Íróknál, a' Várasak-

ban, a' Vármegyékben, az Ország Gyűlésén, az Isten Házában.

II. SZAKASZ.

VERSEGIT NEM KÖVETHETÉSÜNKNEK
NYOMOS OKAIRÓL.

Szöllünk már Verseginek megtsalatkozásáról : hogy irigykedő motskolódásával, 's tsúfolódva felhozott hitvány okaival, nem juthatott tzeljához ; 's hasznára volt inkább, hogy sem ártalmára, oktanul megtámadtatott ellenségének ; minket sem vonhatott magához idegenítő mozgásával.

Révainak tekintetét ő ugyan semmiben sem kisebbíthette, hanem inkább öregbítette. Bételjesedett az ő szerentsétlen törekedésével is ama' teljes mondásnak valósága: *contraria, iuxta se posita, magis elucescunt*. Világosabban megtet- szik már az ellenkező nagy különbség. Teljesebb tündöklésében jelenik Révainak élesen látó fze- messége, józan okoskodása, egyenes úton járá- sa, győző derék okokon megállapódott tanítása, az eredeti szép nyelvnek általa nap fényre hoza- tott minden belső titka, nagy lélekkel védelmez- tetett tiszta épsége: ellenben pedig sűrűbb setét- ségben borong Verseginek vakoskodása, minden okoskodással vízfzaélése, útatlan helyeken bot- ló tévelysége, az elkortsosúlt rút nyelvnek általa még nagyobb homályba keveredett tsúfos regéje,

alatsonysággal bétolakozó tisztátalan megrongáltatása. A Tudós Magyar Világ, a' ki mind a' kettőt most már figyelmetesebben fogja szemlélni, méltán gerjed ellenkező indulatra: ettől való nagyobb írtózásra, megvető utálásra, őrizkedő gondosságra; ama'hoz pedig buzgóbban ragaszkodó szeretetre, többre bethülésre, bizodalmasabb követésre.

Illyen állapotban minket sem ronthatott meg: kik nem indulunk csak vakon akármilyen tanításra; mert tudunk eszünkkel élni, 's kiváltképen e' kettőről, nyelvünk méltóságához képest, köz javunknak hozzánk tartozó igaz esméretére, keményebben ítélünk. Látjuk az éktelen külömbséget, meg is mutatjuk belső meggyőződésünknek nyilván való bizonyosságára: ezért szólunk most, ezek után sem hallgatunk, ha szükséges lesz, nyilván kikelő tudós tsatáinkban. Itt ugyan, mivel az idegenítő szándékot dorgáljuk, csak a' rá néző némelly okokkal jelentjük megtsalatkozását. Egyenesen kimondó bátorsággal tudtára adjuk tehát az egész Tudós Magyar Világ előtt: hogy Révaihoz, az Országglástól bölts választással adott Erdemes Tanítónkhoz, híven ragaszkodunk; Versegít pedig, az illyen hivatalba magát bétoló Ámitót, teljességgel nem köveihetjük.

Minden Tanítóban, hogy tekintete legyen, 's másokat követésre indíthasson, megkívántatik, a' többi tehetségek, 's tulajdonságok közül, kiváltképen e' három: hogy mindég igazat mondjon; tanítása ne legyen magával ellenkező tsátso-

gás; 's abban vakoskodó tudatlanságát el ne árulja. Ugyan ezek Verseginek fő hibái, melyeket egynéhány szarvasabb példákkal ezennel megbizonyítunk; a' melyektől azonban a' mí Kedves Révaink olly ment, mint a' Világosság Angyala. Előttünk tehát hogyan lehetne amannak tekintete, 's ötet hogyan követhetnők: imezt pedig, igazán Mennyei Öröznket, hogyan hagyhatnók el, hogy megint setétségben bolyongjunk?

I. §.

A' SZARVASABB

NEM IGAZ MONDÁSOK.

Több hamis mondást, illetlen reáfogást, álnok félretsavarítást, eléggé felhányt már Verseginek, a' megbővült gyökerű forma mellett nemesen buzgódo, Öregebbik Társunk. Legtözégesebb ott a' szokásnak nem igaz felhozatása: mellyet a' Nagy Közönség, a' maga tapasztalásából, azonnal megdorgál vakmerőségeért. Azon egy ajakon járnak ott az újabb ellenvetések is. Itt ezeket tsak említjük: mert ide valók, 's a' rozsz fogásokkal kapafzkodó tekintetet alább szálítják. De gondosabb meghányatással egyebekhez látunk.

A. A' RÉGISÉGET MEGVETÉSBEN.

Szörnyűség, hogy Versegi, Első Értekezésének már kezdetén, a' régiséget megvető készülletében, nem igaz mondással tátja száját (az 1 lappon): „régí, és mostani könyvfzerzőink között „nints talám kettő, a' ki egymással a' Magyar „orthographiában, és a' ízőknak formálásozban,

„s inflexiójokban, tökéletesen megegyezne.“ Előttünk bizony csak ezzel is mindjárt megtsök-
kent tekintete: mert láttuk már, hogy nem já-
ratos a' dologban, melyet tárgyúl választott; 's
azt üzében nem szólhat egyebet, a' mint azu-
tán tapasztaltuk, a' nem igaz úton tsavargó ékte-
lenségnél. Minket Érdemes Tanítónk példája an-
nyira gerjesztett; hogy mi is felbujnók a' régisé-
geket teljesebb meggyőződésünkre. Szükséges óvá-
sokkal gondosan olvastuk, 's tudjuk bizonyosan,
nem *talám* szóval, mit kell felölök mondanunk.
Azon felül megválasztjuk a' dolgokat is: a' mel-
lyekből áll nyelvünk belső valósága; 's a' mel-
lyek csak mellékesleg valók. Tudjuk annak mosta-
ni állapotját is e' két nemű dolgokban. Erről is
jobban szólhatunk, 's az egybevetést igazabban
tehetjük.

1.

A' HELYESÍRÁSRÓL.

Külön veszfűzük tehát a' helyesírást (az *pr-
thographiát*): 's arról adjuk először szükséges ész-
revételeinket.

a.

A' HELYESÍRÁS

MELLÉKESLEG VALÓ DOLOG.

A' helyesírás nem fő dolog a' nyelvben; ha
fogyatkozása vagyon is, azzal nem rontja a' nyelv-
nek valóságát. Írja bátran a' szerző akar mellyik
írással a' három közül ezeket az ígéket, *ne há-
borod-j-am, ne háborod-j-ál, ne háborod-j-ék,*
vagy *ne háborod-gy-am, ne háborod-gy-ál, ne há-
borod-gy-ék,* vagy pedig *ne háborogy-gy-am, ne*

háboroggy-gy-ál, ne háboroggy-gy-ék: megmarad a' nyelvnek épsége az ígehajtogatásban ; mert a' megbővült gyökerű formának ide illő saját névmásai vagynak benne. Megbomol azon épség, mihelyest idegen névmásaival esnek ezen személyek, vagy megtsonkúlnak, ha' mindjárt a' legjobb írással is íratnak: *ne háborod-j-ak, ne háborod-j, ne háborod-j-on*. Hasonlóképen megvesztődött a' nyelv épsége ezen szókötésben, még a' leghelyesebb írással is, *a' vitézek zsold-já-hoz való a' jó tartás*: mert a' birtokosra néző névmása az egyes számú ragasztékban nem egyez a' többes számú birtokossal. Ezt megtartván, nem ront a' szerző a' nyelvnek épségében, akármellyik írással éljen: *a' vitézek zsold-jok-hoz, zsold-gyok-hoz, zsol-gyok-hoz való a' jó tartás*.

b. A' NEM EGYEZESNEK OKAI.

Kellemetessé tenné azonban a' nyelvet mind nálunk, mind pedig az idegeneknél, az írásnak azon egy törvénye, ha megegyezés lehetne benne. Nem volt a' régieknél, nints a' mostaniaknál. De az a' mondás még sem igaz, sem amazokra, sem imezekre nézve: hogy ebben *talám* két író között sem volt *tökélletes* megegyezés. A' *talám* szó kétségeskedés; a' *tökélletes* pedig apróságokat vadász; p. o. *szömöm*, vagy *szemem*. Voltak, most is vagynak, kettőnél több szerzők: kik között szembe tűnő megegyezés található. Ebben ugyan mindég számosabb felekezet számosabbal ellenkezik. A' régiekben eltűrhetjük az egye-

netlenséget: mert nehezebben esett azoknak a' nem elegendő Latán betűket minden hangzózatinkra alkalmaztatniok; sőt dűsérertet, 's háláadást érdemelnek tőlünk, hogy a' megegyezésre több módokat igen elmésen találgattak. A' mostani k abban vétkesek: hogy őket, még annyi világosságban, a' mennyire jöttünk már, tsak a' kevély megáltalkodás ofztja.

Mi azok ellen, kik a' közönséges kimondást nyesik szüntelenül, győző okokkal szóllunk a' szószármazás mellett: úgy még is, hogy minden széphangot ki nem zárunk, mellyet a' közönséges állandó jó szokás hozott bé, a' mássalhangzóknak némelly nehezebb ütközésekben. Ellenkezőink mikor a' szószármazás ellen tsatáznak, a' melly bizony könnyebb hangot javasol, *ad-ja*, *mond-ja*, *véd-je*, *kérd-je*: mint ha süketek volnának, a' közönséges kimondásra sem hallgatnak, mellyet annyira hánynak, 's a' mellynek kényeskedő restsége közép hangot ejt, a' gyöker, és ragaszték megromlásával, *agy-gya*, *mon-gya*, *vég-gye*, *kér-gye*; hanem velünk, magokkal is ellenkező, harmadik erőszakosabb ejtésű írást tolnak helyébe, *ad-gya*, *mond-gya*, *véd-gye*, *kérd-gye*.

c. VERSEGI APRÓSÁGOKKAL VESZÖDIK.

Kész nevetség mitsoda apróságokkal mi nagyon vesződik Versegi (a' 9 lapon): kétséges benne, mellyik írást válassza — a' régít e, *gimile* vagy *gimils*, *zum* vagy *szum*, és *nugulm*, — vagy

a' később könyvekben lévő, *gyümöls*, *szöm* vagy *szem*, *nyugalom*. Hol vagy az Okoskodó, az Ítéletértő, Nagy Ékeszófzerető? Mi az oka, hogy a' régiek így írtak, csak ímént mondok: a' mi hangozatinkra nem elegendő Látán betűkkel való élés; a' mellyeket kezdetben nehezebb volt mindenképen meghatározniok; találgatva később jöttek erre. Az utóbbi idők, egész a' miénkig, szépen mutatják, mi hangozattal ejtettek a' régi írású szavak: ilyen észrevételekkel készül a' régi írásnak kultsa, 's mindenek nyilván vagynak; nem szükség illy gyermekes kétséget támasztanunk. A' nyelvnek történetében mindent öszve kell fognunk, egymással öszve hasonlitanunk, egyben a' másokra világosítást keresnünk, 's úgy jutunk a' bizonyos valóságra. Kinek kitso-da kéntelenítettik illy oktatást adni? Szomorú állapot!

d. MÁSUTT IS JELENTI GYENGESÉGÉT.

Bizony nagy gyengeségét jelenti másutt is Versegi, Német nyelven íratott Magyar Nyelvtanítása előtt, az Előljáró Beszédben (*). „A' helyett, úgy mond ő, hogy a' régi, és új szerzőktől tanátsot, kértemben, kétségeimnek igazra vezető feloldatásokat, 's a' bizonytalan ösvényeken világosságot vehettem volna, eltévelyodtam, kiváltképpen a' helyesírásra, és az idegen nyelvekből

(*) Felhoztuk már Verseginek ezen szavait Németül is, az előbbiekkel egybefoglalva (a' 67 lapon).

„való fordításra nézve, hová tovább mind hová, mályosabb mellékútakra.“ Első, 's kiváltképen való nehézsége szegénynek a' helyesírás. Úgy jár, a' ki a' roz' közül kitet'szó sok jó okokra megá'ltalkodásból nem hallgatt, 's mindég tsak ellenkező hallatlanra vágyik. Apróságokban is rú'úl botorkáz.

Az idegen nyelvekből való fordítás igazán nehéz: de azt is könnyen győzi, a' ki mind a' két nyevet tökéletesen érti, a' mellyből, 's a' mellyre fordít; 's tudja tovább, hogy az egyikből nem szót szóra, hanem tsak az érelmet kell a' másiknak tulajdonsága s'zerént kifejeznie. Ezen tehetségre szépen vezet a' Magyar nyelvnek tá'gas esmérete: mellyet a' mostaniakban is keres'het, de bizonyosabban, 's bővségesebben feltá'lál a' régiekben, még pedig az olyan írókban is, kiket a' magát merefztő mostani fordító, tárgyaik'ra, 's állapotjokra nézve, igen alatsonyoknak tekínt.

2. A' NYELVNEK LÉTELEHEZ TARTOZÓ FŐ DOLGOKRÓL.

Nyelvünknek valóságához tartozók, a' mint már feljebb is megjelentők, a' szóhájtogatások, 's a' szószármaztatások, a' helyes szókö'tésekhez való szükséges készületek. Ezek valósággal nyomos fő dolgok: méltán ébrefztik figyelmünket, 's felette igen megkí'vánják szorgalmunkat. Igazat kell bennük látunk. Ezekben mí ugyan a' régieknél, több századokra feljebb mentünkkel,

mindenütt közönséges szokáson bizonyosan megállapodott egyezést találunk: a' mostaniaknál vagy az egyenetlenség, az éktelen zűrzavar. Ha tsak ezekről szóllana Versegi, a' közönséges panaszszal megegyezne mondása. De mikor a' régieket is azon vádlással terheli: a' Tudós Világ előtt, méltán veszi vakmerősége jutalmát, 's pirúlhat érte; hogy maga, járatlan, és tudatlan lévén mind ezekben, másokat is, kik előtt olly bátran szóll, azonképen járatlan, és tudatlan, 's könnyen hívó, gyáva emberkének gondol. Itt ugyan őtet Tanuló Ifjak, Révainak Tanítványai, a' Nagy Közönségnek helybenhagyásával, nyilván dorgálják nem igaz mondásáért, 's gondosabb észrevételekre tanítják.

a. A' SZÓHAJTOGATÁSOKRÓL.

A' szóhajtogatásokat nem veheti egész terjedésekben; hogy ezek a' beszédnek minden részeiben, egyenetlenek, és zavarosak volnának. Egyedül az ígékben (*verbumokban*) ellenkeznek egymással tsak a' mostaniak, de ezek is nem mindnyáján; nem pedig a' régiek. A' mostaniak gondolatlanul elvesztették az ígehajtogatásnak, közönséges egyenlő szokással, az ígéknek külömb-ségek után, jó okon megkülömböztetett hasonlóságait (*analogiáit*). E' miatt, noha tsak egy-nemű részekben vagy a' zavaros egyenetlenség, még is nagy ez; és igen éktelen, tsúfítja a' nyelvet: mert ezek az egy-nemű részek felette számosak; 's megkülömböztetett három hasonlóságaik.

nak elkeveredésökkel a' hiba is felette sok minden beszédinkben. De az, a' ki derekán fogja a' dolgot, ott foghatja pedig a' Jelés Ékeszfőszerező, a' millyennek hányja veti magát az ellenkező, ezt az éktelen nagy fogyatkozást, tsak hamar, és könnyen, kipótolhatja. A' nyelvnek történetét, a' régiséget, tudnia kell: elmulathatatlanúl szükséges tudomány ez a' valóságos ékeszfőszerezésben. És épen itt, ebben a' tiszteletre méltó régiségben, ugyan az ígehajtogatás, a' megkülömböztetett három hasonlóság szerént, közönségesen, és állhatatosan megegyez. Tudjuk már, mit kell a' mostaniakban jóvá hagynunk, a' hoz tartó hívséges ragaszkodásunkkal: azt minden bizomnyal, a' mi náluk a' magával olly szépen megegyező régiségből azon épséggel fenmaradott. Az ellenkezőnek apróságokon kapdosó egynéhány gyáva ellenvetéseire, együtt is másut is feleltünk már, felelünk is még alkalmasabb helyen: a' hol ötlet tudatlansága példáinak előhozatásokkal külön dorgáljuk.

b. A' SZÓSZÁRMAZTATÁSOKRÓL.

Meszfzebbre terjed a' mostani egyenetlenség a' szószármaztatásokban, az ígére, 's a' beszédnek többi részeire. A' józanabb fél iszonyodik a' megbódúltnak vakmerőségén: hogy maga fejéből költ új éktelenségekkel rútítja a' nyelvet, annak közönséges szokáson megállapodott hasonlósága ellen, mindenből mindent koholásával. Kárhoztatja az újító törekedést, 's vele száll a' teljes ré-

giség. Mert abban megegyez minden író: egyaránt származtatják mindnyáján a' szavakat, megkülömböztetett nemeikben mind saját hasonlóságok szerént. Itt ugyan nints közöttök semmi egyenetlenség. Versegi a' mostaniakból, rozúl ítel, 's hamisan szóll a' régiekről: kiket soha sem forgatott, sőt távúlról is írtózott látni, kevély eszt megelőző bal vélekedése miatt. Íme még ezt is Tanuló Ifjak hányják szemére! Arról bizonyít, hamisan pedig, 's vakmerően, a' mit nem látott, 's nem tud.

B. AZ ESETEKRŐL SZÓLLÁSBAN.

Versegi nem igazán hozza fel (a' Német Magyar Nyelvtanításban) (a' 45 lapon) a' mi Kedves Révainknak állatását az esetekről (*casusokról*); és így tovább is nem igaz mondással patvarkodik hibákat mutató tsátságában.

1. RÉVAI ÁLLATÁSA AZ ESETEKRŐL.

Világosan szóll a' mi Világos Révaink Bővebb Nyelvtanításában (pag. 203), 's egyenesen azt mondja: hogy a' mi nyelvünkben nintsenek igazán esetek, abban az értelemben, a' melly szerént más nyelvekben magyaráztatnak, hogy a' végezeteknek puszta változásai; mert, a' miket eseteknek mondanak, a' mi nyelvünkben, a' nevező esettől megvalva, mind környülrások, más jelentő szavatskáknak, és többnyire utóljárulóknak fejedelmökkal. Ugyan erről bővebben szóll ő másutt is az utóljáruló szavatskáknak eredetöket megfejtésében (*in originibus postpositionum*).

A' másra nézés (*relatio unius ad aliud*, das Bersbältniß,) közönségesen a' nyelvekben esetekkel jelentetik, és előjárulókkal, egyéb különös módokon kívül. De a' melly nyelvekben nintsenek esetek, mint a' miénkben, erre tsak az előjárulók szolgálnak, nálunk utóljárulók. Illyen a' Zsidó nyelv is, a' mellyről Schultens Albert így szól (*Inst. ad Fund. Ling. Hebr. pag. 179*): „*Casus*, quatenus designant *diuersos vocis exitus*, „a *nominatio ad ablatium vsque*, apud Hebraeos „non dantur: quum vna tantum sit *terminatio* „*singularium, dualium, et pluralium*, secundum „*istas quidem relationes. Vis tamen, et potestas* „*casuum*, vt a nulla lingua abest, ita ab Hebraeis „is non incuriose sane habita; sed, quantum „forma vocum permittebat, definita fuit. — *ar-* „*ctiore constructione*, — *per praepositiones*. Még egyszer mondjuk: a' mi Kedves Révainknak egyenes állatása ez, hogy a' mi nyelvünkben nintsenek esetek (vagy *casusok*). De mivel a' Latán nyelvnek segedelmével tanuljuk a' miénket, 's ebben pedig vágynak esetek: azokat a' Magyar környülrásokat, a' mellyek a' Latán esetekkel közel egyet jelentenek, tsak könnyebbség kedvéért nevezi eseteknek, 's ugyan ezért még más kettőt is így veszen elő a' többi Magyar környülrásokból.

2. DORGÁLÓ FELELETEK.

Ez így lévén, a' mint igazán előadók, nem hagyhatjuk egynéhány dorgáló felelet nélkül Verseginek garázdálkodó nem igaz mondását.

a.

ELSŐ FELELET.

Révainak ugyan a' Versegitől felhozott eseteknek nem csak számok nem tetszett; hanem még az esetekről való beszéd is egészen álomnak látszott. Engedelmesen szólott még is felölök: mert látta, hogy ezen elnevezésben fekvő tudatlanság még nem nyelvrontás. Versegit nem is nevezte; mert jól tudta, hogy ez ugyan nem első találmanya Verseginek csak Magyar Hazánkban is. Ezt ő már 1778 esztendőben Váradon olvasta a' Bihari Prédikátornak még kézírásban lévő Nyelvtanításában: mellyről Bóldogúlt Károlyi Antal Gróf Úrnak parantsolatjára ítéletet kellett hoznia. Olvasta a' Lapp, és Finn, Nyelvtanításokban. De ezekben is olyan tudatlanság az esetekről való álmodozás, mint a' miénkben. Hijában való a' szörfszál hasogató megkülömböztetés. Ugyan az igaz ékeszfőszózeretésnek titkai (die Geheimnisse der ächten Philologie), mellyekkel Vesegi úgy kérkedik, hogy azokba mélyebben behatott (weiter gedrungen) azt mutatják világosan mindenik példában, nem csak egyben, kétfőben: hogy ezek nem esetek, hanem igazán mind környülírások, a' miknek tartja a' mi Értelmes Révaink, és nyilván megmutatja.

b.

MÁSODIK FELELET.

Az első nem igaz mondásra több nem igaz mondást rakásol Versegi, hogy Révait még inkább gúnyolhassa: ez (úgy mond ő) hibásan tartja eseteknek a' *mutatiuus casust*, a' *substitutiuust*, a'

genitiuust. Hogyan tarthatja hibásan, mikor teljességgel nem is tartja eseteknek? A' mit *genitiuusnak* neveznek, annak Révai belső titkát régen látta, szerentséebben is fejtegeti szegény Verseginé, Bővebb Nyelvtanításában (pag. 513); a' mellyet már előbb is (pag. 204) jelentett, és eléggé megvilágosított. A' többiekről is helyesebben beszéll, az ékeszszószószószószószó derék okokra, a' nyelvnek belső titkaiba, élesen, beható látással. Csak azt látja mindég; hogy ezek mind környülrások, több jelentő szavak. Némelleyek másranézést jelentenek. Némelleyek kettős szolgálatot tesznek, hol másranézést, hol határozó mellékszavat (*aduerbiumot*) jelentéssel. Másranézések vagynak ezekben a' kifejezésekben: *a' halmot határ-rá tevők, a' halmot határ-úl vevők, a' jeg-en, a' rét-en járánk.* Az utóbbi ragasztékok azonban határozó mellékszavakat is csinálnak: *szép-en akar-tuk tenni, de rút-úl esett.* Ime, határozó mellékszóban *szép-en* azon *en* ragaszték vagyon, melly a' másranézést jelentő szóban hallatik, *jeg-en*: 's mind a' kettő azon egy módon igazán *in pulchro, in glacie.* A' napkeleti nyelvekben, úgy a' miénkben is, a' határozó mellékszavak többnyire utóljárulókkal lesznek: *szép-en áll, édes-en szól, nap-pal, éj-jel rajta vagyon, hajdan nap-val, éj-vel,* igazán ezeket teszik: *in pulchro stat, in suavi loquitur, cum die, cum nocte in eo est,* a' miket azonban a' Latán a' maga módja szerént így mond, *pulchre stat, suauiter loquitur, diu nocte in*

eo est. Így vagyon ez a' Zsidó nyelvben, a' mit is Schroeder szavai bizonyítanak (*in Syntax pag. 87*): „Adverbia composita sibi praemissas habent, praepositiones tales, quae, modum rei designantes, nominibus vim tribuant adverbialem: vt „*bimhêrâ*, in festinatione, id est, festinanter; „*thânim*, in integro, id est, integrè; „*elchinnâm*, „ad gratiam, id est, gratis; „*alnehallâ*, secundum leve, id est, leuiter.“ Mire nem jövünk, ha azt, a' min el nem igazúlhatunk nyelvünkben; az atyafiságos nyelvekben is megnézzük, nagyobb világosság, és bizonyosság kedvéért.

c.

HARMADIK FELELET.

Versegi az eseteknek maga feje után meghatározott számokat még ezen észrevételével is erősíti: ha régóta *datiuust* formál a' nek, *ablatiuust* a' től; nem tudom, miért nem formálhatnak eseteket a' felhozott végezetek is. Szaván fogjuk Versegit. Valamint régóta *datiuust* formál a' nek, *ablatiuust* a' től, azonképen régóta formál *genitiuust* az é; ezt tehát miért tolja ki az eseteknek számokból? Oka vagyon reá, mellyet az Értelmes Révai igazabban megmutat. Ez az é igazán névmása, az esméretes ő, itt visszafutó névmásának jelentésével vagyon (*valore pronominis reciproci*): ez a' ruha az atyám-é, *haec vestis est patris mei sua*. A' miről vagyon a' szó, azt juttatja eszünkbe: az a' szép ló a' szomszéd-é, az a' rongyos szür a' koldús-é, *pulcher ille equus est vicini-suus, lacerum illud causape est mendici-suum*.

Jelentő szó, név helyett vagyon, névmása. Szintén úgy jelentő szó, sőt egyenesen név, a' nek, együgyűen *relatio*, *oppositum*, *aduersum*; a' től már foglaltatott képében *ex obiecto*; és így a' többi ragasztékok is mind ilyenek. Ezek a' kifejezések, *Péter-nek*, *Pál-nak*, *Péter-től*, *Pál-től*, igazán környülrások, két jelentő szavakból állók: *Petri-relatio*, *Petri-oppositum*; *Pauli-relatio*, *Pauli-oppositum*; *ex obiecto Petri*, *ex obiecto Pauli*. Igazán jelentő szó a' nek, a' től: mert azonképen bővül bírást jelentő névmásaival, mint akármilyen más esméretes szó, p. o. *név*, és *rét*. Mondjuk *nev-em*, *nev-ed*, *nev-e*, *nomen-mei*, *nomen-tui*, *nomen-eius*; *rét-em*, *rét-ed*, *rét-e*, *pratum-mei*, *pratum-tui*, *pratum-eius*: szintén úgy mondjuk *nek-em*, *nek-ed*, *nek-i*, bizony ezen bővült jelentéssel *relatio-mei*, *relatio-tui*, *relatio-eius*, vagy *oppositum-mei*, *oppositum-tui*, *oppositum-eius*; hasonlóképen *től-em*, *től-ed*, *től-e*, *ex obiecto-mei*, *ex obiecto-tui*, *ex obiecto-eius*. Jelentő szavak ezek, igazán nevek, olyanok a' többi utóljárulók is, határozók is, valamint a' napkeleti nyelvekben, úgy a' miénkben is. Schultens így szól ezekről (pag. 237.): „Declinantur praeser-
 „tim, *adverbia*, et *praepositiones*, vtpote veri
 „nominis *substantiua*, vel *adiectiua*, maximam
 „partem, — in his, *naturam*, et *vim linguae*
 „statim agnoscent, qui ad *mysteria grammatices*
 „se penetrarunt.“ Schroeder is azonképen kezdi a' részetskékről, az az, a' határozókról, 's az

utóljárulókról, szólló tanítását (In Synt. pag. 35.): „Particulae separatae cum fere omnes, origine, et proprietate sua sint nomina: mirum non est, interdum eas, vim, et significationem propriam tenere, atque planissime sequi nominum constructionem. “ A’ melly okon tehát kizáratik a’ *genitiuus* az eseteknek számokból: ugyan azon kizáratik méltán a’ *datiuus*, az *ablatiuus*, a’ többi is együl egyig. Egy szóval, nintsenek eseteink, hanem tsak utóljárulókkal készült körülírásaink vagynak a’ másranézést jelentésre.

Ezekből némellyek régóta vétetnek már esetek gyanánt, az idegen nyelvek miatt, a’ mellyekkel egybevettetik a’ miénk tanulás kedvéért, ’s a’ mellyekben vagynak esetek. Ezekre az idegen esetekre felelnék a’ mi körülírásainknak némelly módjaik, de igazán nem esetek. Így kellene szólnunk, ’s ezekből a’ módokból tsak annyit jelentenünk, könnyebbség kedvéért, az eseteknek rendjökben: a’ mennyi megfelel az idegen nyelvekben találkozó esetekre. Vagyon a’ Német nyelvben *genitiuus*, vagyon a’ Latánban: erre felel a’ mi jelentő *e* ragasztékunk, a’ tehát *e* szamból el nem maradhat. Így megyünk a’ többiekre is, de mindég világosító magyarázattal, hogy mi történik igazán a’ mi nyelvünkben. A’ mik ide nem tartoznak, alkalmasabb helyen magyaráztatnak az utóljáruló szavaknak rendjökben, annyival is világosabban, hogy az idegen nyelvekben azon

ragasztékok mind olyan nemű szavak, tsak hogy nálok előljárulók.

C. EGYÉB MAGYARÁZATOKBAN.

Bátran elmondja Versegi a' sok nem igazat, hatalmas hanggal, mintha mind azon valóság volna, a' többi magyarázatokban is. Ennek példái a' vakmerőséggel tudatlanságot is mutatnak: a' mint ezt tsak eddig is már eléggé meglátók az előbbieken. 'S a' melly példák itt következnek, oda is illenek, a' tudatlanság jelei közé, mellyekből egynéhányakat utólszor hozunk elő: azonban mi ezeket itt fogjuk fel, a' nem igaz mondásban megtettző nagyobb vakmerőségek miatt.

1. A' VÉNHÜSZIK IGÉBEN.

Nem szenvedheti Versegi a' *vénhüszik* ígét: mert a' *h* lehellet, és a' süvöltő *ü/z* formáló, vagyon benne. Kikel tehát ellene (a' 69 lapon), 's írtóztató feles nem igaz mondással jelenti annak eredetét. Előveszi azt másodszor is (a' 71 lapon) a' többi ezen nemű ígékkel.

„Egyik verse a' Rithmistának *feküszik* szó-
„, val végződik. Cadentiának egész nyelvünkben
„, nem talál mást, hanem tsak (*ext a' szót*) *eskü-*
„*szik*. De ennek hasznát nem veheti. Nosza meg-
„, pödöríti tehát Rikóti módjára bajuszát, és oda
„, írja e' szót (*vénhüszik*) a' helyesen formáltatott,
„, és mindenütt szokott *venül* helyett.“

Erre szorúl a' régiségeket megvető Nagy Ékes-
szólsruerető: hogy szörnyűségesen elmondja a' nem
igazat, 's annak erősödésére még más nem igazat

is költ tenyésző furtsa eszével. Azt gondolja Versegi, hogy mind olly rövid tehetségű, 's verskoholásokkal keservesen kínlódó, gyáva emberek előtt szól: kik, vele együtt, a' nyelvnek mostani zavaros szokásánál más tisztábbat, régiebbet, 's igazabbat nem tudnak.

a. A' NYELVNEK IGAZ TÖRTÉNETE
AZ ILLYEN FORMÁLÁSOKBAN.

A' nyelvnek története ezen *vénh-űsz-ik* ígének helyes voltát, származásának igaz törvényét, 's a' többi ezen nemű igékkel közös hasonlóságát, világosan mutatja. Vagyon ennek a' tiszteletes régiségben, tiszta eredetű, közelebb való más társa is, a' *fek-űsz-ik*, és *esk-űsz-ik*, ígén kívül, a' *kérk-űsz-ik* íge, maga a' negyedik, *vénh-űsz-ik*. Vagynak távúlabb való társai, a' formáló magánhangzójának tsak illő változásával, *al-űsz-ik*, *alk-űsz-ik*, *vaj-űsz-ik*. Ezeknek igaz társai a' többi számos ígek is: a' mellyek ugyan azon formálóval lettek, tsak hogy a' széphang ennek magánhangzóját gyengébb kerekességgel mondatta bennek: *tselek-esz-ik*, *meleg-esz-ik*, *kövér-esz-ik*, *düh-űsz-ik*; *nyug-osz-ik*, *rak-osz-ik*, *nyomor-osz-ik*, *savany-osz-ik*. A' széphang illyen változást tétetett még az elsőben is: *fek-esz-ik*, *esk-esz-ik*, *kérk-esz-ik*, *vénh-esz-ik*; *al-osz-ik*, *vaj-osz-ik*. 'S nyígyan ebből megtetszik világosan, hogy az utóbb felhozott ígekben is egy volt az első formálás: *tselek-űsz-ik*, *meleg-űsz-ik*; *nyug-űsz-ik*, *rak-űsz-ik*, és így a' többiekben. Azon egy ezekben a' for-

máló, a' magánhangzónak változása azt nem rontja, eredeti egész képeben *űsz, usz, esz, ősz, ofz*, igaz jelentésével *est, fit*. Némelly ígékben a' formálónak magánhangzójával felettébb valónak tettett a' hangosság (*nimia visa est vocalitas*), egyes mássalhangzók között; azt tehát ezekben elhagyatta a' széphanag követés, rövidebb, és erősebb ejtéssel: *al-sz-ik, nyug-sz-ik; fel-sz-ik, tselek-sz-ik, meleg-sz-ik*.

A' nemzetnek jó része, a' maga szóllásának módjában, a' formálónak süvöltő fogi betűjét nyelvi betűvé tette (*literam dentalem mutavit in lingualem*) az *sz* betűt *d* betűvé; ugyan ezeknek több nemzeteknél szokásban lévő könnyű eltserélődésekkel: de itt már a' formálót betűfogásos egész képében véve, a' magánhangzónak illő változásával. Így jöttek szokásba ilyen képekben is azon ígék nagy számmal: *kérk-üd-ik, kérk-ed-ik, vénh-üd-ik, vénh-ed-ik, tselek-ed-ik, meleg-ed-ik, kövér-ed-ik, düh-üd-ik*, és így a' többiek; azonképen imezek is, *alk-ud-ik, alk-od-ik, vaj-ud-ik, rak-od-ik, nyomor-od-ik, savany-od-ik*, és úgy a' többiek. Bizonyos nyomokra találunk, hogy ime' változás meglelt még ezen ígékben is: *fek-üd-ik, esk-üd-ik, al-ud-ik, nyug-od-ik*.

A' süvöltő fogi betű tsak a' jelentő módnak jelenvaló idejében hallatott; a' többi időkben, és módokban, lehellet gyanánt vétetve, annak törvénye szerént változott; 's még ezen változással is, az ilyen ígékben, megkülömböztetett nemök-

höz képest, saját hasonlóságokra nézve, rendes szabású volt az ígehajtogatás: *fek-üv-ék*, *esk-üv-ék*, *kérk-üv-ék*, *vénh-üv-ék*, *tselek-üv-ék*, és így tovább; azonképen *al-üv-ék*, *nyug-üv-ék*, *alk-üv-ék*, *vaj-üv-ék*, itt is szintén úgy tovább. A' nyelvi betű, melyszzebbre terjedvén, többekben meg erősödék; minden változás nélkül megmarada minden időben, és módban, tökéletesen rendes szabású ígehajtogatással: *kérk-üd-ék*, *kérk-ed-ék*, *vénh-üd-ék*, *vénh-ed-ék*, *tselek-ed-ék*, *meleg-ed-ék*, és így tovább; hasonlóképen *alk-üd-ék*, *vaj-üd-ék*, *rak-od-ék*, *nyomor-od-ék*, itt is szintén úgy tovább.

Ezek a' nyelvben mind igazán megtörtént dolgok: több századok mind igazán úgy mutatják. Megvolt ezek között, azon egy formálással, a' *vénh-űsz-ik*, a' *kérk-űsz-ik* ige is, azon jósággal. Azon egy jóságúak ezek, mind a' süvöltő fogi, mind pedig a' nyelvi betűvel: ha mindjárt nintsenek is most egyaránt szokásban. Ezekben semmit sem tsinált, megfzorulásában, tsak kínjából, a' nyelvnek hasonlósága ellen, az ízeveszett verskoholó. Felhordotta ezekre a' mí Gondos Révaink a' nyomos bizonyságokat Bővebb Nyelvtanításában (pag. 865, et seqq.).

b. A' VÉNHÜSZIK, ÉS KÉRKÜSZIK
IGÉNEK FORMÁLTATÁSA.

A' *vénh-űsz-ik*, 's a' *kérk-űsz-ik*, társ igéknek formáltatásokat úgy mutatjuk, a' mint történt valójában. A' mostani *ven* szónak valaha más képe is volt, *vénhe*: a' melly e' napiglan megvagyón

a' Finn nyelvben, *wanha*. A' régi jó formálás ebből lett, a' magánhangzónak, de nem a' *h* lehelletnek, kitorletésével, az egész formálónak, 's a' személyt mutató névmásának a' gyökérhez való járulásával: vénhe, *senex*; vénh-űsz-ik, *senex-fit-ille*; *senescit*. Az Elzteknél megvagyon még most is a' *kérk* gyökér; igazán bochmützig, boffärtig, stolz, prangend: Latánul *superbus*, *elatus*, *se ostentans*, *iactuosus*: ebből lett azon formálással a' *kérk-űsz-ik* ige, *se ostentans-est-ille*, *iactuosus-est-ille*. E' tehát nem visszafatéró ige (*verbum reflexum*): a' millyennek hibásan tartják közönségesen ilyen elválasztással *kér-ked-ik*; mintha a' *kér* gyökértől származnék. Később lett a' tisztább *vén* gyökérből, *ül* farmálóval, a' *vén-ül* ige: mellyel most némellyek inkább élnek; de a' *vénh-űsz-ik* jó ige ki nem avúlt még, annyival is inkább nem a' *vénh-ed-ik*. Mondunk a' *fekete* szóból épen ilyen két származatot, *feket-ül*, és *feket-ed-ik*, 's mind a' kettőt jóvá hagyjuk. Ezekben vagyon talám valami különbség is: mi legalább érezzük, 's alkalmasént magyarázzuk.

2. A' GY HANGNAK D BETÜBŐL

VALÓ EREDETÉBEN.

Nagyon törekedik Versegi a' *gy* hangnak eredetét a' *d* betűből megmutatni: 's mivel e' részről is igen megfoggy az erősítő okokban, nem igaz mondással is támogatja állítását (a' 71. lapon). „Ezen irregularis verbumoknak imperativusaikból, *igyál*, *idd*, *higyel*, *hidd*, 's a' t. világo-

„san kitetszik, hogy a' *gy* hang *d* betüből lett.“ Kik előtt beszéll Versegi? A' képtelen nem igaz mondással azért kell e' ki olly bátran: hogy tudatlanoknak tart másokat; vagy bizony maga tudatlan? Hol vagynak az igaz ékesfzófzeretésnek titkai, a' mellyekbe ő olly mélyen behatott? Még azt sem látja, mi történik ezen ígéknek parantsoló módjokban?

a. A' NYELVNEK IGAZ TÖRTÉNETE
EBBEN A' FORMÁLÁSBAN.

Ennek a' módnak formálója a' *j* betű. A' pufzta gyökerekhez járúl, azoknak elvesző lehelletök kipótoltatására kettőztetik, 's ezzel megerősödött vékony hangját vastagabban ejti. Az *e-fz-ik*, *i-fz-ik*, ígékben ez így ment első formálással, *e-j-j*, *i-j-j*. Ezen közelebb való gyökérekből lettek a' személyek: egyenesen szóllva, *e-jj-ék*, *i-jj-ék*; *e-jj-él*, *i-jj-ál*; *e-jj-em*, *i-jj-am*; mutatóképen pedig, *e-jj-e*, *i-jj-a*; *e-jj-ed*, *i-jj-ad*; *e-jj-em*, *i-jj-am*. Utóbb vastagabb hanggal ejtette ezeket a' közönségesen megegyező szokás: *e-gy-ék*, *i-gy-ék*, *e-gy-él*, *i-gy-ál*; *e-gy-em*, *i-gy-am*: *e-gy-e*, *i-gy-a*: *e-gy-ed*, *i-gy-ad*, *e-gy-em*, *i-gy-am*. Azonképen ment a' *le-fz-en*, *te-fz-en*, *ve-fz-en*, *vi-fz-en*, *hi-fz-en* ígékben is az első formálás: *le-j-j*, *te-j-j*, *ve-j-j*, *vi-j-j*, *hi-j-j*; vastagabb ejtéssel, az *e* magahangzónak meghúztatásával, a' parantolás ereje miatt, csak egyedül ezen egy betűfogású képekben, *lé-gy*, *té-gy*, *vé-gy*, *vi-gy*, *hi-gy*. És ezek igazán az egyenes formában ezen ígéktől a' parantsoló

második egyes személyek, nem pedig, a' mint Versegi tudatlanul regéz, *le-gy-él*, *te-gy-él*, *ve-gy-él*, *vi-gy-él*, *hi-gy-él*. Ezekből lesznek, mint közelebb való gyökerekből, a' harmadik egyes személyek, *le-gy-en*, *te-gy-en*, *ve-gy-en*, *vi-gy-en*, *hi-gy-en*; ezekből az első egyes személyek, *le-gy-ek*, *te-gy-ek*, *ve-gy-ek*, *vi-gy-ek*, *hi-gy-ek*. Ugy formáltatnak a' többes számú személyek is a' közelebb való gyökerektől.

b. A' D BETŰ ERED A' GY HANGBÓL.

Látók itt a' második egyes személyeket az egyenes formában: *e-gy-él*, *i-gy-ál*, *té-gy*, *vé-gy*, *vi-gy*, *hi-gy*. Látók azonokat a' mutató formában egélfz képeikben: *e-gy-ed*, *i-gy-ad*, *te-gy-ed*, *ve-gy-ed*, *vi-gy-ed*, *hi-gy-ed*. Ezekben, valamint más igékben is, a' szokás rövidítést hozott bé, az *ed* névmásának magánhangzóját kitérítéssel, más példákban nagyobb tsorzával is: *e-gy-d*, *i-gy-d*, *te-gy-d*, *ve-gy-d*, *vi-gy-d*, *hi-gy-d*. De ezeknek kimondatásokban nehezebb volt a' nyelvnek ütkezésé, vagy erőltetése: könnyebbség kedvéért tehát, mellynek azután széphanag lett a' neve, a' *gy* betűt a' következő *d* betűvé tette benne azon szokás, *e-d-d*, *i-d-d*, *te-d-d*, *ve-d-d*, *vi-d-d*, *hi-d-d*.

Nem tudatlan e az, a' ki ezekben a' nyelvnek ezen igaz menetelét nem tudja? Igazat mond e tovább, hogy a' *gy* hang *d* betűből ered? Megfordítva mondana igazat: a' *d* betű a' *gy* hangból ered, itt ugyan, ezekben a' példákban, *i-gy-ad*, *i-gy-d*, *i-d-d*, *hi-gy-ed*, *hi-gy-d*, *hi-d-d*, és

így tovább. Ha feljebb menne a' gy betűnek eredetére, melly itt j betűből lett: még azt is igazán mondhatná, a' d betű a' j hangból lett, *i-jj-ad, i-gy-ad, i-gy-d, i-d-d, hi-jj-ed, hi-gy-ed, hi-gy-d, hi-d-d*.

Leszen a' mi nyelvünkben d betűből gy betű, de nem magából, hanem d és j betűnek egy betűvé lételeből: az is a' kimondásban kényeskedő restségből esik, mellyet mi a' helyesírásban jóvá nem hagyhatunk. Szóeredet szerént való formálások ezek *ad-j-a, véd-j-e*, a' parantsoló módban, azon egy hasonlóságot tartással, mint ezen ígékben, *ír-j-a, kér-j-e*. A' kimondásban kényeskedő restség a' d és j betűt nehéznek tartja külön kiejteni, *ad-j-a, véd-j-e*: azért a' kettő között való harmadik hangra tér, a' gy betűre; 's annak világos jeléül, hogy ezt kettőből csinálja, ugyan ezt kettőzteti, egyiknek is, másiknak is kipótoltatására, a' hol nem jár előre más valamelly mássalhangzó, mint ezen példákban, *agy-gy-a, végy-gy-e*.

3. AZ OSZTÓ, ÉS REND SZÁMOKBAN.

Nagy nem igazat mond Versegi, saját belső érzése, és a' közönséges értelem ellen, Német Magyar Nyelvtanításában, nevezetesen pedig Tiszta Magyarságában (a' 48 lapon), az osztó, és rend számokról. Méltó itt is az ő szavait felfognunk, 's utánok vetnünk rövid észrevételünket.

a. VERSEGI ÁLLATÁSA.

„*Ik*, az osztó számokhoz, *másod, ötöd, heted*, 's a' t. függesztetvén, rendszámokat tsi-

„nál belölök, *második, ötödik, hetedik, tizen-
egyedik.* A' comparativusokhoz, superlativusok-
hoz, és egynéhány pronoménhez ragasztatván,
rendet jelent: mint add nekem a' *szebbikét*, az
utóbbik héten, a' *legjobbikat* elvesztettem, *mel-
lyiket* akarod? *egyiket* sem.“

b. A' MÍ ÉSZREVÉTELÜNK.

Rend számok ezek; s nem osztók, első ké-
pökben, *másod, ötöd, heted.* Így élnek ezekkel
e' napiglan a' Lappok, így éltek a' mí őseink,
mí is így élünk még igen gyakorta: *másod* tsillag,
ötöd magzat, *heted* nap; *secunda stella, quinta pro-
les, septimus dies.* Úgy mondjuk a' Hitvallásban:
harmad napon feltámadá; *tertia die resurrexit.*

Rend számok ezek másod megbővült képök-
ben is: *más-od-ik, öt-öd-ik, het-ed-ik*; de az
értelmök is megbővült, a' renden kívül mutató
erő vagyon benne, mellyet nem érzünk már,
secundus-ille, quintus-ille, septimus-ille. Azon-
ban eléggé érezhetjük a' hasonlítóokban, és felül-
haladóokban, a' *szebb-ik, a' leg jobb-ik*: mert ezek-
ben a' *szebb, a' leg-jobb*, nem értetik rendben
lenni az *ik* által, Versegi álmodozása szerént;
hanem a' többi *szép* és *jó* közül tsak kimutattatik,
s azoktól megkülömböztetik, *pulchrior-ille, op-
timus-ille.* Úgy esik ez a' többiekben is, még a'
névmásaiban is: *utóbb-ik, más-ik, egy-ik*, igaz
jelentésekkel, *posterior-ille, alter-ille, vnus-ille.*

Érzette ezt még a' Debretzeni Grammatica
is (a' 161 lapon), mikor azt mondja: „*ik* —

„több közül egy meghatározottat dolgot jelent,
„mint *szébb-ik, száz-ad-ik, 's a' t.*“ Homályban
is úgy érzette: mert nyilván vallja másutt (a' 47
lapon), hogy bizonytalan, az *ik* hol vette magát;
's ugyan ott egyebekett is úgy zavar, hogy meg-
tetfzik annak igaz jelentéséről való bizonytalan-
sága. Ez az *ik* mindenütt mutató, azon példák-
ban is, *pirosod-ik, szaporod-ik, igazán rubescit-
ille, multiplicatur-ille.* Mutató névmása: egyéb-
bé nem lehet, akár mint tsigázza Versegi, min-
denütt, és mindég mutató névmása.

II. §. A' MAGÁVAL ELLENKEZŐ TSÁTSOGÁS.

TETEMESB PÉLDÁKBAN.

Következik második állításunknak megbizo-
nyodása: hogy Versegi tanítása magával ellenke-
ző tsátsogás; mellyet az együtt járó sok nem igaz
mondás, a' nagy tudatlanság, annyival is írtóz-
tatóbbá tesz. Elég leszen itt is tsak egy két te-
temesb példát előhoznunk.

A. ELSŐ PÉLDA.

A' NYELVET TETSZÉS SZERÉNT MEGVÁLTOZTATÓ SZABADSÁGNAK ELLENT ÁLLÓ SZÉP TÖRVÉNYBEN.

Felhozzuk szóról szóra Verseginek jeles tör-
vényét: mellyet munkája elején (a' 2 lapon) igen
is szépen írt a' nyelvet tetszés szerént megváltoz-
tató szabadság ellen; hogy világosabban megtelessék
a' reá következett ellenkezésnek szörnyüége.

nyeket büszkén megvet, 's a' maga feje után, szabad kényére, változtatja, bontja, rendetlen zúrzavarrá teszi ősi szép nyelvünket. Ha foganatja lehetne ártalmas törekedésének: bételjesitené nem sokára Herder jövendölését, 's földünk színéről egészen elenyésztetné legdrágább kintsünket.

Szép törvénye előtt valamivel feljebb maga jelenti: hogy, a' különböző útnak indúlt Írók között, „némellyek, ama' vármegyének, vagy „helységnek szokásával oszlopolják hibáikat, mellyben nevedtek.“ Ezek között bizony ő a' fő: a' rosz következésű igyekezetben ő öli magát. Szolnok vidéke, maga Szolnok, az ő születése helye, kéntelenül is oszlopa neki: mellyel támogatja a' megbővült gyökerű íge hajtogatásnak megbomlott elkeveredését. Szegény Szolnok maga kárhoztatja elfajúlt rosz fiát: 's igen szégyenli, hogy ennek szédült fejéből költ *éktelenségek* a' nyelvtanításban már *szolnokiságoknak* neveztetnek. Több izenetekkel, 's tudomány tételekkel, maga Szolnok, 's annak egész vidéke, hazudtolja abajdotz származatját: hogy anyai kebelében csak a' rosz belezédnek sepredéke ragadott reá; hogy csak ezt hirdeti sok nem igaz mondással közönségesnek; gonosz indulattal elhallgatja a' felesebb jó szokást.

Annyira eltávozott Versegi a' széptörvénytől: hogy már, nem vármegyéje, nem helysége, hanem egyedül a' maga tettségé után, mind azon hibákból csak magának öszvetoldozta nyelvét tartja tsinosnak, és tökéletesnek, a' Magyar világon.

Nála minden vizfszaelés, minden éktelenség, jó szokás, nyelvfzépítés. Bizony a' Palótzoknál, kiket ő gúnyolva megvet, 's azonképen a' Götseiek-nél, sokkal jobb Magyar Oskolát találnak az értelmesek. Ezeknél tsak a' kimondás írtóztató a' mí kényes hallásunknak; de a' szóhajtogatás, a' szófzármaztatás, a' szókötés, a' régi jó szokáshoz való ragaszkodásból, igazabb, helyesebb, és igen világosító. 'S a' mint Érdemes Tanítónk jó okon szóll felölök: nálok vagyon nyelvünknek élő leveles háza (*viuum linguae archiuum*).

B.

MÁSODIK PÉLDA.

A' GYÖKEREKRŐL, ÉS RAGASZTÉKOKRŐL
VALÓ ÁLLATÁSBAN.

Elrémít bennünket, 's egészen elidegenít, Verséginek szörnyű állatása a' gyökerekről, és ragasztékokról: a' mellyek nála elevenek, félelevenek, holtak, némák, szárazon, és vízben élők. Míis ezekről szóllottunk már valamit: de Jeles Társnnk bővebben értekezik a' *Megfogyatkozott Okoskodásban*. Igazán ellenkezés, józan okoskodással öszve nem férhetés Verséginek dolga: hogy ő homályból, és világosságból, még annyival is inkább kettős homályból, tsak ugyan még is kettős világosságot terem. Ez a' világosság bizony mindég homály, vagy felében, vagy egészen. Az ilyen tanítás mindég hibás, 's mind azon tévelygés: a' mit is utóbb a' tudatlanságnak jelei között világosan megmutatunk. Ugyan e' miatt nyelvünk hathatóságát, mellyet tsak homályosan értünk,

egész erejében nem érezhetjük, 's nem láthatjuk teljes világában: és erről itt szóllunk tsak egy hibás, és homályos magyarázatnak, helyes, és világos meghanyatásában.

1. VERSEGINEK ÁLLATÁSA.

A' LEG, ÉS MEG ELÖRAGASZTÉKOKRÓL.

Értelmesen beszéll Versegi, a' maga mondja szerént, két értelmetlen előragasztékról (a' 40 lapon). „ A' praefixumok szoros értelemben öly „ előhangok, mellyek magokban semmit sem „ tesznek, de a' szónak értelmét, ha elejébe tet- „ tetnek, megváltoztatják. Illyen a' Magyarban „ tsak kettő van: *leg*, melly a' superlativusokat „ formálja, mint *legszébb*; és *meg*, melly a' tse- „ lekvés-jelentő verbumokból tselekedet-jelentő- „ ket tsinál, mint *öl*, *megöl*.

2. HOMÁLYT OSZLATÓ FEJTEGETÉSEK.

Nálunk ugyan a' ragasztékok mind jelentők: tehát ezek is olyanok, 's mí tudjuk jelentésöket. És ha a' szóhoz járúlnak, annak nem változtatják értelmét, mássá nem teszik; hanem bővítik, annak saját jelentéséhez más mellékesleg való jelentést hoznak; hogy azzal már többet értsünk, hogy sem előbb értettünk. Ezt előre botsátván külön vefszűk már mind a' két ragasztékokat,

a. A' HASONLÍTÁSNAK HÁGÓIBAN.

A' hasonlítás (*comparatio*) igen eleven a' mí nyelvünkben, napkeleti környülírásával: de mivel ezt nem értik nyelvtanítóink, a' holt ragasztékokat holtan rakogatva, holttá teszik nyelvünket,

Az első, vagy alsó hágó csak egyenesen mondja a' mellékszóval jelentetett tulajdonságot, p. o. *szűk*, és *tág*. A' második, vagy közép hágó azt a' tulajdonságot öregbíti, vagy kisebbíti, eggyel, vagy többekkel lett hasonlításban: a' harmadik pedig, vagy a' felső hágó azont teszi mindenekkel lett hasonlításban.

A' közép hágónak formálóját Versegi, a' többi köz rendű nyelvtanítókkal, csak a' kettős *bb* mássalhangzóban helyhezteti, magánhangzótól megfosztva, minden jelentés nélkül. A' formálásban is azokkal tart. Többes számba teszi előbb a' szavakat, *szűkek*, *tágak*: ezekben tovább a' *k* betűt feltseréli a' kettős *bb* betűvel, 's megvagyón a' közép hágó, *szűke-bb*, *tága-bb*. Ennek eléjébe teszi végtére az értelmetlen *leg* szót, 's megvagyón így a' felső hágó is, *legszűkebb*, *legtágabb*.

Homályos itt a' többes szám, homályos mind a' két hágóban az öregbedés, 's a' kisebbedés: mert, nem csak értelmetlen, de még megszakadozott formálókból is lesznek. Nintsen ez a' nyelvnek saját menetele szerént. Abban mind jelentő szavak a' formáló ragasztékok, betűfogásúak, a' mássalhangzókkal vagynak mindég magánhangzók is, ezek csak a' foglalásban vesznek el, itt is csak némellyekben.

A' többes számnak formáló ragasztékja igazán *ök*, illő változással, bizonyos törvények szerént, *ek*, *ak*, *ok*: saját jelentése *multitudo*, *multus*; a'

gyökerekhez egészen járúl, *szűk-ek*, *tág-ak*. És így nálunk a' többes szám is környülírás: *angustus-multitudo*, *angustus-multus*; *laxus-multitudo*, *laxus-multus*. Világosabban mutatják ezt az állat nevezők: *gém-ek* igazán *ardea-multitudo*, *ardea-multa*; *hal-ak* igazán *piscis-multitudo*, *piscis-multus*.

A' közép hágónak formáló ragasztékja való-
sággal *öb*, illő változással *eb*, *ab*, *ob*: maga a' *bő* szó, lehellete elveszésével, 's megfordúlva, *abundans*, *copiosus*, *nimius*, határozóképen vétetve, *abundanter*, *copiose*, *nimum*; a' *b* más-salhangzót kettőzteti csak szokásból nagyobb zen-gés kedvéért. Ez is épen járúl a' gyökerekhez, *szűk-ebb*, *tág-abb*: tulajdonképen környülírást te-lzen, *angustus-nimum*, *laxus-abundanter*, *laxus.copiose*. Elveszti még is magánhangzóját némelly mássalhangzók után, mellyekkel a' *b* könnyebben fér össze: p. o. *édes-ebb*, *nehéz-ebb*, így is jól mondatik *édes-b*, *nehéz-b*, igaz jelentéssel *dulcis.abundanter*, *gravis-nimum*.

A' felső hágónak formáló ragasztékja *leg*: je-lentő szó, mellyel e' napiglan élnek a' Lappok, és Elztek, *superfluous*, *ultra modum multus*, *val-de nimius*. Az előbbi környülírás elejébe tétetve, de ez is határozóképen, már nagyobb környüli-rással jelenti a' fő öregbedést, vagy az alsó ki-sebbedést: *leg-szűk-ebb*, *leg-tág-abb*, igazán *ultra modum-angustus-nimum*, *superflue-laxus.abun-danter*; azonképen *leg-édes-ebb*, *leg-nehéz-ebb*, iga-

zán *superflue-dulcis-abundanter, ultra modum-gravis-nimum,*

Mi nagy hathatóságát érezzük így nyelvünknek ha ezek a' jelentő ragasztékok világosan magyaráztatnak! Megvagyon a' mi hasonlításunkban, több részekből öszveragadva, a' hatalmas környülírás: hogy abban magát a' természetet halljuk beszélleni. Ide alkalmaztatjuk Schultens szavait a' Zsidó hasonlításról: melly azonképen történik, tsak hogy abban öszve nem ragadnak a' részek (pag. 181.). „Hebraei comparationem, „et superlationem, per circumlocutiones, et signantissimas constructiones ita praestant: vt natutam loqui sentias.“ A' hasonlításnak is módját a' mi szókötésinkben nyilván úgy látjuk, a' mint valósággal történik, hogy egy dolgot a' másik mellé teszünk. *Péter nagyobb Pálnál, Pál kisebb Péternél*, ezen szóllásunk a' nál utóljárulóval, mellynek jelentése *penes*, igazán így esik: *Petrus magnus abundanter penes Paulum, Paulus paruus mimium penes Petrum*; 's titkon értjük a' *positus* részesülőt, *penes Paulum positus, penes Petrum positus.*

b. A' MEG RAGASZTÉKRÓL.

Versegi nem ad külön a' *meg* ragasztéknak jelentést: mert ez is magában, az ő állatása szerint, semmit sem tesz. Ő azonban még a' foglalatásban sem érzi annak értelmét, a' hol már teszzen valamit. Mert hogyan is mondhatna erről olly semmi jelentésű magyarázatot: *meg* tse-

lekvés-jelentő verbumokból tselekedet-jelentőket tsinál? A' tselekvés jelentő, és tselekedet jelentő úgy különbözik egymástól, mint *actionem significans*, és *auctum significans*. Mind a' kettő egyaránt illik, az *öl*, és *megöl* ígére.

A' Debretzeni Grammatica a' *meg* szót ugyan többre tsigázza, és roszúl, de annak értelmét, a' mint vele élünk az illyen foglалásban, még is tsak jól tapogatja (a' 277 lapon): „*meg-ette*, *meg-ölte*, *meg-koronázta*, mind tökéletességre való „menést jelent. „Úgy érti kétség kívül a' *tökéletességet*, mint a' régiek éltek ezen ígével *meg-tökéllem*, az az, *perficio*. És bizony ezt jelenti a' *meg* szó a' napkeleti nyelvekben is: *perfecit*, *compleuit*, *consumauit*, 's a' mi foglалásunkban ugyan ezen jelentés határozóképen esik, *perfecte*, *complete*, *consume*. Az *öl* íge tehát pusztán tsak *ölést* jelent: de a' *meg-öl* íge az *ölést tökéletességgel* jelenti, *perfecte*, *complete*, *consume occidet*, az az, *tökéletesen öl*, *véghez vitellel*.

Ezen ragasztéknak is bizonyosan meghatározott jelentésével ha így magyarázzuk az illyen foglалásokat; vallyon nem látjuk e nyilván ezekben is a' mi nyelvünknek nagy erejű hathatóságát? Nem kedvesebb e a' világos tudomány a' homályos érzésnél, a' tétovázó értelem találgatásnál, a' vakoskodó tudatlanságnál? Mind világos részekből természet szerént világos egész készül, minden ellenkezés nélkül. Napfény a' mi Világos Tanítónknak magával megegyező minden

oktatása: attól minket el nem tsábít a' magával ellenkező homályos tsátság.

III. §. A' VAKOSKODÓ TUDATLANSÁGNAK SÉRTŐBB JELEI.

Valóban bocszút állanak Versegin megsértetett hatalmas három Méltóságok, az Ékeszszeretésnek Belső Tanácsosai, Segítő Hív Társai: a' meggyúntatott, 's megvettetett Magyar Régiség; a' szorúlt határral megtsúfittatott Szóvisgálás; a' fitogtatásra előhozatott, de használatosságokban elhagyatott, 's megrúntatott Atyafiságos Nyelvek. Mert, ezeknek vezérlések nélkül, a' maga feje után lézegőt nyomja mindenütt a' méltó büntetés, a' vakoskodó tudatlanság. Megmutogatjuk már ennek is némelly sértőbb jeleit: mellyeknek szörnyűségekre az Értelmesekben nem támadhat egyéb bámulásnál, dorgáló nevetség-nél, 's méltó elidegenedésnél.

A.

ELSŐ JEL.

AZ ÍGÉKNEK SZEMÉLYEIKET FORMÁLÓ ÉK RAGASZTÉKBAN.

Azon egy formálónak tartja Versegi az *ék* ragasztékot mind a' három esetben, a' mellyben előfordúl az ígéknek személyekre való hajlásokban.

1. AZ ÁLLATÁSNAK MIVOLTA.

Először is a' puszta gyökerű egyenes formában, az első múlt időnek, 's az ohajtó módnak, első egyes személyeiben: *tel-ék*, *szán-ék*, *tel-n-ék*, *szán-n-ék*, *reperi*, *condolui*, *reperirem*, *condolerem*.

Azután a' mutató formában, a' második múlt időnek, 's a' parantsoló módnak, harmadik többes személyeiben: *vés-t-ék*, *vés-s-ék*, caelarunt, caelent, obiectum demonstratum. Hasonlóképen az első múlt időnek, 's az ohajtó módnak is, azon harmadik többes személyeiben: *vés-ék*, *vés-n-ék*, caelarunt, caelent, obiectum demonstratum.

Végtére a' megbővült gyökerű formában, az első múlt időnek, az ohajtó, és a' parantsoló módnak, harmadik egyes személyeiben: *e-v-ék*, *i-v-ék*, *e-nn-ék*, *i-nn-ék*, *e-gy-ék*, *i-gy-ék*, edit, bibit, ederet, biberet; edat, bibat; *szün-ék*, *szok-ék*, *szün-n-ék*, *szok-n-ék*, *szün-j-ék*, *szok-j-ék*, desiit, consuevit, desineret, consuesceret, desinat, consuescat.

Vakoskodik ezekben a' mélyen bélátó Nagy Ékeszfoszterető: 's a' ragasztékokat a' gyökökeltől pufztán elválasztó szük tudományánál nem néz több okokra. Bátran végez felölök, a' maga efze után: 's teljes végzéséből, mivel már így nem szólhat egyéb, szól a' vakoskodó tudatlanság, vakmerő hatalmaskodással. Ollyannak kell a' nyelvnek lennie, a' millyennek ő képzi: nem pedig ollyannak, a' millyen magában. Azon egy ragaszték nem lehet olly különböző formáló. Meghagyja azt az első egyes személyekben, *lel-ék*, *szán-ék*, *lel-n-ék*, *szán-n-ék*. A' harmadik többes személyekből, *vés-t-ék*, *vés-s-ék*, *vés-ék*, *vés-n-ék*, örömet kitolná, mert az ő bélátása szerént nem ide való: de eltűri még is, mert már szokásban

vagyon mindeneknél. Kigyomlálja, másokkal is ki akarná gyomláltatni, a' harmadik egyes személyekből: *e-v-ék, i-v-ék, e-nn-ék, i-nn-ék, e-gy-ék, i-gy-ék; szün-ék, szok-ék, szün-n-ék, szok-n-ék, szün-j-ék, szok-j-ék*. A' szokáson kapdos, a' melly már változást tett ezekben.

2. VILÁGOSÍTÓ OKTATÁSOK.

Meg nem állhatjuk, hogy világosító oktatást ne adjunk ennek a' vakoskodó tudatlannak. Azonban ha ezzel rajta nem segíthetünk: legalább megmentünk másokat a' terjedő hályogtól.

a. A' SZOKÁSRÓL VALÓ ÉSZREVÉTEL.

Első bíró a' szokás: mi is a' hoz folyamodunk. A' harmadik többes személyekben a' mostani szokás közönségesen megegyez: úgy kell tehát azokat meghagynunk. De különböz a' mostani szokás a' harmadik egyes személyekben. Illyen esetben, már megmutatók, mit kell tennünk. Ha a' mostani szokás nem elég eligazulásunkra: a' régivel vetjük egybe a' mostanit, 's az a' jó a' mostani különbözőből, a' mellyikkel megegyez a' közönséges régi. Mi ugyan ezzel győztünk kiváltképen ezekben a' harmadik egyes személyekben, 's az egész megbővült gyökerű formában, a' mellyhez tartoznak ezek a' személyek. Verseginek nem tetszik a' régiség, megveti a' velős nyelvtudásnak ezen első fenekét, az ékesfőszóretésnek legszükségesebb segedelmét. Ennek hijával mit várhatunk már egyebet tőle a' vakoskodó tudatlanságnál: mellyel méltán büntettetik

megáltalkodása, hogy még a' mostani szokásból is, a' ízembe tűnő jónak megvettetésével, tsak a' roszat választja. Elhagyjuk a' többbit, mert elég felhánytuk már. Elég a' nekünk, hogy a' szokás mind a' három esetben megállapítja az *ék* ragasztékot.

b. ÖNKÉNYEKEN TÁMADHATÓ JOBB GONDOLATOK.

Igen tsodálatos a' Versegi feje: hogy ő ezt az *ék* ragasztékot vizsgálóban nem jöhetett jobb gondolatokra. Ugyan azért, hogy a' szokás, még pedig a' közönséges szokás, ezzel a' ragasztékkal olly különböző formálásokat teszzen, első egyes, harmadik többes, harmadik egyes személyeket, nem lehet azt mindenütt azon egynek venni. Mindenütt különböz annak jelentése: mert, noha mindenütt tsak személyeket formál, de még is mások mindenütt a' személyek. Három benne a' jelentés: azon egy a' hangozat. Vallyon mi titok rejtezik ebben? Így eredhetett volna ő az ékes-szófzeretésbéli helyes nyomozásnak: 's elővehette volna az ékes-szófzeretésnek ide tartozó segedelmeit.

1) A' HELYES NYOMOZÁSRA VEZETŐ SZÜKSÉGES SEGEDELMEK.

Tanulta a' napkeleti nyelveket: mért nem tudja hasznokat venni? Azokban az ígéknek személyeiket formáló ragasztékok mind névmásai (mind *pronomenek*): 's ezek talám azonok a' mi nyelvünkben is. Vagyon ennek nyilvánvaló jelen-

sége a' mutató formában: *ír-om*, *ír-od*, *ír-ja*, ezen formálás teljességgel úgy esik, mint *nap-om*, *nap-od*, *nap-ja*, Vallyon nintsen e ez úgy a' többi formákban is, 's a' többi személyekben? De mit kétségeskedem benne: erősít engem a' józan okoskodás is. Névmása az, a' mi személyt jelent: de az ígékben az e' féle ragasztékok személyeket jelentenek; tehát ezek is mind névmásai. Ebben az *ek* ragasztékban is, mivel személyeket jelent, bizannyal névmásai rejteznek. Be nagy dolgot tett a' Szerentsés Révai: hogy ő, ezen az úton jártában, a' Magyar nyelvben előforduló névmásait, olly nagy fáradsággal, 's mély vizsgálással, mind megfejtegette! Így akarnók mi Versegit jó útban vezetni: ha félre nem ragadná nyilvánvaló írgykedése gúnyoló tsavargásokra. Menjen ő, a' mint kezdette: megadják mások a' mi Kedves Tanítónknak a' halhatatlan ditsőséget.

Még egy segedelem vagyón hátra, a' legnyomósabb, a' nyelvnek története. Ezen is elfutok, úgy szól tovább az okos nyomozó, megvizsgálom benne a' nyelvnek menetelét ezekben a' formálásokban. A' mint sajdítom, az ékeshang tette lassanként a' különböző személyekben a' hajdani különböző névmásait végtére egy hangozatú ragasztékká. Ezt ugyan, a' mire itt illy szépen és jól mutatunk, nehéz Versegitől megnyernünk: a' ki a' nyelvnek történetét, minthogy régiségekről leszéll, 's azzal több helyes nyomozásokra vezet, büizke gúnyolásokkal rútolja, 's teljességgel meg-

veti. De örömet hallgatnak erre, a' kiknek ked-
vökért dorgáljuk Versegit.

A' régi példákat, a' mellyek most már szo-
katlanak, s régen kiavúltak, mi nem azért hoz-
zuk elő, hogy feltámasszuk: hanem tsak azért,
hogy világosítsunk vele az utóbbi közönségesen
megállapodott formákra, a' mellyektől el nem áll-
hatunk már a' nyelvnek bomlása nélkül. Az imád-
ságos, vagy akármi más apró könyvek, és kéz-
írások, olly tekintetben vagynak előttünk, mint
a' többi akármi nagy könyvek. Ezek mind szé-
pen megegyeznek, hűségesen mind együtt mu-
tatják mindenik században az akkori nyelvnek
folyamatját. S egyikben sem találunk a' mi mosta-
ni nyelvünktől olly igen elütő különbséget: mint
a' Latán régiségekben volt, kisebb idő közzel,
a' virágzó nyelvtől. Azért a' mi nyelvünk tör-
vényeit azokból bátran erősíthetjük. Azonok vol-
tak akkor is a' formálások, a' mellyekkel most
élünk: tsak hogy azokat akkori széphángjokban
a' későbbi széphang megváltoztatta, s többire ösz-
ve forrasztotta, és ugyan ezeket kiváltképen, a'
mellyekről itt szóllunk.

2) A' SEGEDELMEK SZERÉNT TÉTETETT OKOS FEJTEGETÉSEK.

Mi tehát ezen bizonyos segedelmekkel bá-
tran fogunk az okos fejtegetésekhez, az utolsó-
kon kezdve a' középsőkről az elsőig felfelé men-
tünkkel.

a) A' HARMADIK EGYES SZEMÉLYEK
A' MEGBŐVÜLT GYÖKERŰ FORMÁBAN.

Előre botsátjuk, hogy a' mélyebben bélátó okos fejtegető, a' ragasztékokat a' gyökerektől megválasztásában, észreveszi, a' személyeket formáló ragasztékokon kívül, az időknek, 's a' módoknak is megkülömböztető jegyeiket.

(1) AZ OHAJTÓ MÓDBAN.

Már az ohajtó módnak harmadik egyes személyében; melyet legelől fogunk fel a' megbővült gyökerű formában, nyilván látjuk a' formálás menetelét: hogy az ilyen ígéknek, p. o. *e-sz-ik*, *i-sz-ik*, *szűn-ik*, *szok-ik*, pulzta gyökereikhez *e*, *i*, *szűn*, *szok*, járult előbb ezen módnak jegye, a' *na*, illő változással *ne*: *e-ne*, *i-na*, a' lehelletnek kipótoltatására az *n* betőnek kettőztetésével, *e-n-ne*, *i-n na*, azután *szűn-ne*, *szok-na*. Tovább a' nyelvnek története először, azt bizonyítja, hogy ezekhez az így készült közelebb való gyökökhez, a' mellyek ezen képőkben a' harmadik személyre csak homályosan vették, annak világosan mutató jeléül, a' személyt formáló ragaszték, igazán a' névmása, az *ik*, melly az első gyökökhez járatos, eredeti épségében függesztetett: durván, a' mint nekünk most látszik, *e-n-ne-ik*, *i-n-na-ik*, *szűn-ne-ik*, *szok na-ik*; azután közép hangkövetéssel a' mód jegyének vastag magánhangzójára nézve, *e-n-ne-ik*, *i-n-ne-ik*, *szűn-ne-ik*, *szok-ne-ik*; 's annak meghúzódásával is, *e-nné-ik*, *i-nné-ik*, *szűn-né-ik*, *szok-né-ik*. Azt is mu-

tatja másodszor a' nyelvnek története : hogy az *ik* névmásának *i* magánhangzója, hasonló hangkövetéssel, az előtte valóhoz alkalmaztatta magát, *e-n-né-ek*, *i-n-né-ek*, *szün-né-ek*, *szok-né-ek*; 's az egymást érő két magánhangzónak hasadását eltávoztatásra közbevettetett a' széphananggal foglaltó *j* betű is, *e-n-né-j-ek*, *i-n-né-j-ek*, *szün-né-j-ek*, *szok-né-j-ek*. Harmadik valóság a' nyelvnek történetében: hogy, az egymást érő, 's egyenlővé lett magánhangzó, a' mód jegyének, 's a' névmásának magánhangzója, összeforradott, *e-n-né-k*, *i-n-né-k*, *szün-né-k*, *szok-né-k*.

Az összeforradás igen korán kezdett lenni, még az első szokásnak idejében, noha valamivel ritkábban: ennek pedig elég jelei maradtak még utóbb is a' hasonló hangkövetéssel szokottabb élésben; míg végtére egyedül lett uralkodó szokássá az összeforradás. Ennek az igazán meglett három dolognak hiteles bizonyosságait, több példákban, szorgalmasan előhozza a' mi Kedves Tanítónk a' Bővebb Nyelvtanításban (pag. 745. et seqq.): a' kik pedig ezek felől bizonyosabbak akarnak lenni magok tapasztalásával; bátran bújják fel a' teljes Magyar régiséget, számtalanokra találhatnak.

(2) AZ ELSŐ MÚLT IDŐBEN.

Az első múlt időnek jegye igazán *va*, 's illő változással *ve*: a' lehellet elmaradásával *a*, *e*. Amazzal készültek az első rendetlen ígék, *e-ve*, *i-va*, imezzel a' többi rend szerént valók, *szün-e*,

szok-a, közelebb való gyökerekké. Minthogy ez is magánhangzóval végződik, a' magánhangzóval kezdődő azon egy névmását azonképen vette magához: és noha nints példánk az első formálásokból, mivel igen korán jött szokásba az öszveforradás, ezt még is bizonyosnak mondjuk a' hasonlóság törvénye szerént. Az öszveforradott kép, *e-vé-k*, *i-vé-k*, *szűn-é-k*, *szok-é-k*, lett az előre ment hasonló hangkövetésből, *e-vé-ek*, *i-vé-ek*, *szűn-é-ek*, *szok-é-ek*, a' széphanggal foglalo' j betűvel, *e-vé-j-ek*, *i-vé-j-ek*, *szűn-é-j-ek*, *szok-é-j-ek*; e' pedig készült az első puszta formálásból, *e-vé-ik*, *i-vé-ik*, *i-vá-ik*, *szűn-é-ik*, *szok-é-ik*, *szok-á-ik*.

(3) A' PARANTSOLÓ MÓDBAN.

A' parantsoló módnak jegye a' j betű, a' *hej* szolló szavatskából: mellynek süvöltését és *gy* betűvé változását, helyesen mutogatja a' mí élesen látó Kedves Tanítónk a' Bővebb Nyelvtanításban (pag. 702, et seqq. deinde pag. 853.). Ennek a' puszta gyökerekhez járultával lettek a' közelebb való gyökerek, *e-gy*, *i-gy*, *szűn-j*, *szok-j*: a' mellyekhez ragadott az *ik* névmása, a' parantsolásnak hathatóságára meghúzódva, *e-gy-ik*, *i-gy-ik*, *szűn-j-ik*, *szok-j-ik*; s a' hofzu' *i* és *e* magánhangzóknak egymás közt való könnyű eltserélődésökkel, a' széphang kedvéért, szokásba ment az utóbbi kimondás, *e-gy-ék*, *i-gy-ék*, *szűn-j-ék*, *szok-j-ék*.

b) A' HARMADIK TÖBBES SZEMÉLYEK
A' MUTATÓ FORMÁBAN.

Azon egy névmásaival leszzen, az első többes személyektől megválva, az ígék személyeiknek formáltatások a' mutató módban, és a' személyekre néző biratásnak kifejeztetése a' nevekben: tsak hogy a' formáló törvények valamivel különböznek, kiváltképen a' harmadik többes személyekben.

(1) AZ ELSŐ MÚLT IDŐBEN,
'S OHAJTÓ MÓDBAN.

Elkészülnek itt is az ígékben a' közelebb való gyökök, a' felvétellett időnek, és módnak, a' mellyekről előbb akarunk szólni, az első múltnak, és ohajtónak, a' puszta gyökökhez ragasztott jegyeivel: *vés-e*, *vés-ne*, vékony magánhangzóval zengő példákban; a' mellyekhez vétünk vastag magánhangzóval zengőket is, *ás-a*, *ás-na*. Ezek magánhangzókkal végeződnek. A' nyelvnek története bizonyítja: hogy ezekhez hajdan a' harmadik személyben, mind az egyesben, mind a' többesben, azon egy törvénnyel járult az ide illő névmása, a' mellyel a' nevekhez járúl e' napiglan is a' biratást jelentésre, puszta, és lehellettel: az egyes *ő*, *jő*, hajdan *vő*, illő változással *a*, *e*, *ja*, *je*, *va*, *ve*; a' többes *ők*, *jők*, hajdan *vők*, ez is illő változással, *ak*, *ek*, *ok*, *ök*, *jak*, *jek*, *jok*, *jök*, *vak*, *vek*, *vok*, *vök*. A' nevekből legyenek példáink; *balta*, *baltá-a*, *baltá-ja*, *baltá-ak*, *baltá.ok*, *baltá-jak*, *baltá jok*; *fejsze*, *fejszé-e*,

fejszé-je, fejszé-ek, fejszé-ök, fejszé-jek, fejszé-jök. Hasonlóúl volt ez valaha az ígében is: *vés-e, vés-é-e, vés-é-je, vés-é-ek, vés-é-jek; vés-ne, vés-né-e, vés-né-je, vés-né-ek, vés-né-jek; ás-á, ás-á-a, ás-á-ja, ás-á-ak, ás-á-jak; ás-na, ás-ná-a, ás-ná-ja, ás-ná-ak ás-ná-jak.* A' mi Kedves Tanítónk felhoz ilyen példákat a' tiszteletre méltó régiségből Bővebb Nyelvtanításában (pag. 660, 751, et 756.): a' mellyek között vagynak némelleyek a' hajdani *vő* névmásával is, *hall-á-va, fe-led-é-ve*, később éjtéssel, *hall-á-ja, feled-é-je.* A' kik többet kívánnak: forgassák fel magok a' régiségnek drága maradványait. Utóbb az ígékben, de nem azonképen a' nevekben, az egymást erő magánhangzók öszveforradtak, mind a' két ízamban: az egyesben *vés-é-e, vés-é; vés-né-e, vés-né; ás-á-a ás-á; ás-ná-a, ás-ná;* hasonlóúl a' többesben, *vés-é-ek, vés-é-k; vés-né-ek, vés-né-k; ás-á-ak, ás-á-k, ás-ná-ak, ás-ná-k.*

Ezekben a' legelső durva ragasztás bizonynyal e' volt: a' nevekben *balta-ő, balta-ők, fejsze-ő, fejsze-ők;* nem külömben az ígékben is, *vés-e-ő, vés-e-ők, vés-ne-ő, vés-ne-ők, ás-a-ő, ás-a-ők; ás-na-ő, ás-na-ők.* Később a' szépháng kedvellés hozta bé a' hasonló hangkövetést, itt is úgy, mint egyebekben. A' *nek* utólszavatskának saját magánhangzója a' vékony *e;* mellyet megtart személyes névmásaival meg bővölve, *nek-em, nek-ed, nek-i.* Megtartotta ezt hajdan a' vastag magánhangzóval zengő nevekkel is öszveragadva: *pokolnek,*

halálnek: de utóbb, a' széphanag kedvéért, amazokhoz alkalmaztatta, *pokol-nak*, *halál-nak*. Azonképen a' *ról* utólszavatskának saját magánhangzója a' vastag *ó*, mellyet ez is megtart személyes névmásaival nevekedeve, *ról-am*, *ról-ad*, *ról-a*; de a' vékony magánhangzóval zengő nevekkel már vékonyan ejti, *étel-ről*, *levél-ről*. A' mi egész nyelvünk teljes az ilyen hasonló hangkövetéssel: mért hozzuk tehát azt kétségbe az *ő*, és *ők*, névmásaiban? Világos az őszveforradás törvénye is számtalan példákban: mért ne lássuk azont ezekben is.

A' nyelvnek történetéből bizonyítjuk még ezen állításunkat, a' hangkövetésről, és őszveforradásról, igen világosító példával. Helyén tesszük ezt, és haszonnal: mert ide való, 's ebben is nyelvünk tisztaságát védelmezzük a' mostani nyelvrontók ellen.

Fenakadnak a' vakoskodó tudatlanok íme' kiejtésünkben, *akarók*, *akarnók* a' jót, *keresők*, *keresnők* atyánkat, az első múlt időnek, 's az ohajtó módnak igaz első többes személyein, a' mutató formában: a' mellyek helyett *ők*, minket külömb külömbképen gúnyolva, az egyenes formából az ide nem illő képeket tollják erőszakosan, *akaránk*, *akarnánk* a' jót, *keresénk*, *keresnénk* atyánkat.

E' mellett viaskodunk mi először a' régi közönséges egyenlő szokásnak felhozatásával: és ezzel erősítjük a' mostani közönséges egyenlő szo-

kást is, melly szépen uralkodik egész Erdélyben, 's Magyar Országának jó részén.

Viaskodunk másodszor, a' háborgók, 's háborgatók ellen, a' hasonlóságnak törvényével. A' mutató formának négy idejében *ük*, és illő változással *uk*, *n* betű nélkül, nem pedig *ünk*, és *unk*, az első többes személyeket formáló ragaszték: a' jelentő módnak jelenvaló idejében, *sért-j-ük*, *ront-j-uk*; második múlt idejében, *sért-ett-ük*, *ront-ott-uk*; a' parantsoló módban, *sért-s-ük*, *ront-s-uk*; a' foglaló móduak jövőendő idejében, *sért-end-j-ük*, *ront-and-j-uk*. Ollyan példákkal élünk, mellyekben mind a' négy idő megkülömböztetik. Mért bontjuk a' hasonlóságot csak két időnek, az első múltnak, 's az ohajtó módnak, ama' négygyel ellenkező ragasztéket tartó személyével? Hallatik ezekben az *n* betű, *sért-é-nk*, *sért-e-né-nk*, *ront-á-nk*, *ront-a-nó-nk*. Az egyenes formából valók; idegenek, nem ide illők. Tartsuk meg tökéletesen a' hasonlóságot: ezekben is legyenek *n* betű nélkül az első többes személyek, *sért-ő-k*, *sért-e-nő-k*; *ront-ó-k*, *ront-a-nó-k*.

Segedelemül vesszük a' szóvizsgálat, ennek a' formálásnak a' nyelv történetében feltaláltatott nyomain jártunkkal. Ezekben a' két időben, az *ők*, és *ók* végezet *n* betű nélkül vagyon: és igazán az ide tartozó, *ük*, és *uk*, ragasztékból lett, az eredeti nyelvből fenmaradott névmásából. Az első durva formálás ezekben így volt, az időnek, és módnak jegyével elkészült közelebb való gyö-

kerekből: *akar-á-uk*, *akar-ná-uk*; *keres-é-ük*, *keres né-ük*; *sért-é-ük*, *sért-e-né-ük*, *ront-á-uk*, *ront-a-ná-uk*. Közbe vettetett az egymást érő két magánhangzó közé a' széphanggal foglalo *j* betű: *akar-á-j-uk*, *akar-ná-j-uk*; *keres-é-j-ük*, *keres-né-j-ük*; *sért-é-j-ük*, *sért-e-né-j-ük*; *ront-á-j-uk*, *ront-a-ná-j-uk*. Utóbb középhangkövetéssel az *á* és *u* magánhangzóból lett *ó* és *ö*; az *é* és *ü* magánhangzóból lett *ő* és *ő*; mellyeket a' széphanggal foglalo *j* betű is azonképen egybe kötött, a' mint már látók az előbbeniekben: *akar-ó-ok*, *akar-nó-ok*; *keres-ő-ök*, *keres-nő-ök*; *sért-ő-ök*, *sért-e-nő-ök*; *ront-ó-ok*, *ront-a-nó-ok*: azután pedig *akar-ó-j-ok*, *akar-nó-j-ok*; *keres-ő-j-ök*, *keres-nő-j-ök*; *sért-ő-j-ök*, *sért-e-nő-j-ök*; *ront-ó-j-ok*, *ront-a-nó-j-ok*. Azonközben a' szokás, elegyesleg való éléssel, ezekben is már jókor kezdette öszveforrasztani az egymást érő hasonló magánhangzókat, 's végtére ebben állapodott meg közönséges meg egyezéssel: *akar-ó-k*, *akar-nó-k*; *keres-ő-k*, *keres-nő-k*; *sért-ő-k*, *sért-e-nő-k*; *ront-ó-k*, *ront-a-nó-k*. Szokásban volt még az is ezeken felül, hogy az *ük* és *uk* ragaszték, épen maradván, az előtte való magánhangzót elnyelte, 's annak benne rejtését meghúzatott hanggal jelentette, kipótolásképen: és így az első durva formálásból *akar-á-uk*, *akar-ná-uk*, *keres-é-ük*, *keres-né-ük*, a' következő képek eredtek *akar-úk*, *akar-n-úk*, *keres-ük*, *keres-n-ük*. Több e'féle példákat híven hoz elő a' mi Gondos Tanítónk Bővebb Nyelvtanítá-

sában (pag. 664, deinde pag. 759.). Ezek mind azon meglett dolgok, egyenes útra vezető valóságok, állatásunkat erősítő bizonyságok.

(2) A' MÁSODIK MÚLT IDŐBEN,
'S A' PARANTSOLÓ MÓDBAN.

Vizszatérünk még a' hátra maradt harmadik többes személyekre a' második múlt időben, 's a' parantsoló módban. Itt ezeknek a' személyeknek formáltatásokra az elkészült közelebb való gyökerek a' harmadik egyes személyek, a' magok idejének, és módjának jegyeivel, 's a' harmadik személyt mutató névmásával, *vés-t-e*, *ás-t-a*, *vés-s-e*, *ás-s-a*; melly törvényt nyilván mutat a' nyelv a' többi két időben is, a' jelenvalóban a' jelentő módban, 's a' jövődőben a' foglaló módban, holott ezek az elkészült közelebb való gyökerek, *vés-i*, *vés-end-i*, *ás-sa*, *ás-andja*. Ezekhez járult a' harmadik egyes személyt formáló ő névmásának a' többese, az *ők* névmása: elejentén épen, azután hasonló hangkövetéssel, végtére öszveforradással, a' mint most vagynak ezen személyek. Tsak imént látók ezt világosan a' többi személy formálásnak törvényeiben, magánhangzóval végződő közelebb való gyökerekből. Szemlátomást mutatja a' formálásnak ezen menetelét a' többes személyekben megmaradt *i* magánhangzó, azután az *e* és *a* magánhangzóknek meghúztatások. Hasonlóságra nézett ezekben is a' nyelv, 's azt hívségesen megtartotta. Így ment tehát az utóbbi példáknek formáltatások: *vés-i-ők*, *vés-i-ik*,

vés-i-k; vés-end-i-ők, vés-end-i-ik, vés-end-i-k; ás-sa-ők, ás-sa-ak, ás-sá-k; ás-and-ja-ők, ás-and-ja-ak, ás-and-já-k. Azonképen volt az előbbieknél formáltatások menetele: *vés-t-e-ők, vés-t-e-ek, vés-t-é-k; vés-s-e-ők, vés-s-e-ek, vés-s-é-k; ás-t-a-ők, ás-t-a-ak, ás-t-á-k; ás-s-a-ők, ás-s-a-ak, ás-s-á-k.*

c) AZ ELSŐ EGYES SZEMÉLYEK
AZ EGYENES FORMÁBAN.

Felérünk már az első egyes személyekre, az egyenes formának első múlt idejében, 's ohajtómódjában, a' mellyek így vagynak, *lel-ék, szán-ék, lel-n-ék, szán-n-ék.*

Itt a' közelebb való gyökök, ezen időnek, és módnak jegyeivel elkészült harmadik egyes személyek, meghatározatlanúl vétetve, *lel-e, szán-a, lel-ne, szán-na.* Az első személyt formáló névmása azon egy, a' maga eredeti magánhangzójával épen maradó *ék*, minden hangkövetés nélkül éles hangjával, melly megegyez mind a' két rendbéli, *e, ö, ü*, vékony, és *a, o, u*, vastag magánhangzókkal. Az előtte való magánhangzót elnyeli ölfzveforradással, mellyet, a' többi példák-ból kitetsző hasonlóság szerént, elejentén minden bizonnyal ez is épen hagyott: *lel-e-ék, lel-ék; szán-a-ék, szán-ék; lel-ne-ék, lel-n-ék; szán-na-ék, szán-n-ék.*

Az első személyre néző névmása ez, mert azt jelenti, 's a' helyett vagyon. Azon névmása ez, az eredeti nyelvből, melly több más nyel-

vekben is megvagyon, tsekély változással: legvilágosabban a' Németben *ich*; azután a' Görögben, és Latánban, *ego*; homályosabban a' többiekben, az Olaszban *io*, a' Tót eredetűekben *ja*, a' Fantzban *je*; a' Zsidóban vízfzázmenő kiejtéssel, *khi*, *ókhi*; mellynek társa a' másik *ni*, *ani*, és ezzel egybefoglaltatva a' hathatóságra *anókhi*. Kettő a' Zsidóknál is a' névmása az első személyre: annyi nálunk is azon egy kútfőből, 's mind a' kettő ugyan az, *ék*, és *én*. Az *ék* nálunk megmaradott egyedül az ígékben, valamint a' Zsidóknál is: tsak hogy ezeknél a' *caph* betű *tav* betűvé lett benne, *pakad-ti*, kezdetben *pakad-khi*, az az, láttam, megnéztem. Az *én* névmásával mi külön is élünk, 's azt megváltoztatva ragasztékul is veszfzük, a' neveken, és ígékben: azont tselekszük a' Zsidók is a' magokéval. Így fejtegeti, így mutogatja, világos győző okokkal, a' többi névmásait is a' mi Nagyérdemű Tanítónk; 's öt ezekben tsak a' vakoskodó tudatlanság gúnyolhatja; a' Jól látó Tudós Világ tsodálja, 's éig magasztalja.

3) SZÜKSÉGES KÖVETKEZÉSEK.

Mire jöhet a' kétségeskedő az ilyen nyomozásokkal: a' mellyekben ötöt olly derék segedelmek olly bátorságosan vezetik, a' napkeleti nyelv története, a' fő törvények, 's ezek felett a' meg nem vesztődött józan ész? Nem azon egy az *ék* ragaszték a' három különböző formálásokban, noha azon egy annak hangozatja. A'

későbbi széphanag követés tette egy hangozatúvá a' különböző három formálót.

Az első *ék* igazán első személyt jelentő névmása, eredeti épségében, hangkövetés nélkül, az előtte való magánhangzót elnyelő erővel, a' pufzta gyökerű egyenes formában, az első múlt időnek, 's az ohajtó módnak első egyes személyeiben, *lél-ék*, *szán-ék*, *lél-n-ék*, *szán-n-ék*.

A' második *ék*, a' mutató formának harmadik többes személyeiben, *vés-é-k*, *vés-né-k*, *vés-t-é-k*, *vés-s-é-k*, nints eredeti képében, nem együgyű, két magánhangzó rejtezik benne, hasonló hangkövetéssel, 's öszveforradással. Annak eredeti együgyű képe *ök*, igazán harmadik személyt jelentő többes névmása: az előtte való *e* magánhangzóhoz alkalmaztatta magánhangzóját, *e-ök*, *e-ek*; 's ezzel utóbb egygyé tette hofzszú hanggal, *e-ek*, *ék*.

Ezt is örömet kiírtaná Versegi, mert egynek tartja az elsővel, következőképen nem ide tartozónak: tsak az a' szerentséje a' szegény jó szavatskának, hogy mellette szóll a' közönséges egyenlő szokás. De a' vakoskodó tudatlanságnak keménykedését bizony más közelebb való észrevétel is enyhíthette volna, 's talám ezzel maga is megmenekedhetett volna betegségétől. Vékony magánhangzókkal zengenek ezek a' személyek: *vés-ék*, *vés-n-ék*, *vés-t-ék*, *vés-s-ék*. Ezeknek társaik, a' vastag magánhangzókkal zengők, *ás-ák*, *ás-n-ák*, *ás-t-ák*, *ás s-ák*, eszébe ötletthették vol-

na: hogy ez az *ék* társa az itt való *ák* ragaszték-
nak; 's azt a' széphang törvénye, az előtte való
magánhangzókra nézve, yáltoztatja, 's különböz-
teti ezen társától; nem egy tehát azzal az első
ék ragasztékkal, nem is azt jelenti, hanem azt,
a' mittársa jelent, igazán a' harmadik többes sze-
mélyt. Valamit tapogatott Versegi *proludium*
nevezetű írásában: a' hol ő (*demonstratiua*) mu-
tató formálót emleget. Jó szikra tsillámlott előt-
te: kár, hogy meg nem fogta rosz taplója. Jám-
bor! mitsoda az a' mutató formáló? és mit mu-
tat? Nem de nem személyeket e? Mitsoda az,
a' mi személyeket mutat? Bizony névmása. De,
bezzeg! itt vagyon megint a' nagy homály. Eze-
ket a' névmásait hogyan hozzuk, a' formálások-
ban különbözőképen megváltozott képeikből, igaz
eredeti képeikre? No! ugyan azért azt a' Nagy
Férfiat, ki az egész Ditső Nemzetnek ezekben
olly szerentsésen világít, ne rútoljuk oktan gú-
nyolásokkal, ne útáltassuk; hanem betsüljük in-
kább, a' mint megérdemli, szeressük, és híven
hallgassunk okos fejtegetésire.

A' harmad *ék*, a' megbővült gyökerű formá-
ban, az első múlt időnek, az ohajtó, 's a' paran-
tsoló módnak harmadik egyes személyeiben, ha-
sonlóúl nints eredeti képében. Nem együgyű,
két magánhangzó rejtezik benne, hasonló, és kö-
zép hangkövetéssel, 's öszveforradással, az első
múlt időnek, 's az ohajtó módnak személyeiben:
e-vé-k, *i-vé-k*, *e-n-né-k*, *i-n-né-k*; *szün-é-k*, *szok-*

é-k, *szűn-né-k*, *szok-né-k*. Annak eredeti együgyű képe *ik*, igazán harmadik egyes személyt jelentő névmása: az előtte való vékony *e* magánhangzóhoz hasonló hangkövetéssel alkalmaztatta magánhangzóját, *e-ik*, *e-ek*, *e-ve-ik*, *e-n-ne-ik*, *e-ve-ek*, *e-n-ne-ek*; a' vastag *a* magánhangzóhoz pedig közép hangkövetéssel jártatta, *a-ik*, *e-ek*, *i-va-ik*, *i-n-na-ik*, *i-ve-ek*, *i-n-ne-ek*; 's ezekkel végtére egyé tette hosszú hanggal, *e-ek*, *ék*, *e-ve-ek*, *e-ve-k*, *e-n-ne-ek*, *e-n-né-k*, *i-ve-ek*, *i-vé-k*, *i-n-ne-ek*, *i-n-né-k*. Együgyű ugyan, de eredeti képétől elhasonlott a' parantsoló módban. Az *ik* a' parantsolás hathatóságára meghúzódott *i* magánhangzójában, *e-gy-ik*, *i-gy-ik*; a' széphang utóbb mérsékelte ennek igen nagy élességét, *e-gy-ék*, *i-gy-ék*.

Ezek tehát, 's a' többi okos felfeztetések, 's valóságra vezető egyenes igaz utak, nem bizonytalan szabad felvételek, nem tudós elmefuttatások, nem játszó enyelgések: 's a' ki ezekre mosolyogva vonogatja vállait, 's benne a' tébolygó Otrókotsit katzagja (a' 13 lapon); az ugyan, nem tsak vakoskodó tudatlanságát, de ezzel együtt irigykedő gonosz indulatját is nyilván mutogatja.

B.

MÁSOD JEL.

A' NYELVTANÍTÁSBÉLI FIGURÁKBAN.

Régen mondják már az Okoskodó Nyelvtanítók: hogy a' nyelvtanításbéli sok figurák (*figuræ grammaticæ*), részént hibákat, részént tudatlanságot fedező hitvány lepeletskék. Szomo-

rú állapot, hogy a' Magyar Nyelvnek Híres Szépítője, a' Nagy Versegi, ezekre szorúlt: 's olly gyakran forog nyelven kiváltképen az *epenthesis*, a' *paragoge*, az *energia*. Ezek bizony hatalmas szavak lehetnek, mert Görögök: alkalmasak, a' tudatlanok előtt, a' tudatlanságnak tudós színtadásra. Lássuk a' velek játszó gyáva szemfényvesztést.

1. AZ EPENTHETICA BETŰK.

Felkapjuk először is az *epenthesis*t. Ezt több betűkre fogja Versegi: keresztül megyünk rajtok három jelesebb osztással.

a. AZ M BETŰ.

Szokásunk szerént felhozzuk saját szavait (a' 40 lapon tétetett magyarázatból): „Az *epentheticák* (felesleg közbe járuló betűk, tsak a' „széphang kedvéért, minden jelentés nélkül), melyek a' szó és formativa közé tétetnek, mint *m* „e' szóban *fut-am-od-ik*.“ Így beszéll a' Debretzeni Grammatica is (a' 166 lapon): „Néha *m* „közbejárulóval, így *foly-am-od-ik*, *fut-am-od-ik*, *vet-em-ed-ik*.“

Mi bizony, a' nyelv történetének útasítása szerént, inkább azt tapasztaljuk: hogy ezekben, 's az ilyenekben, az *am*, *em*, betűfogás igazán formáló szó, 's jelentése vagyon. A' *foly*, *fut*, *isz*, *úsz*, *tsúsz*, *fitz*, *él*, *vet*, 's több ilyen első gyökerekből, igazán anyaszavakból, első formálással, bővebb jelentésű igéket tsinált, az *ik* névmásának magához vételével, a' harmadik személy-

nek nyilván mutató jeléül: *foly-am-ik*, *fluxum*, *cursum-facit-ille*, *fluxum*, *cursum-agit-ille*, az együgyű jelentéssel szözlő *foly* igéből, *fluit*, *currit*, és így a' többiekben, *fut-am-ik*, *isz-am-ik*, *úsz-am-ik*, *tsúsz-am-ik*, *fitz-am-ik*, *él-em-ik*, *vet-em-ik*. Illyenekkel igen élt a' teljes régiség. Erdemes Tanítónk elég példákat hoz elő Bővebb Nyelvtanításának a' Szószátmaztatást fejtegető Részében. A' mostani fősvénykedő világ hátrálja ennek kiadatását. Tudják ezeket, 's valóságokról nem kétségeskednek a' régiségekkel örömet eszmérkedő Jámborok.

Ezekből utóbb, mint közelebb való másodrendű gyökerekből, az előbbinél is bővebb jelentéssel, holzfzabbra nyúlt ígék lettek, az *od*, *ed*, ismétjelentő formálónak hozzájok járulásával: *foly-am-od-ik*, *cursum-agens-fit-ille*, és így a' többiek, *fut-am-od-ik*, *isz-am-od-ik*, *úsz-am-od-ik*, *tsúsz-am-od-ik*, *fitz-am-od-ik*, *él-em-ed-ik*, *vet-em-ed-ik*.

A' későbbiek, ezeken a' megnyúltakan kapdosván, lassanként szokáson kívül hagyták, 's végtére egészen elfeledték a' rövidebbeket. Ide is illenek Kedves Tanítónknak Hensel észrevételével támogatott szavai a' Bővebb Nyelvtanításban (pag. 368.). „*Prolixiora demum inualuerunt*, „*simplicibus in desuetudinem venientibus. Vti* „*linguae assolent, quo illae diutius durant, eo* „*magis artefactas, et proluxiores voces, exaucto-* „*ratis simplicibus affectare: quod praeclare no-* „*tat Henselius, et in nostra quoque lingua Hun-*

„garica cumulatissima docent exempla.“ Az első formálással készült hajdan jó ígék *kegy-ed*, *írg-at*, már egészen kiavúltak; helyettök vagynak most a' bővebb formálással megnyúltak divatokban, *kegy-el-m-ez*, *írg-al-m-az*. Úgy esnek már sokáson kívül a' feljebb előhozattak *foly-am-ik*, *él-em-ik*, 's a' többiek: helyökbe jönnek nagyobb kelettel a' hosszabbak, *foly-am-od-ik*, *él-em-ed-ik*, 's a' többiek. Jók ezek, de amazok is jók: megvagnak mind ezek, mind amazok, a' nyelvnek tárházában.

A' vakoskodó tudatlanság mit mondat még is a' régiséget megvető Versegivel: ennek a' mostani emberkének feje után rosz az, a' mit a' teljes régiségnek szokása jónak bizonyít! „Az *am*, „és *em*, végzést (úgy mond ő a' 63 lapon) tsak „az idegenekben találni, mint *balsam*; és egy- „néhány roszúl formáltatott szóban, mint *úszam*, „*futam*, *kellem*: mellyekben az *am*, és *em*, az „anyaszókból *úszamodik*, *futamodik*, *kellemet*, „helytenül megtartatott epenthetica: mire néz- „ve formativának nézni semmiképen nem lehet.“ Itt, a' sok nem igaz mondást, minden bizonyág nélkül hatalmasan szóllást, hogy foganatosan megfedjük: elég a' régiségnek méltóságos tekintét ellene vetnünk. Mellékesleg tsak azt jegyzük még is, vakoskodó tudatlanságának bővebb megbizonyodására: hogy ő, megfordúlt renddel, a' formálásokkal megfzaporodott szavakat monja anyaszavaknak, 's azokból jelenti a' rövid-

beknek eredetöket. Erre a' mí Kedves Tanítónkkal jó okon emlegetjük Hensel szavait a' Bővebb Nyelvtanításból (pag. 307.): „Nec aliquid omni-
„no ipsi naturae ordini dici potest conuenientius.
„Cum non minus in productione vniuersi huius
„orta ex simplicibus fuerint composita. — Omni-
„no rationi consentaneum est, simplicia praece-
„dere compositis.“

b.

AZ N BETÜ.

Halljuk még tovább Versegit: az ő esze után az *n* betű is epenthetica (a' 70 lapon). „Egy-
„néhány verbumban az *it*, vagy *ét*, formativá-
„ban *n* epenthetica van, mint *emelint*, *érint*,
„*tsapint*: mellyek helyett *emellt*, *érit*, *tsapít*,
„sém rosz. Tsak *tekint*, és *tapint* helyett nem
„mernék *tekít*, és *tapít*, verbumokkal élni: ta-
„lám, mivel az első néma gyökérből, a' másik
„pedig a' Német tappt verbumból származik.“

A' minek Versegi nem tudja jelentését, a' neki mind epenthetica, ha bent van a' szóban. Ha ezeknek az ígéknek tsak homályosan is értené mellékesleg való jelentésöket, mellyet az *in* formáló ad: bizony magától is jobb gondolatokra jöhetne. Ezek az ígék *emelint*, *érint*, *tsapint*, 's több ilyenek, kitsinyítők (*diminutivumok*): *minute*, *paulisper*, *leuiter leuat*, *leuiter attingit*, *leuiter ferit*. Az *in* formáló *minutus*, *paruus*, *pusillus*. Ki mondja ezt? A' nyelv titkaiba élesen bélátó Nagy Révaink úgy fejtette meg jó okon a' Szószármaztatásban. Vajha láthatnók már

mennél előbb ezen Részét is kinyomtatva Bővebb Nyelvtanításának! Soha nem szóllott még valaki olly nyilván, és igazán, ezen szövevényes dologról. Ott vezet ő minket a' nyelvnek belső rejtekébe. Ugyan ott világosan megválasztva adja előnkbe az *it*, *et*, és a' puszta *t* formálót is. Az *it* rövid hanggal, közös a' Törökökkel, azon jelentéssel *facit*, *it-mek* a' határozatlan módban *face-re*. Ebben az *i* magánhangzó el nem valik a' *t* mássalhangzótól, de *j* betűvé változik, a' mint utóbb fogjuk látni. Másik formáló az *et*, illő változással *et*, ez is *facit*, vízfzamenő kiejtéssel, igazán *te*, a' meg bővült *te-sz-en* igének gyökere. Harmadik a' puszta *t*, a' magánhangzónak kimaradásával, igazán az előbbi *et*.

Ezekben mi tudatlanul vakoskodik Versegi! Az *it*, vagy *et*, formálót hosszú hanggal veszi, a' mint a' formálásokban találja, *épit*, *tágít*, *épét*, *tágét*; 's nem tudja, hogy ezekben a' hosszú *i*, vagy *e* öszveforradással két magánhangzót foglal magában. Azután ezt a' megoszolhatatlan *it* formulót ő megosztja, és közbeveti a' puszta *n* betűt, *i-n-t*. Ezt mind rosszúl teszi, nem a' nyelvnek menetele szerént. A' kitsinyítés formálója igazán *in*, vagy *én*. E' járul előbb az *emel*, *ér*, *tsap*, 's a' többi gyökökhez; *emel-in*, *ér-in*, *tsap-in*, vagy *emel-én*, *ér-én*, *tsap-én*. Ezekhez jő utolszor a' puszta *t* formáló, *emel-in-t*, *ér-in-t*, *tsap-in-t*, vagy *emel-én-t*, *ér-én-t*, *tsap-én-t*: a' melly képekben, a' három részekből már hármaz az igaz jelentés,

jelentés, a' gyökereket név gyanánt véve, *leuationem parum facit, tactum parum facit, ictum parum facit*; közönséges kifejezéssel, *leuiter leuat, leuiter attingit, leuiter ferit*. A' *rett-en, lobb-an* származások, a' *rett, lobb* gyökerekből, más jelentésű, *en, an*, formálóval, teljességgel úgy veszik magokhoz a' puszta *t* formálót a' második származtatásban, *rett-en-t, lobb-an-t*. Hogy igazán betűfogás, az *ín, én* formáló, 's vépen járúl az első gyökerekhez, és utána jő a' puszta *t*: nyilván mutatják más megbővült származások, ugyan ezekben az ígékben, *ér-lín-get, tek-lín-get*, vagy *ér-én-get, tek-én-get*. E' már elég világosítás: az *n* ebben a' formálásban nem epenthetica.

A' vakoskodó tudatlanságból hasonló az utóbbi állítás: „*emelint, érint, tsapint*, melyek helyett *emellt, élt, tsapít*, sem roszt.“ Igen is roszt: a' régiség semmi példával sem támogatja. De mit mond tovább? „Tsak *tekint*, és *tapint* helyett nem mernék *tekít*, és *tapít*, verbumokkal élni: talám, mivel az első néma gyökérből, a' másik pedig Német tappt verbumból származik.“ Eltalálta szarva között a' tölgyét: vagy tsak találgatja, mert *talám* szóval mondja, vakoskodik tehát. Akár néma, vagy szólló, akár Német, vagy Magyar a' gyökér: az ilyen kicsinyítő ígéknek azon egy a' formáló törvényök; 's e' miatt nem merünk mi, a' *tekint*, és *tapint* helyett, *tekít*, és *tapít* fattyú ígékkel élni. Itt vagyon a' dolog veleje. Többet is mondunk még.

Tsak Verseginek néma a' *tekint* példában a' *tek* gyökér; nekünk *szólló*. Szoll a' napkeleti nyelvekben: ez a' *tek* ott *pupilla*, *visus*. Így tehát a' *tek-in-t* íge igazán *visum-minutum-facit*, közönséges kifejezéssel *spectat*; a' *tek-in-g-et* gyakorlással vagyon már, *visum-minutum-iteratum-facit*, az az, *adspectat*, *inspectat vicibus iteratis*. Ugyan a' napkeleti nyelvekből tudjuk, hogy a' *tap* gyökér is az eredeti nyelvből való, 's e' közös kút-főből jött hozzánk, 's a' Németekhez. Igaz jelentése *palma*, mostani szavunkkal *tenyér*: a' *tap-in-t* tehát annyi, mint *tenyer-in-t*, hogy hasonló formálással éljünk világosítás kedvéért, *palmam leuiter adhibet*, *leuiter attrectat*, *leuiter palpat*; a' mit bizony *tappal*, az az, *tenyérrel*, szoktunk tenni. E' mind azon napfény: a' megkiváncsoltó segedelmek támasztják. De a' ki ezeket büszkén megveti, amazt sem láthatja. Rajta vagyon a' méltó büntetés, a' vakoskodó tudatlanság.

c. A' J ÉS V BETŰ,

Verseginél tovább, a' *j*, és *v* betű is epenthetica (a' 45, és 70 lapon). „A' két őszveakadó vocalis közé epentheticat kell tenni, mint „*fá-j-a*, *szö-v-i*, mellyeknek gyökereik *fa*, és *szö*. — „E' formativában a' *j* epenthetica, mint *símijt*, „vagy *síméjt*, tsak a' köz néptől hallatik *símít* „helyett.“

A' világosító szükséges tudományoknak elhagyatásokkal mindenütt tsak tudatlanságban kell Verseginek vakoskodnia. A' nyelvnek története,

a' tiszteletes régiség, a' napkeleti nyelvek, bizony másképen mutatják, ezekben, és hasonló példákban, a' j, és v betűket.

1) A' V BETŰ.

Szóllunk először is a' v betűről. Ez a' v betű lehellet, a' többi j, és h, társaival. Hajdan ez a' lehellet kimondatott ezekben az ígékben, *szöv, löv, növ, nyöv, hív, siv, riv, rov*; kimondatott a' neveken is *lov, hov, tov, lév, müv, nyüv*. Idővel nyugvásra jött, a' mint a' napkeleti nyelvtanítók mondják, az az, ki nem mondatott, de jelenléte jeléül az előtte való magánhangzót meghúzta: *sző, lö, nő, nyő, hí, sí, ri, ró; ló hó, tó, lé, mü, nyü*. Azonban mozgásba hozatott, ismét a' napkeleti nyelvtanítóknak szóllások szerént, az az, kimondatott: ha azon szavak magánhangzón kezdődő ragasztékokkal megbővültek, 's mozdulásával az előtte való magánhangzót többire rövid hanggal hagyta: *szöv-i, löv-i, növ-ök, nyöv-ök, hív-om, siv-ok, riv-ok, rov-ok; lov-am, hav-am, tav-am, lev-es, müv-es, nyüv-es*. Így már bizonyan nem epenthetica ez a' v, nem közbenjáruló: hanem a' gyökérnek saját betűje, gyengén hallatott lehelletének jele. Ezt mi most a' puszta gyökérben elmulattunkkal nem érezzük: de a' izármazatokban halljuk visszafatérését. 'S mikor ennek okát nyomozzuk, a' mostani homályban hová nem bolyonghatunk: ha a' régiség a' nyelvnek előnkbe adatott menetelével nem világít? Gyengén, vagy inkább nem is hallatik már beszéd

közben a' *h* lehellet, melyet írásinkban kiteszünk még is ímé' nevekből, *méh*, *juh*: halljuk azonban, 's annyival is bátrabban kiírjuk, a' szár-mázásokban, *méh-ek*, *juh-ok*, *méh-ész*, *juh-ász*. Ezekben nem epenthetica a' *h* lehellet. Vagyon ennek hasonlósága, azon természete miatt, a' *v* lehellettel: a' sem epenthetica tehát a' feljebb előhozott példákban.

2) A' J BETŰ.

Már lássuk a' *j* betűt is. Ez itt a' felhozott példákban két különböző formálónak a' része: e' szerént tehát megváltatva kell azt magyaráznunk.

a) NÉVMÁSÁNAK A' RÉSZE.

Az egyik példa a' *fá-j-a* szó, melyben a' *j* epentheticának mondatik, 's ennél fogva a' többi hasonló szavakban is, *almá-j-a*, *fejjszé-j-e*. Az itt a' vakoskodásnak igaz oka: hogy nem tudja a' fejtegető, mitsoda az ilyenekben a' formáló. Az ő névmása az, eredeti lehelletével *hő*, *vő*, *jő*, 's az utolsó uralkodik most illő változással, *ja*, *je*. Magánhangzón végződő szavakhoz ragad, és némely mássalhangzóktól sem idegen bizonyos szavakban, p. o. *kard*, *kert*. Magánhangzón végződnék ímé' szavak *fa*, *alma*, *fejze*, *rege*; a' biratást jelentő lehelletes névmásajárul tehát hozzájuk, úgy a' *kard*, *kert*, szavakhoz is: *fá-ja*, *almá-ja*, *fejjszé-je*, *regé-je*, *kard-ja*, *kert-je*. Ennek része a' *j*: és így már nem epenthetica.

b) IT FOMÁLÓNAK A' RÉSZÉ.

A' másik' példa a' *símijt* íge, 's ennél fogva a' többi hasonló igék, *szabadíjt*, *segíjt*, *édesíjt*, más kimondással *síméjt*, *szabadéjt*, *segéjt*, *édeséjt*: a' mellyekben a' *j* azonképen epenthetica Verseginek rövid látása szerént. Feljebb kellett volna itt is néznie a' nyelvnek menetelét nyilván mutató régiségekre. Azokban ez a' formálás világosan megtetszik minden változásaival: a' mellyeken lassanként ment által, míg végtére a' mostani képében megállapodott.

A' formáló igazán *it* rövid hanggal: társa a' mostani *teszen* hosszabb ígének. Ennek az a' természeté még most is, hogy a' szókötésben a' *vá*, *vé*, változást jelentő szavatskával együtt jár: p. o. *tisztá-vá*, *sűrű-vé teszen*, a' *v* lehelletet az előtte való mássalhangzóhoz alkalmaztatva, *szabad-dá*, *édes-sé teszen*. Az *it* íge is úgy járt ebben a' formálásban, tsak hogy a' *vá*, *vé*, változást jelentő szavatskából elhagyta a' lehelletet, pufztán vette a' magánhangzót, *á*, *é*, kerekébb szájjal is, *ó*, *ö*: *szabad-á-it*, *édes-é-it*, *szabad-ó-it*, *édes-ö-it*. Ezekben utóbb az *i* magánhangzó *j* betűvé lett: *szabad-ó-jt*, *édes-ö-jt*. Azon közben, hogy ez így történt, a' vastag hangozatú *ó* is, közép hangkövetéssel, inkább közelített a' következő *i* magánhangzóhoz, az *ö* még annyival is inkább: *szabad-é-it*, *édes-é-it*, 's az *i* betűnek *j* betűvé lételevél, *szabad-e-jt*, *édes-é-jt*. Az éles *é* magánhangzónak nagy közelítésével az *i* magánhangzóhoz

idővel az is ezzé változott, közöslég való l'zokás-
sal, *szabad-l-jt*, *édes-l-jt*. Végte're, az *i* betűből
lett *j* öszveforradott az előtte való, *é*, és *í*, ma-
gánhangzóval: *szabad-é-t*, *édes-é-t*, *szabad-í-t*,
édes-í-t.

A' magánhangzón végződő gyökerekben, mil-
lyenek a' következők, *síma*, 's a' kiavúlt *sege*,
a' változást jelentő szavatska az előtte való ma-
gánhangzóval öszveforradott; 's úgy ment tovább,
azon változásokkal, ezekben is a' formálás tör-
vénye: *síma-á-it*, *sege-é-it*; *sím-á-ít*, *sím-ó-ít*, *seg-
é-ít*; *sím-ó-jt*, *sím-é-jt*, *seg-é-jt*; *sím-i-jt*, *seg-i-jt*;
sím-é-t, *seg-é-t*, *sím-í-t*, *seg-í-t*.

Igy tehát ebben az *ét*, és *ít*, formálóban a'
hosszszú hangozatú, *é*, és *í*, két magánhangzót
foglal most magában: egyike a' rövid *i*, sajátja
az *it* formáló ígének; másika a' változást jelen-
tő szavatskának magánhangzója, a' lehelleltől meg-
vált *á*, *é*, melly miatt az előbbeni meghúzó-
dott.

Igy fejtegeti a' mí Kedves Tanítónk a' most
uralkodó formálónak öszvevonatott képét: nem
szabad felvételekkel, 's elmefuttató enyelgések-
kel; hanem igazán a' nyelvnek történetében fog-
laltatott meglett dolgokból, mind azon valósá-
gokból; élesen néző szemmel, mélyen bélátó
észszel, bizonyos tudománnyal; nem vakoskodás-
sal, nem zavaros tudatlansággal.

Igy mondja tovább a' köznépnel fenmaradott
régí szokásban, a' *szabad-é-jt*, *é-des-é-jt*, vagy

szabad-t-jt, édes-t-jt, 's több ilyen képekben, az *i* betüből lett *j* betűt az *éjt, íjt*, épebb formáló részének, nem pedig tudatlanságot fedező epentheticának.

2. AZ ENERGICA BETŰ.

Már az (*energiának*) hathatóságának mitso-da értelmet ad Versegi a' maga esze után? A' betűnek kettőztetésében áll, a' mint ő mondja, 's példában mutatja, *rázza*, sokszor *j* betűvel pótoltatik, minden bizonnyal *írja, várja*, 's több ilyen ígékben (a' 40 lapon). Megint nagy büntetés ez rajta, nevezetesen az ékeszfőzzeretésbéli vizsgálásnak megkisebbittetett határja miatt: hogy így tébolyog vakoskodó tudatlanságában.

A' *j* betű az ilyen példákban két okon jelenik meg. Először is ez a' kiejtés *ír-ja, vár-ja*, a' jelentő módnak jelenvaló idejében lehet: 's akkor a' *j* betű része a' harmadik egyes személyt formáló *vő, jő*, lehelletes névmásának; mellyben, a' széphang kedvéért, a' ragasztásban változik a' magánhangzó, *ja*, az eredeti *jő* helyett; eredeti formálással *ír-jő, vár-jő*, lehellet nélkül *ír-ő, vár-ő*.

Másodszor azon kiejtés a' parantsoló módban lehet, *ír-j-a, vár-j-a*: 's akkor a' *j* betű a' parantsoló módnak formálója; az *a* pedig a' harmadik személyt formáló, lehellet nélkül való, pufzta ő névmása, eredeti formálással *ír-j-ő, vár-j-ő*.

A' süvöltő betűk után ez a' *j* betű, mind a' két esetben, akár része legyen a' *jő* névmásának,

akár a' parantsoló módnak formálója, maga is süvölt: *ráz-za*, és *ráz-z-a*, hajdan *ráz-ja*, és *ráz-j-a*, az eredeti formálással *ráz-jő*, és *ráz-j-ő*.

Ihol a' betű kettőztetés, 's a' kettőztetésnek kipótoltatása. Hogyan lehet erről azt mondani, hogy (*energia*) hathatóság kedvéért esik: mikor azt a' formálás törvénye úgy hozza magával?

3. A' PARAGOGICA BETŰK.

Örömet vakoskodik Versegi: azért marad tudatlanságában. A' ragasztékok, úgy mond ő, magokban semmit sem tesznek; és a' megmutatásokra, hogy valóban mind jelentők, tsúfolódásokkal felel. A' maga feje után szól tehát a' paragogica betűkről (a' 40 lapon kezdetett magyarázatban). „A' paragogicák, mellyek a' szó végéhez ragasztatnak. Illyenek *lan*, *len*, *an*, *en*, „e' szókban: *addiglan*, *méglen*, *majdan*; *viszen*, „*hiszen*, *teszen*, *leszen*. A' paragogicák termé- „szetők azt hozza magával, hogy azokat tetfzésünk „szerént elhagyhatjuk. Tsak az *ik* syllaba lett „szükséges egynéhány verbumban, mikor velek „impersonaliter, vagy quasi impersonaliter élünk, „mint *eszik*, *esik*, *iszik*.“ Minhogy az *ik* névmá- „sával meg bővült gyökerű igeikről vagy on már a' „szó: annak egy folytában más jegyzést is hozunk „elő (a' 77 lapról). „A' *hat*, *het*, syllaba min- „den egyéb formativa után tétetik, mint *fojto*, „*gattathat*. Az *ik* paragogicat eltörli, mint: *esik*, „*eshet*, *fázik*, *fázhat*; nem pedig *eshetik*, *fáz-*

„*hatik*. Kivévé a' passivumokat, mint *olvasat-*
„*hatik, jelentethetik*.“

A' mint mi tanúltuk, győző okokkal, nints
a' mi nyelvünkben olly értelmű paragogica, mint
Versegi vefzi: felesleg utóljáruló betű, vagy szó,
minden jelentés nélkül. Mi, ha élünk is ezzel
a' nevezettel, tsak szokásból teszszük: azonban
mindég utóljáruló ragasztékot értünk alatta, bi-
sonyos jelentéssel. Ezen tehát az ellenkező ne kap-
dosszon. Szóllunk az előnkbe adattokról.

a. A' *LAN, LEN, SZAVATSKA.*

Tudjuk velő sen, a' Bővebb Nyelvtanításnak
Szószármaztató Részéből, a' *len*, és *lan*, szavats-
kának jelentését. Annak itt ezekben a' példákban
erősítő értelme vagyon, igazán erősítés, *affirma-*
tio: a' mellyel akkor élünk, mikor erősen akar-
unk szóllani; okon tehát, és tzéllal, nem pedig
oktalan tettségünk szerént, tsak szószaporításra.
Mikor azt mondjuk, *holtomiglan, addiglan*: erő-
sen szóllunk, *sane, usque ad mortem meam, eo*
usque sane. A' *méglen* nem ide való: *míglen* a'
jó szóllás, *sane quousque*. Nem tud Versegi kü-
lömbséget e' kettő között: *még* annyi, mint *ad-*
huc, noch: *míg* pedig annyi, mint *quousque*, so-
lang. Adunk világosító példát is: *el nem hagyott*
még a' reménység; bizom, míg élek. De visszaf-
térünk az előbbeni. Elvesztettük ezen szavats-
kának igaz értelmét: azzal tehát úgy élünk tu-
datlanságunkból, mint feleslegvalóval. Versegi-

nek is így kell tehát botorkáznia tsodát támasztó nyelvszépítésében.

b. AZ *AN*, *EN*, NÉVMÁSA.

Nem vesződünk Versegivel, elég hogy mások értik Kedves Tanítónknak velős okait: melyekkel fejtegeti a' névmásainak eredetöket, világosítja igaz jelentésöket. Az *en*, illő változással, *an*, *on*, mutató névmása, a' mint itt vétezik, foglalásban szolgál nyilván való mutatóra: némelly névmásaiban, határozó mellékszavakban, a' melyek eredetök szerént mind azon nevek, nemű nemű hathatóságra; az ígékben harmadik egyes személyt jelentésre.

1) A' NÉVMÁSAIBAN, 'SHATÁROZÓKBAN.

Mikor hathatóságra tesszük a' mutatót, a' névmásaiban, 's a' határozó mellékszavakban, jökon élünk ezen ragasztékkal: elhagyjuk ellenben, ha illyen tzelra nem nézünk. Ezen névmásai *az*, *ez*, könnyen mutatók, *is*, *hic*, *ille*, *iste*: de megbovulve *az-on*, *ez-en*, már hathatósban mutatnak, *is ipse*, *hic ipse*, *ille ipse*, *iste ipse*. Azonképen a' következő határozók, *majd*, *most*, igazán *mast* a' *ma* szóból, *így*, *úgy*, *imígy*, *amúgy*, pufztán mondatnak: *mox*, *statim*, *e vestigio*; *nunc*, *hodie*, *hoc die*; *hoc modo*, *illo modo*; *ecce hoc modo*, *ecce illo modo*. De, ha megbovulnek, *majd-an*, *most-an*, *így-en*, *úgy-an*, *imígy-en*, *amúgy-an*, már hathatósban esnek: *e vestigio ipso*, *hoc ipso die*, *hoc ipso modo*, *illo ipso modo*, *ecce illo ipso modo*. Ide is szolgál feljebb

téteztett jegyzésünk, hogy, elvezetvén ennek is eredeti valóságos értelmét, tudatlanságunkban csak feleslegvalónak tartjuk, kiváltképen a' határozókban; mert a' névmásaiban csak ugyan érzünk, ha mindjárt homályosan is, valamivel erősebb mutatást.

2)

AZ ÍGÉKBEN.

A' nyelvnek története bizonyítja több századokra felmutató töbláján, az állhatatosan, és közönségesen megegyező szokást: hogy a' harmadik egyes személyt jelentő *en* névmása mindenkor megtartatott ezen egynéhány ígékben, *le-sz-en*, *te-sz-en*, *ve-sz-en*, *vi-sz-en*, *hi-sz-en*, azután ezekben is *met-sz-en*, *vonz-on*. Tsak a' régiséget megvető, 's az ősi nyelvet vakmerően rontó tudatlan fő állhat ez ellen; de ez is csak szégyenítő hanyat esésével, a' mostani zavarodásnak söpedékében.

c.

AZ IK NÉVMÁSA.

Nagy ellensége Versegi ennek az *ik* névmásának. De, akármit törekedjek, erőtlen tsavargásoknál egyebet nem hozhat fel a' mi Kedves Révainknak ingadozatlan megmutatása ellen: melyet kiki láthat, és bátran megvizsgálhat, mind a' Magyar Deákság Régiségeinek Első Kötetjökben, mind pedig a' Bővebb Nyelvtanításban. A' megáltalkodottal, hafzontalanság, nem is méltó, több okokkal külön viaskodnunk.

A' teljes régiség ellen csak szégyenére tusakodik: mikor ezt az *ik* névmását már szinte a' jelenvaló időből is ki akarja puszttítani. Minde-

nőtt egyaránt, valamint a' szenvedő ígékben, úgy a' többi mivelőkben, és középnevelőkben, melyeket a' közönséges egyenlő régi szokás azzal meg bővített, meg kell annak maradnia még akkor is, mikor ezek az ígék tehetősökké lesznek. Tehát, valamint ezen ígékből, *e-sz-ik, i-sz-ik, ell-ik, gyón-ik, fek-sz-ik, al-sz-ik, es-ik, fáz-ik, elmélked-ik, gondol-kod-ik, kér-et-ik, ad-at-ik, szeret-tet-ik, olvas-tat-ik*, nyelvrontás nélkül senki sem hagyhatja el ezt az *ik* névmását: szin- tén úgy akkor sem mulathatja el, mikor ugyan ezek a' tehetős formalóval meg bővülnek, *e-het-ik, i-hat-ik, ell-het-ik, gyón-hat-ik, fek-het-ik, al-hat-ik, es-het-ik, fáz-hat-ik, elmél-ked-het-ik, gondol-kod-hat-ik, kér-et-het-ik, ad-at-hat-ik, szeret-tet-het-ik, olvas-tat-hat-ik*.

Teljességgel nem igaz, tsak megfédült fő- nek a' költsége az: hogy a' *hat, het*, syllaba el- törli az *ik* paragogicát. Nyelvszépítő névvel átsol- ő a' nyelven. De mentse meg az Isten mennyei nyelvünket az ilyen nyelvszépítő átsól: kinek simító bárdja a' derék fából minden részről an- nyit vagdal; hogy végtére semmi ép darabja meg nem marad, 's egészen tűzre való forgáttsá lesz!

C. HARMAD JEL.

A' RAGASZTÉKOKNAK A' GYÖKEREKTŐL VALÓ HIBÁS ELVÁLASZTATÁSOKBAN.

Versegi szoros határt vet a' szóvizsgálásnak (a' 8, és 9 lapon). Nem engedi, hogy a' gyö- kér szavaknak, és ragasztékoknak, eredetöket, 's

jelentésöket felfezesse. Tsak azt tartja valóságos szóvizsgálásnak: hogy a' gyöker szavakat nyomozza, 's a' gyökerektől a' ragasztékokat elválasztza.

Ha az ékeszfölzeretésnek egyik fő foglalatossága, a' többi között, a' szavaknak eredetöket 's jelentésöket vizsgálás: mikor így beszéll Versegi, azt kell felöle gondolnunk, hogy nem tudja, mi tsoda az ékeszfölzeretés, 's annak tsak színevel kérkedik. Nem tudja, mi a' szó vizsgálás, a' szó eredet, az *etymologia*, az *originatio*. Eelejébe kell adnunk Isidornak, több szavakkal, értelmesen megfejtő magyarázatját. (*De Origionibus Libr. I. Cap. XXVIII.*). „Graeci, cum notationes, „et origines verborum inquirunt, etyma rimari „dicuntur; Latini proprium, et proprietates at- „tendere, id est, etymologias. Vnde Grammati- „ci illi, qui de proprietate sermonum scripserunt, „vt Nonius, Marcellus, et alii, nihil aliud vo- „luerunt, quam etymologias verborum, et veri- „ritates, et origines considerare. Apud illos haec „omnia eadem sunt: origo, proprietas, signifi- „catio, proprium, quae vno verbo Graecis *ἐτυ- „μολογίαι* dicuntur.“

Hallja, 's látja már szemeivel is az eredete- ket, a' jelentéseket. És ugyan ezeknek megvis- gáltatások olly szükséges: hogy ennek híjával tsak azt sem teheti jól; a' mire ő botsátkozik kitsiny határral, hogy a' gyökerektől a' ragaszté- kokat elválasztza. Ettől a' világosító tudomány- tól megfosztatva, nem tsoda, hogy ezen kisebb

foglalatossága is tele vakoskodó tudatlansággal. Látók már ennek némelly jeleit, tsak ezen fogyatkozásból is, az eddig megjelentett hibákban: de inmentúl az ilyeneket egyenesebben mutatjuk.

1. A' SZIK RAGASZTÉK.

Kitefzi (a' 77 lapon) a' *szik* formálót, rosz elválasztással, és hamis állatással. „A' *szik* forma, mativa is elesik előre (a' *hat het* syllaba előtt) „az irregularisokból, mint, *i-hat*, *e-het*, *nyug-hat*, *tseleked-het*, *ad-hat*, *fek-het*.“

A' két első ige egyenesen így vagyon, *i-sz-ik*, *e-sz-ik*. Itt személyt formáló névmása az *ik*: az *sz* betű pedig az *i*, és *e*, igaz gyökérnek süvöltő lehellete; melly, a' jelenvaló időnek személyeit formáláson kívül, egyébűtt elfszokott egészen veszni. Ezt a' kétfélét, ilyen öszvefogással *sz-ik*, egy formálónak, 's kiváltképen ige formálónak, itt ugyan nem vehetjük.

A' többi közül a' három ígének kétféle a' képe: az *osz*, *usz*, *űsz*, egész formálóval, *nyug-osz-ik*, *al-usz-ik*, *fek-űsz-ik*; 's a' formáló magánhangzójának kiszorulásával, *nyug-sz-ik*, *al-sz-ik*, *fek-sz-ik*. A' negyediknek képe háromféle: az *esz* formálóval, melly egy az előbbenivel, azután itt is a' magánhangzónak elmaradásával, végtére *ed* formálóval, a' süvöltő *sz* betűnek *d* betűvé lételevel, *tselek-esz-ik*, *tselek-sz-ik*, *tselek-ed-ik*. A' személyt formáló névmása, millyen itt az *ik*, az ige formálóktól mindég elmarad, és tsak maga az ige formáló jelentetik: tehát itt is roszúl mon-

datik az öszvefoglaltatott *sz-ik* egy formálónak ; roszúl mondatott volna még a' másik teljes képpel is , *ösz-ik* , *usz-ik* , *űsz-ik* .

Kettő ezekben a' jelentés : az *ösz* annyi mint *fit* , az *ik* pedig *ille* . *Nyug-ösz-ik* tehát , *al-usz-ik* , *fek-űsz-ik* , *tselek-esz-ik* , *tselek-ed-ik* , az első gyökereket név képeben véve , igazán ezt jelenti : *quies-fit-ille* , *quiescit* ; *somnus-fit-ille* , *dormit* ; *situs-fit-ille* , *situatur* , *iacet* ; *opus-fit-ille* , *operatur* , *agit* , *facit* . A' formálónak kifizorúlt magánhangzója a' jelentést nem rontja : mert megmaradt a' mássalhangzója , a' mellyben vagyon a' jelentés ereje .

Ezekről a' rendetlen ígéről , a' harmadik személyt formáló névmásának elhagyatásával , csak azt kellett volna mondani , a' mit a' nyelv története nyilván mutat : hogy , az első lehellektől , a' többiek pedig , mind egész , mind betűfogás nélkül való formálójoktól megválva , csak eredeti , *i* , *e* , *nyug* , *al* , *fek* , gyökereikben veszik magokhoz a' tehetős , *hat* , *het* , formálót , az *ik* névmásának viszfzaterésével , *i-hat-ik* , *e-het-ik* , *nyug-hat-ik* , *al-hat-ik* , *fek-het-ik* . Különös a' *tselek-esz-ik* , ige , melly ezen képeben nem leszen tehetössé , hanem csak a' másodikban , megtartatott formálójával , *tselek-ed-ik* , *tselek-ed-het-ik* .

Nem igaz , ismét azt kell mondanunk , 's a' közönségesen megállapodott mindenkori szokás ellen való állítás , hogy ezekben is a' *hat* , *het* , eltörli az *ik* névmását : mind Szolnoki nyelvrön-

tó tsodák az ilyen képek, *i-hat*, *e-het*, *nyug-hat*, *al-hat*, *fek-het*, *tselek-ed-het*.

A' rendetlen ígékét ha valaki látni akarja teljes világossággal megfejtetve: olvassa Kedves Tanítónknak megbetsülhetetlen Bővebb Nyelvtanítását.

2. OZ, OZIK, ÉS ZIK RAGASZTEK.

Halljuk, mit tsinál Versegi az eredeti *oz* formálóval (a' 89. lapon). „*oz*, *ez*, *öz*, *az*, *ez*, „és vocalis nélkül *z*, sok actiuumot, és egyné- „hány neutrumot formál: *aranyoz*, *ezüstöz*, *ál- „doz*, *érez*, *ellenez*, *ellenz*, *aláz*, *sóz*, *előz*. — „*Ozik*; *ezik*, *özik*, *azik*, *ezik*, sok neutrumot for- „mál: *távozik*, *származik*, *dohányozik*, *gyökere- „zik*, *akadozik*, *repedezik*. — Sok neutrumok *ik* nél- „kül olly jók, hogyha nem jobbak, mint *ik* para- „gocicával: *távoz*, *dohányoz*, *gyökerez*, *öltöz*, „*ágaz*. — *Zik* egynéhány impersonalis verbumot és „sok neutrumot formál: *ágzik*, *szemzik*, *rögzik*. “

Mivel nem tudhatja Versegi, sőt tudni sem akarja, mit jelentenek a' formálók: szükségeské- pen így kell még a' világosokban is vakoskodnia. Külön beszéll ő az eredeti *oz* formálóról, melly- nek magánhangzója illőképen változik. *ez*, *öz*; még azt is jelenti, hogy sokszor posztán a' *z* ma- gánhangzója nélkül marad. Erre már okos válaszf- tást várhattunk volna tőle: hogy ugyan ezen *oz*, igazán ígékét formáló ragaszték, egész képében, és posztán a' *z* magánhangzóját elvesztve, sok közép nemű ígékben, harmadik személyt jelentő *ik* ragasztékkal szokott megváltozni. Következőké-

pen kettő ez, 's nem egy. Ő azonban a' kettőből kétszer tsinál egyet, *oz-ik*, és *z-ik* külön tétetett képekben.

Rajta a' megvettetett régi jó szokásnak terhes büntetése: hogy még a' példákat is tudatlanul zavarja. Mert némellyeket megfoszt az *ik* névmásától, mint az *áld-oz* ígét; holott ezt a' jó szokás állandóul meg bővítve mondja, *áld-oz-ik*: némellyeket azzal bővít, *akad-oz-ik*, *reped-ez-ik*, holott ezeket azon jó szokás mindenkor így ejtette, *akad-oz*, *reped ez*. Illy vakoskodó tudatlanságában, hogy hol kellene mondania, és hol kellene elhagynia az *ik* névmását, a' maga tétlzése szerént végez, hibájának fedeztetésére: hogy sok közép nemű ígék, nem tsak jók, de még jobbak *ik* nélkül, hogy sem azzal, *távoz*, *dohányoz*, *gyökerez*, *öltöz*, *ágaz*. Tartsa ezeket magának az ő szépítette Szolnoki nyelvében: mí a' mí Ditső Eleinkkel egyedül a' meg bővültek mellett maradtunk, 's ezekben is fentartjuk nyelvünknek tisztaságát, *táv-oz-ik*, *dohány-oz-ik*, *gyöker-ez-ik*, *ölt-öz-ik*, *ág-oz-ik*, *ág-z-ik*.

3. ÁSZ, ÉS ŐK RAGASZTÉK.

Helyesen választja el Versegi a' gyökerektől a' ragasztékokat: ha mindjárt nem is tudja azoknak jelentésöket. Jeles bizonyosságai meg nem botló tehetségének tsak ezen választások is: *kal-ász* (az 59 lapon); *üst-ök* (a' 62 lapon).

Íme' származatokban *hal-ász*, *vad-ász*, *kert-ész*, *méh-ész*, kettő a' jelentés: az elsőt adják a'

gyökerek azon dolgoknak képzeleteikkel, a' melyeknek neveik, *hal*, *vad*, *kert*, *méh*; a' másikat támasztja az *ász*, illő változással *ész*, ragaszték, az eredeti nyelvnek igaz szavatskája, és itt ugyan részesülő képében, *bánó*, *gondoló*, *foglalatoskodó*; mind a' két jelentést egybefoglalva, *hallal-bánó*, *váddal-bánó*, *kerttel-bánó*, *méhhel-bánó*. Ezen kettős jelentés megvagyon a' Latán szavakban is, *piscator*, *venator*, *hortulanus*, *apiarius*; a' *dolog*, és a' *dologgal bánó* együtt értetik. A' *kalász* név, Latánúl *arista*, *spica*, tsak egyes jelentéssel vagyon. Versegi elválasztja még is: olyan neki *kal-ász*, mint *hal-ász*. Gyökér a' *kal*. Ne kérdezzük tőle, mit jelent: mert erre azt feleli, hogy *néma* gyökér. Az *ász* is *néma*. Két *némából* egy *szóllót* tsinál ő: elég a' neki, nekünk is meg kell azzal elégednünk. Mire jut Versegi, mikor tsak a' pufzta választással foglalatoskodik! Vakon, 's tudatlanúl még az el nem választatható szót is elválasztja. Tót szó ez, igazán, *klász*, azon jelentéssel *spica*, tsak egy betűfogású: a' Magyar ajak osztotta azt két betűfogásra, könnyebb kimondással, *kalász*.

Ha ezen *kal-ász* szót íme' választással a' *hal-ász*, *vad-ász*, 's több ilyen szavaknak hasonlóságokra fogja Versegi: a' *kir-ály* szót is azon osztással, a' *dag-ály*, *asz-ály*, 's több ilyen szavaknak hasonlóságokra foghatja. A' *kir* tehát gyökér leszen, az *ály* ragaszték, még pedig mind a' kettő *néma* külön vétetve, de egybe foglaltatva.

már *szólló*. Azonban bele szóllanak itt is a' Tótok. Egy betű fogású *král* szavokat, azon jelentéssel, *rex*, mi két betűfogásúvá tettük, *kerály*, *király*, tsak könnyebb kimondás kedvéért. Mind a' két szóról, valamint a' *királyról*, azonképen a' *kalászról* is, olvashatta ezeket Versegi több Íróinkban: mi dolog, hogy még is úgy vakoskodik, 's olly tudatlan?

Az *üstök* szónak eredetét még tsak kívánnunk sem lehet tőle: mert ez ugyan sokkal nagyobb titok. Egyedül a' mi Kedves Tanítónk tudja ezt megfejtetni. Az *üstök* igazán egybe foglaltatott szó, *üs*, és *tök*, két külön álló szavakból. Ezekkel e' napiglan élnek az Esztek: *üs* nálok *haj*, *Saare*, *tök* pedig *tsomó*, *Зopf*. A' részekkel nem élésünk miatt régen elvesztettük már azoknak külön vétetett jelentésüket: azért tsak homályosan értjük, de még is bővebben egy jelentésnél, hogy mit teszzen a' foglaltatott; haját sem, tsomót sem magán, hanem együtt mind a' kettőt; közönséges magyarázattal *caesaries*, *coma*,

BÉFEJEZÉS,

Alig vagyon Verseginek tsak egy levele is, akár Tilzta Magyarságát veszfűk, akár Német Magyar Nyelvtanítását; a' mellyen éktelen fogyatozásai, vagy egyik, vagy másik, vagy harmadik képen ki ne ütnének. Sokszor egy kis helyen csoportosan rohannak elő, egymással öszveszövetve, a' nem igaz mondás, a' magával ellen-

kezés, 's a' vakoskodó tudatlanság. Ezekhez járúl a' tsúfolódó rosz indulat, oktalán kérkedés, szörnyű vakmerőség. Sokképen neveztük rút hibáit: de még sem írhattuk meg igazán. Az Ambiai Pap szédült fővel úgy zavart valaha a' Zsidó Nyelvtanításban; 's úgy garázdálkodott másokon, kik egyenes jó úton jártak. A' mint erről ízöllott méltó neheztelésében a' Nagy Schultens (pag. 23.): hogy vége legyen már világosan eligazult perünknek, befejezéskepen úgy kell nekünk is Versegiről szóllanunk. „Quo nomine tantum adficiam temeritatem, non inuenio. Hoc non est illudere tantum, Orbi Erudito, sed etiam insultare. Publicum, suamque in eo famam, parum curent necesse est, qui talia scribere audent.“ A' Nagy Közönség, az Országglás, mellynek hatalmával akarná ő rémítő éktelenségeit támogattatni, méltán megbúsult méltóságának sérelmén. Kárhoztatja a' tévelygőnek, Erdemes Tanítónkra, reánk, és annak Menyei Tanítására írgyül hányatott mostkolódását. Tapsol örömében nemes eltökéllésünknek: hogy, megútván az ámtót, állhatatosan hallgatunk valósággal győző Kedves Oktatónkra. Kit nyomos ideigtartson a' Kegyelmes Isten jó egészségben, boldog állapotban, Hazánk Nagyjainak kedvökben: hogy Nyelvünk titkait, felséges tulajdonságait, igaz eredeti épségét, a' mint kezdette, olly szereztsésen minden részeiben teljesen megmutathassa; Gondos Nemzetünknek tisztán megtért fő kintséből áradó vigasztalására, 's fenmaradó örök ditsőségére!

NEVEZETESEBB
B I Z O N Y S Á G O K ,

M E L L E K

R É V A I M I K L Ó S N A K
FŐKÉPEN A' MAGYARSÁGBAN,
AZUTÁN EGYÉB TUDÓS ÍRÁSOKBAN IS,
JELESKEDŐ NEMES IGYEKEZETÉT,
'S HIVATALAIBAN
HASZNOSAN BUZGÓDÓ HÍVSEGET
MAGASZTALJÁK.

Olly állapotban vagyóna' mi Kedves Tanítónk, a' gonosz irigykedésnek törekedése miatt: hogy a' mellette szőlő Jeles Bizonyságokat, kérdésnek vétke nélkül, tekintetének védelmére, maga is bátran felhőzhatja, Plutarknak józan tanítása szerént. Feddhetetlen tehát tselekedete: hogy azokat a' mi kérdésünkre nekünk engedte azon végre. Mint egy paizsúl előre botsátjuk a' rágódók ellen Plutarknak velős szavait: azután hozzuk elő a' Nevezetesebb Bizonyságokat, három osztályban, a' mint a' tzímben kitevők.

Cuius recte facta culpantur, is ea si laudat, omnino veniam meretur, et reprehensione vacat: videtur enim non exprobrare, sed defendere.

Quemadmodum eos, qui inter ambulandum sese erigunt, cernicemque sublimem attollunt, stolidos, vanosque putamus; qui in pugillatione,

vel pugna, seipsos excitant, eos laudamus: sic vir, fortuna iniqua, vbi se rectum statuit, atque reluctatur, tanquam pugil conferens manum; non molestus, aut ferox, sed magnus esse videtur, atque inuictus.

Seipsum absque culpa reprehensionis laudare aliquis potest, si calumniae, aut accusationis depellendae gratia hoc faciat, vt Pericles: ac mihi quidem vos irascimini, ei viro, qui nemini vestrum cedo vel peritia rerum, vel elocutione intellectarum, vel amore patriae, vel pecuniae despicientia. Non enim crimen modo arrogantiae, vanitatis, et ambitionis effugit tunc de se magnifice loquendo: sed et altitudinem animi, et virtutis declaravit magnitudinem, eo ipso inuidiam opprimentis; quod deiici se, et frangi, non est passa.

Plutarchus de Sui Laude.

A' MAGYARSÁGBAN
JELESKEDŐ NEMES IGYEKEZETRŐL

S Z Ó L L Ó

B I Z O N Y S Á G O K.

BARÁTSÁGOS LEVELEKBŐL.

EX

LITERIS FAMILIARIBVS.

Iosephi Tumpacher, in Lyceo Episcopali Jaurinensi Linguarum Orientalium, et Sacrae Scripturae, nunc vero in Regia Scientiarum Vniuersi-

tate Pestinensi, Linguae, et Hermeneuticae Noui Testamenti Professoris Publici Ordinarii.

Quod opus, industria, eruditione, ingenioque tuo dignum mihi transmiseris: ago tibi, quas possum, gratias maximas Superasti expectationem, quam non vulgarem dudum fovi, de opere hoc: cuius ante paucos annos velut prima lineamenta mihi adumbraueras. Miratus sum non minus tuam in his salebrosis tractandis dexteritatem, ac stupendam laboris patientiam; prorsusque mihi e paucis hucdum delibatis persuadeo, neminem fuisse in praesens: qui seu linguae naturam tam fuerit profunde scrutatus; seu tantum adhibuerit exterorum subsidiorum apparatus. Quod cum non postremum sit meritum, inde tamen maiorem puto laudem tuo accedere ingenio: quod sterile, et plerisque insipidum argumentum ita ornasti; ut grammatices taedia, philosophica velut tractione condires, ac prope depelleres. Vale. Jaurini, 1804. 12 Apr.

Hebraeae Linguae salebris immoranti opinione citius Nicolai se obtulit dies: primis igitur Festi vesperis, quod praesentibus solum conueniat, vota reddo absenti tibi. Incolumem te, atque beatum, a primo amicitiae nostrae tempore optaui semper; idem vero nunc multo etiam cupio ardentius: quod rebus, et honestissimis, et vtilissimis scio deditum esse te; quas, nisi te auctore in lucem prodeant, aeternum sepeliendas haud vane metuo. Deus igitur ter optimus maximus te bonarum artium, tam felicem, quam indefessum

cultorem quam diutissime conseruet sospitem. — Jaurini, 1804, 5 Dec.

Aegre fero perpetuam aegritudinem tuam, quem literis quam diutissime superstitem cupio, et sospitem, atque illud multo aegrius: quod nec animo valeas, tibi que, cui otium maxime opus est, communi hac temporis nostri cum calamitate, aemulorumque odio, et inuidia, perpetuo sit conflictandum. Sed seculorum hic omnium mos est: ut, absente licet inuidia, plerosque praeiudicia praepediant; ferantque moleste pro veteribus, et solitis, noua sibi ingeri, quamuis meliora. Quantum ego intelligo peregrinus in arte, eo rem iam perduxisti; ut apud posteros, qui, sine ira, et odio iudicant, firmam laudem obtineas: quam in plerisque disciplinis tribuere hodiē solemus summis quibusque Restauratoribus; qui, arbitraria maiorum sancita repudiantes, praesentem gloriam, firmitatemque in omni prope studiorum genere, suo ingenio pepererunt. — Jaurini, 1805, 26 Apr.

Esaiæ Budai, in Reformato Collegio Debretzinensi Historiae Vniuersalis, Graecae, et Latinae Literaturae Professoris, Inferiorumque Scholarum Inspectoris.

Örömmel vettem a' Nagy Erdemü Professor Úrnak Magyar Régiségekről íratott Munkájának Első Részét; mellyel engemet, esméretlen létemre, megajándékozni méltóztatott: de még nagyobb örömmel olvástam azt; látván minden soraiban

a' nagy szorgalmatosságot, az egyenes, és erányos ítéletet, a' részre nem hajlást, az éles elmét, az ellenkező értelműek eránt való maga mérseklést; egy szóval, látván abban egy Bölts Magyar Literatort, kivel a' Nemzet, most is, ezek után is mindenkor ditsekedhetik. — Debretzenben. Dec. 14 napján, 1803.

Mathiae Rát, Augustanae Confessionis Addictorum Ecclesiae Jaurinensis Ministri.

Szégyenlem, hogy olly betsesen megújított szívességednek meghálálását illy sokára halasztottam. Betses vala, megelégedett voltodról, és megtért egészségedről való tudósításod. Betses az ajándék, leginkább, hogy jeles elmédnek, ez országban valóban tsodálásra méltó ditső munkásságodnak, gyümöltse.

Igaz, 's ugyan mértéklett ítélettétel az: hogy a' Magyar Világ részre hajló, magával tusakodó, 's ugyan azért semmire sem mehető. De még is vallyon lehetnek e benne olyanok, a' kik, kivált hivatalodat tekintve, munkád ellen zúgolódnak, a' vagy azt oltsárolják? Ha vagynak, mondjad háládatlannak: 's megmondottad, a' tudományok, 's tudósok eránt való erkölcsét. Részemről útálnám, de nem illik; gyűlölném, nem szabad. Holtomig szánakodom rajta.

Érted mit ítélek ez utóbbi munkádról is. Ha egy 's más dologban másképen vélekedem, mi szükség fitogatnom? Jó az, a' mit írtál, 's annyival is jobb, hogy jobbra, többre, nagyobbra

mutat, ösztönöz, segít. Adjon Isten többre erőt, és egészséget. De kérlek, felettébb ne bizzál ahhoz, hogy győződ a' munkát, valamint szinte ifjantan: hanem kémelljed magadat, hogy tovább használhass. Ez az ohajtás legyen, szüntelen fenmaradó tiszteletemnek, és szeretetemnek jelensége. Íram Nagy Győrben, Kis Alsószony havának 23 napján, 1804.

Georgii Aranka de Zágón, Assessoris ad Regiam Tabulam Judiciariam Magni Principatus Transilvaniae.

A' Magyar Grammaticának két első részét, egy darabba köttetve, igen is, a' mint írtam volt, vettem. Újra köszönöm is, hogy mély és széles tudományának azzal a' kintses tárházával engemet megajándékozni méltóztatott. Nem olvashattam, és nem olvashatom, mert gyönyörűség-ből előveszem sokszor, sem ezt, sem az Antiquitásokat, megilletődés, és érzékenység nélkül. Mert soha, a' mióta a' Magyar Nyelv fenvan, annak természeti tulajdonságainak kifejtetésökben olyan érdemessé nem tette senki magát, mint a' Tiszteletes Úr. — Maros Vásárhely. Jan. 22 napján, 1805.

Emerici Sáfár, Juris Vtriusque Doctoris, Professoris Politicarum Scientiarum, et Stili Curialis, in Regia Academia Magno Varadinensi.

Duo Volumina, Antiquitates quippe Litteraturae Hungaricae, et Elaboratiorem Grammaticam; vna cum adnexis Nunciis mihi submissa

percepi: quae horis succisiuis diligenter voluo, et in admirationem rapior; quomodo, tam breui temporis interuallo, haec praeclara Patriae Literaturae opera elucubrare potueris; praesertim cum diuersarum linguarum monimenta in auxilium adhibere debueris. Multi vna mecum Patriae amantes longaeuam tibi precantur vitam: vt, quae concepisti animo, ea ad exitum perducere valeas. Vtinam Maecenates nancisceris, qui industriae tuae, temporum iniuria multa difficultate laboranti opem ferrent! Sed, proh dolor, pauci in Patria reperiuntur nostra. — M. Varadini, 21 Aprilis, 1805.

HAZAI, ÉS KÜLFÖLDI TUDÓS ÍTÉLETEK.

ERVDITAE RECENSIONES

DOMESTICAE, ET EXTERAE.

ZEITSCHRIFT VON UND FÜR UNGERN.

Jahrgang 1803. August.

Vierten Bandes zweytes Heft.

Antiquitates Literaturae Hungaricae. — Volumen I. quod complectitur duas allocutiones funebres, genuinae veteri pronunciationi restitutas, et commentario grammatico illustratas. Monumentum inter Manuscripta Hungarica, quae sciuntur, omnium vetustissimum. Studio, et opera *Joannis Nicolai Révai*. Presbyteri Sec. Dioec. Jaur. Linguae, ac Literaturae Hung. Professoris p. o. in Reg. Sc. Vniuers. Petsinensi. Pestini, typis Math. Trattner. MDCCCIII. 360 pagg. in 8. mai.

Mit vollem Rechte glaubt Ref. das vorliegende Werk als eines der gründlichsten, und wichtigsten, für die ungrische Sprachforschung empfehlen zu dürfen. Der in der Schriftsteller Welt schon lange rühmlich bekannte Vf. desselben vereinigte mit der richtigen Kenntniß seiner Muttersprache, und der damit zu vergleichenden verwandten Sprachen, auch glücklicher Weise einen bessern Geschmack, ungemeinen Scharffinn, beyspiellosen Fleiß, und patriotische Vorliebe für diese Gattung gelehrter Untersuchungen.

Schon vor zwanzig Jahren hatte er eine kleine Abhandlung über denselben Gegenstand, der in dem gegenwärtigen Buche so vollständig ausgeführt ist; verfaßt: aber wiederholte Forschungen, und fortgesetztes Nachdenken darüber, brachten ihn auf so viele neue Ideen, und Resultate, daß jetzt ein so interessantes Werk daraus entstehen mußte.

Eigentlich ist es also, wie schon der Titel zeigt, ein vollständiger grammatischer Commentar über die zwey ältesten ächten Denkmäler der ungrischen Sprache, die wir bisher aufzuweisen haben. Beyde sind liturgische Formulare von Leichenreden, welche von dem Priester bey Begräbnissen am Sarge des Verstorbenen vermuthlich abgelesen zu werden pflegten. Sie stehen handschriftlich in einem pergamenen Missalcodex, der in der Collegiatskirche des h. Martin zu Pressburg aufbewahrt wird; sind aber bereits von *Sajnovits*

in seiner *Demonstratio Idioma Vngar. et Lapp. idemesse*; von Koller in seiner *Hist. Epp. Quinque-eccl.* (und von Belnay, in der *Hist. liter. et bon. art. in Hung.*) aber nicht ganz richtig, in Druck herausgegeben worden. Nach allen innern und äußern diplomatischen Merkmalen gehört jener Codex, wie Hr. Probst Koller beweist, und der Vf. weiter ausführt, in die Jahre von 1192 bis 1210. Wie verschieden war die damalige Mundart von der in unsern Zeiten üblichen! Sehr wenige Ungern würden es, auch mit dem angestrengtesten Bemühen, so weit bringen, die erwähnten Reden vollkommen zu verstehen, und grammatisch zu erklären. Unser Vf. hat daher diese Mühe über sich genommen, und zwar, wie Ref. glaubt, zum großen Vortheile der ungrischen Sprache. Denn es ist beynahe unglaublich, wie viele Eigenthümlichkeiten dieser Sprache, die jetzt fast gar nicht mehr beachtet, oder gekannt werden, hier aufgedeckt, und erklärt sind; und die uns nun auf sichere Grundsätze leiten können, wornach die weitere Bildung, und Bereicherung der Sprache fortgesetzt werden sollte. Was *Gyarmathi*, und *Beregşászi*, in neueren Zeiten so glücklich begonnen haben, wird hier zum Erstaunen weit fortgeführt, und näher ans Ziel gerückt.

Bey dem Reichthum von Bemerkungen, die Ref. hier als vorzüglich, und für Kenner interessant, auszeichnen könnte, ist es unmöglich sich in ein näheres Detail einzulassen. Kein Unger,

dem gründliche Kenntniß, und Ausbildung seiner Sprache am Herzen liegt, wird dieß Buch ohnehin ungelesen lassen.

Nur das fügt Ref. noch dazu: daß unser Vaterland die Herausgabe dieses Werkes, das lange schon zum Drucke fertig lag, nur der edelmüthigen Unterstützung des würdigen Probstes von *Rátóth, Michael v. Paintner*, zu verdanken habe; dem es auch der Vf. in einer eleganten, herzlichen Zueignungsschrift gewidmet hat.

L. S.

Num. 143.

ALLGEMEINE LITERATUR ZEITUNG.

Sonnabends, den 12. May, 1804.

Neuere Sprachkunde.

Pesth bey Trattner. *Antiquitates Literaturae Hungaricae*. Volumen I. quod complectitur duas allocutiones funebres genuinae veteri pronuntiationi restitutas, et commentario grammatico illustratas, monumentum inter Manuscripta Hungarica, quae sciuntur, omnium vetustissimum. Studio, et opera *Jo. Nic. Révai*. Presbyteri Secularis Dioec. Jaurin. linguae, ac literaturae Hung. Prof. P. O. in R. Sc. Vniu. Pest, 1803. 8.

Durch dieses Werk, eines der wichtigsten Producte der Magyarischen Sprachforschung, erwirbt sich der Vf. die gerechtesten Ansprüche auf den Ruhm, einer der ersten ungrischen Philologen zu seyn. Die hier meisterhaft erklärten zwey Lei-

chenreden stehen in einem handschriftlichen Missal in der Bibliothek des Presburger Dumkapitels, welches ehemals dem Altosner Kapitel gehörte, und nach *Pray's* Untersuchung zu Anfang des XIII. Jahrh. geschrieben wurde. Beide Leichenreden haben schon *Sajnovics*, und *Koller*, bekannt gemacht; richtiger giebt sie aus dem Original der würdige Vf., und ganz ihm gehört das Verdienst der jetzt hinzugekommenen vortrefflichen Erläuterung. Man darf sein Werk als eine feste Grundlage zur Geschichte der Entstehung, Entwicklung, und Ausbildung der ungr. Sprache ansehen; auf welche sodann in den folgenden Bänden nach chronologischer Ordnung fortgebaut werden kann; so daß die letzten Resultate sowohl zur Begründung eines richtigen grammatischen Systems der ungr. Sprache, als zur Bereicherung des Wörternvorraths, und endlich zur richtigen Scheidung und Analyse dessen führen werden; was die ungr. Sprache mit den finnischen ursprünglich gemein habe; wie sie in ihrem Bau, und in einzelnen Worten, an die orientalischen Sprachen sich anschliesse; und was sie nach und nach aus dem Slavischen, und andern europ. Sprachen, für Worte entlehnt, und sich eigen gemacht habe. Vorzüglich merkwürdig ist es, daß der Vf. zur Erklärung alter ungr. Wurzelwörter, und so gar alter Wortformen, sich mit so viel Vortheil der lappländischen, esthnischen, und finnischen Sprachen bediente; indem er den

Spuren eines *Sajnovics*, und *Gyarmathi*, folgte. Schade, daß des Aboer Prof. *Porthan* verschiedentlich herausgegebene Schriften über die Sprache, Sitten, Alterthümer, und Herkunft der Finnen, außerhalb Schwedisch Finnland so selten, und in Ungern noch gar nicht bekannt, auch weder von dem Vf. noch von andern bisher zu Rathe gezogen sind. In Rücksicht der von Slaven entlehnten ungr. Wörter erklärt sich der Vf. auf eine viel liberalere Art, als andere magyarischen Philologen, die sichs zur Schande anrechnen jene Entlehnung zuzugestehen: da sie doch im Grunde, nur das hohe Alter, und die große Simplizität der magyarischen Sprache, (so wie die vorhergehende durchaus nur nomadische, und kriegerische Lebensart der Magyaren) beweist. So z. B. stammt das Wort *malaszt*, Gnade, offenbar vom slavischen *milost* — und die Leichenrede aus dem Anfange des XIII. Jahrh. hat gerade diese Form. Das heutige ungr. Wort *tömlötz*, Gefängnis, heisst in der alten Leichenrede *timnuca*, und kommt also der slavischen Uniform *timnitza* augenscheinlich näher. Wie übereilt man aus solchen alten, dem Slavischen sich mehr nähernden Formen, so wie aus der vor Alters üblichen, und auch in der Leichenrede gebrauchten Form der Dativen, und Ablativen, geschlossen habe; der Vf. der Leichenrede sey kein Magyar gewesen; erweist Hr. *R.* augenscheinlich. So z. B. sagt man jetzt in Ungr. der Euphonie wegen im Dativo *halálnak*,

lálnak, dem Tode; in der alten Leichenrede heißt es aber *halalnec*. Der Vf. hätte sich hier auf den *Anonymus B. Reg. Not.* berufen können (Vgl. *Cornides Vindiciae Anonymi* etc. p. 210.) welcher seine Dativen eben so antieuphonisch bildet. Merkwürdig ist, daß manche alte Formen noch heut zu Tage im magyarischen Sprachgebrauch der Siebenbürgen sich fort erhalten, So z. B. sagt man in Ungarn: *megnevetnénk öket* — in Siebenbürgen hingegen richtiger, und nach dem ältern Gebrauch, *megnevetnők* (wir würden sie auslachen); der Unger sagt: *méltóztasson* (er beliebe), der Siebenbüрге richtiger, und altförmig, *méltóztassek*. Ein aufmerksamer Beobachter müßte bey den Gebirgs Székeln noch auf mehr solche jetzt noch übliche alte Formen stossen. Ein glücklicher Umstand für die Forschungen des Vfs. ist auch dieser, daß er das Hebräische versteht, in so fern auch manchmal den Orientalismus zur Erläuterung des Magyarismus zu Rathe zieht; jedoch bietet er hierin dem Hrn. *Beregşáfszi* weit weniger die Hand, und findet weit grössere Hülfe in den finnischen Sprachen. Der zweyte, und dritte Band dieses wichtigen Werks, dessen baldige Fortsetzung Rec. von Herzen wünscht, soll eine noch ungedruckte, und wenig bekannte alte ungr. Übersetzung mancher Stücke des Alt. Test., die der Vf. dem *Ladislaus Báthori* zuschreiben, und ins J. 1450 hinaufrücken zu können glaubt, sammt einer Erläuterung enthalten. Mit Interesse

lieft man die Reihe der dem Vf. bekannten alten Denkmäler der ungr. Sprache S. 21—34. in chronol. Ordnung. — Am wenigsten gefiel Rec. das vom Vf. vorgeschlagene neue Alphabet S. 58. für die magyar. Sprache. Wo noch viel neu zu bauen ist, muß man das vorhandene Gebäude nicht wieder einreißen.

ZEITSCHRIFT VON UND FÜR UNGERN.

Jahrgang 1804. September.

Sechsten Bandes Drittes Heft.

Elaboratio Grammatica Hungarica. Ad genuinam patrii sermonis indolem fideliter exacta, affiniumque linguarum adminiculis locupletius illustrata. Studio, et opera *Joannis Nicolai Révai*, Presb. Sec. Diec. Iaurin. Linguae, ac Literaturae Hung. Professoris p. o. in Reg. Scient. Vniuersitate Pestinensi. Duo Volumina in totidem Tomos subdiuisa. — Voluminis I. Tomus I. et II. Pestini, typ. Math. Trattner. MDCCCIII. 535. pagg. in 8. mai.

Die Hoffnung, bald alle vier Theile dieses wichtigen Werkes vollendet zu sehen, hatte den Ref. bisher davon abgehalten, die einzeln erschienenen zwey ersten Theile so früh, als sie es wohl verdient hätten, anzuzeigen. Allein da der dritte und vierte Theil, wegen besonderer Umstände, noch später herauskommen dürfte, so kann die Zeitschrift von und für Ungern nicht länger mehr

über das, was wir bereits von diesem Werke haben, schweigen.

Bey der ziemlich grossen Anzahl von ungrischen Sprachlehren, die wir schon haben, fehlte es uns immer noch an einer solchen, welche die Regeln der ungrischen, in so vielen Stücken von allen andern europäischen abweichenden Sprache, aus ihren *ersten Gründen*, und *Quellen*, so viel möglich, philosophisch, und historisch entwickelte, und herleitete. Nur dadurch würde das Studium unserer Sprache wissenschaftlich begründet, manche grammatische Streitigkeit in ihrer Blöße erscheinen, und manche Verschiedenheit der Schriftsteller in der Orthographie, Flexion, Wortfügung, u. s. w. von selbst verschwinden. Diesen wesentlichen Dienst, der für die Cultur, der ungrischen Sprache in unseren Zeiten besonders nothwendig ist, wollte nun Hr. Prof. *Révais* seiner Nation erweisen, und daher hatte er schon lange angefangen das vorliegende Werk auszuarbeiten. Nach den beyden hier anzuzeigenden Theilen zu schliessen, ist auch der würdige Vf. allerdings der Mann: von dem etwas Vorzügliches in diesem Fache zu erwarten ist. Die genaue, ausgebreitete Kenntniß seiner Muttersprache, und fast aller in derselben verfaßten wichtigen Denkmäler, die nothwendige Einsicht in andere, vorzüglich orientalische, und finnische Sprachen, der etymologische Scharffinn, der ausharrende Fleiß, und lebhaft Eifer für diese Art von Un-

tersuchungen, sind lauter Eigenschaften, die zur glücklichen Vollendung eines solchen Werkes erfordert werden, und die auch unserm Vf. in hohem Grade zukommen.

Der erste Theil enthält I. die *Einleitung*, S. 11—52. in welcher die allgemeinen Begriffe von Sprache, Mundart, Grammatik, deren Theilen, allgemeinen Gesetzen, und Hilfsmitteln, vorausgeschickt werden. Cap. II. § 2. wird die Frage aufgeworfen, welchem von den vier Grundgesetzen der Sprachlehre, dem *Sprachgebrauch*, der *Analogie*, der *Etymologie*, und der *Euphonie*, die erste Stelle gebühre; und welches also im Collisionsfalle vor allen andern zu beobachten sey? Der Vf. antwortet auf diese schon oft aufgeworfene Streitfrage, wie Ref. glaubt, sehr wahr: daß von dem richtig bestimmten *Sprachgebrauch*, dessen Begriff, und Erfordernisse, er genau entwickelt, alle andern Sprachgesetze abhängig sind.

Auf die *Einleitung* folgt die Lehre von der *Rechtlesung*, *Orthoepia*, S. 53—146. die sehr vollständig behandelt ist: weil sie in der ungrischen Sprache viele Schwierigkeiten hat, welche der Vf. hier mit musterhafter Genauigkeit zu heben bemühet war. — Die *Prosodie*, als der zweythe Bestandtheil der Grammatik, füllt nicht mehr als fünf Seiten. — Die *Orthographie* ist aber desto ausführlicher S. 152—187. auseinandergesetzt.

Die wichtigste Abtheilung aber ist diejenige, welche die *Etymologie* enthält: wovon die vorliegenden Theile nur erst die Lehre von der Flexion der Nennwörter, und Fürwörter begreifen. Hier ist das Feld, wo die philologische Gelehrsamkeit, und der Scharfsinn des Vf's. in vorzüglichstem Glanze erscheint; und wo die gründlichsten Erörterungen über das Unterscheidende der ungr. Sprache vorkommen; wenn auch nicht alle ungrische Sprachforscher in Allem seiner Meinung ganz beypflichten sollten. Seine Vergleichen der Formen unserer Sprache mit den orientalischen, und finnischen, führen oft auf äußerst interessante Resultate. Die Grenzen unserer Anzeigen erlauben nicht, die *vielen, neuen, wichtigen* Wahrheiten, die wir den gelehrten Forschungen des Vf's. in diesem Theile zu verdanken haben, hier auszuheben. Ref. behält sich dieß auf eine andere Gelegenheit vor.

Mit Vergnügen bemerken wir, daß der Vf. besonders durch den Patriotismus, und die Freygebigkeit, zweyer verehrten Männer aus dem geistlichen Stande, des Hochw. Bischofs *David von Zsolnai*, und des Domherrn *Caspar*, von *Hertelendi*, in den Stand gesetzt worden ist, die ersten Theile dieser Grammatik in den Druck zu geben. Möchten doch bald die übrigen Theile so großmüthige Gönner finden.

L. S.

ALLGEMEINE LITERATUR ZEITUNG.

Freytags, den 29. März, 1805.

Neuere Sprachkunde

Pesth bey Trattner. *Elaboratio Grammatica Hungarica*, ad genuinam patrii sermonis indolem fideliter exacta, affiniumque linguarum adminiculis locupletius illustrata. Studio, et opera Jo. Nic. Révai, Presbyteri Sec. Dioecesis Iaurinensis, Linguae, ac Literaturae Hung. Prof. Publ. Ord. in Regia Scient. Vniuersitate Pestinensi. Duo Volumina, vtrumque in totidem Tomos subdiuisum Vol. I. 1803. 8. Tom. I. et II. 520 S. et Conspectus Operis.

Dem Vf. ist höhern Orts die Abfassung Ungrischer Grammatiken zum Gymnasial, und Trivial Schulunterricht aufgetragen. Um das Neue, und vom bisher Angenommenen Abweichende, welches seine Grammatiken, für Elementarschulen, und für Gymnasien enthalten sollen zu begründen, schrieb er eher eine weitläufige Grammatik für Erwachsene, oder vielmehr für ungrische Sprachforscher, und Philologen: in welche er seine Untersuchungen, und deren Resultate, niedergelegt hat, um sie der bescheidenen Prüfung der Sachkenner zu übergeben. Gewies ein lobenswerther, und eines um die magyarische Sprache, und Literatur, so hoch verdienten Révai würdiger Gedanke! Der ungrische Patriotismus unterstützte

ihm bey dessen Ausführung: die Kosten zum Druck des ersten Bandes gaben der Probst des Wessprimer Domkapitels *David Zsolnai*, und der Wessprimer Domherr *Caspar Hertelendi*. Möchten doch solche Beyspiele immer mehrere katholische Prälaten ermuntern, den Überfluß an zeitlichen Gütern, womit sie die Freygebigkeit der ungrischen Könige ausgestattet hat, zum Besten des Vaterlandes anzuwenden!

Diese Grammatik hat aber, nicht nur für inländische, sondern auch für ausländische Sprachforscher einen entschiedenen Werth. Ihr Vf. ist mit allen alten und neuen ungrischen Classikern vertraut: von seiner Bekanntschaft mit den alten magyarischen Wortformen zeugen seine in der A. L. Z. 1804. Nr. 143. angezeigten *Antiquitates Litteraturae Hungaricae*; von der Bekanntschaft mit der neuern zeugen seine andern Werke. Eben so vortheilhaft kommen ihm seine Kenntnisse, der hebräischen, und andern morgenländischen Sprachen, so wie seine emßigen Forschungen über die finnischen, und nordfiberischen Dialecte zu statten. Merkwürdig ist sein Glaubensbekenntniß über dieselben, das er hier I. S. 45. f. aufgestellt hat. Er bietet gleichsam die eine Hand dem Prof. *Beregşáfszi*, der die Sprache der Magyaren mit jener der Hebräern, und andern Orientalen, zusammen paart; und die andre dem Prof. *Gyarmathi*, der in der magyarischen Sprache eine Verwandtin der Finnischen erkennt. Nach Hrn. *Révai* sind

sich beide Hypothesen keineswegs entgegengesetzt, und eine schließt die andre nicht aus. Den Vereinigungspunkt beyder Hypothesen bestimmt er folgender gestalt: Alt, sehr alt, sind die hebräische Sprache, und ihre Schwestern; eben so alt aber auch die finnischen Mundarten, und von gleichem Alter ist auch die Magyarische, Alle drey Sprachgattungen sind der einfachen ältesten einzigen Ursprache beynahe erstgeborne Töchter oder Enkelinnen; und müssen also durch ihren gemeinschaftlichen Ursprung vieles mit einander gemein haben, ohne daß man sagen kann, daß die eine Tochter oder Enkelin, von der andern abstamme. Die Zeit, das Klima, die Nachbarschaft, die Begebenheiten eines jeden Volksstammes haben die jetzt bemerkbaren Verschiedenheiten erzeugt. Die Finnen, in den Norden zurückgestoßen, haben mehr von der ursprünglichen Einfalt, und daher mehr Aehnlichkeit mit der hebräischen Sprache beybehalten. Mehrern Orts, und andern Veränderungen waren die Magyaren, folglich auch mehreren Abweichungen von der ältesten Urform, unterworfen. Sollte diese Meinung des Vfs. für Rudbekianismus erklärt werden (S. 52.): so hat er sich doch dessen keineswegs zu schämen.

Wenn nun auch Rec. dieser Meinung noch vor der Hand nicht entschieden beyzutreten kann, so muß er dieselbe doch für sehr prüfenswerth erklären. Ist je ein Mittel glücklich gewält gewe-

fen, derselben Kredit und Eingang zu verschaffen: so ist es, die auffallend treffende, von dem Vf. scharfsinnig durchgeführte Vergleichung der hebräischen, finnischen, und magyarischen Grammatik, und des innern Sprachbaues. Man sehe, und lese nur, die Kapitel, *de vocalium et consonantium mutationibus* I. S. 97. 99. 119. (wo das Wort *Jobágy* ungezwungener, als nach andern etymologischen Hypothesen, aus dem hebräischen *Jabad* abgeleitet wird) 122. *De numero* S. 197. f. *de casibus* S. 205. f. *de gradibus comparationis* S. 215. f. *de contractionibus* S. 240. *de halituum neglectu* S. 253. *de inflexione numeralium* S. 267. f. *de origine pronominum* S. 307. f. *de pronomini- bus demonstratiuis* S. 409. *relatiuis* S. 420. *interrogatiuis* S. 429. *redditiuis* S. 433. *de affixis possessiuis* S. 445. f.

Am wenigsten gelungen ist dem Vf. das Kapitel über die alten ungrischen Schriftzüge (S. 126—128.), woran vielleicht nicht ein einziger historisch wahres Wort ist; und unbegreiflich ist es dabey, daß auch der Vf. Hunnen und Ungern S. 127, vermengt. Eben so mißrathen, und überhaupt unnöthig, und verwirrend scheint der Vorschlag des Vfs. zu einigen jetzt erst aufzunehmenden neuen Schriftzügen S. 145.

Es ist hier übrigens der Ort nicht, die Vortheile einzeln zu berechnen: die, die magyarische Rechtschreibung, die grammatische, und syntaktische Sprachrichtigkeit aus dem Buche zie-

hen können. In den meisten Punkten dürften ihm auch die übrigen magyarischen Sprachforscher Beyfall geben; und die Debate, die üben andre Punkte entstehen könnten, ja zum Theil, z. B. über die Grundsätze der ungrischen Rechtschreibung, schon entstanden sind, werden am Ende zu sichern Resultaten führen. So wird denn dieß Buch immer Epoche in der ungrischen Sprachforschung machen. Rec. wünscht die baldige Erscheinung des zweyten Bandes.

TESTIMONIUM.
REGIAE SCIENTIARVM VNIVERSITATIS
PESTINENSIS.

Admodum Reuerendus, ac Clarissimus Dominus, Ioannes Nicolaus Révay, Linguae, ac Literaturae Patriae in hac Regia Scientiarum Vniuersitate Professor Publ. Ord. nos. orauerat: vt de se, suisque literariis meritis, publicum ederemus testimonium. Iustae huic Viri Clarissimi petitioni eo alacriore assentimur voluntate: quo id magis perspectum nobis est, eum ad multis inde, quos in literariis muneribus exegit, annis, compluribus praeclaris Operibus, in lucem editis, de cultu, et ornatu Linguae Patriae optime meruisse, sicque nominis celebritatem retulisse. Quapropter lubentes testamur, eum ab illo praesertim tempore, quo Linguae, ac Literaturae Hungaricae Cathedram in Regia hac Scientiarum Vniuersitate docendam consecutus est, summo studio, ac singulari prorsus industria id egisse: vt Linguam

Hungaricam genuinae indoli, formae propriae, et natio decori restitueret. Laboris porro patientia, et diligentia incredibili, primo quidem Sermonis Hungarici vsum perpetuum, et hodiernum, et qui prioribus sex fere abhinc seculis viguit, explorare adnsum esse; tum vero ob manifestam idiomatis nostri, cum Orientalibus, ac Fennicis Linguis consensionem, et affinitatem, has inuicta assiduitate, et, inter necessariorum adminiculorum penuriam, et impedimenta, labore difficillimo ita tamen sibi notas reddere studuisse: vt inde naturam, formamque primaeuam Sermone Patrii partem maximam erueret, clare cognosceret, penetraretque eo; quo Patriorum Philologorum nemini adhucdum accedere datum est. Quo factum, vt perspicaci, ac philosophico ingenio, et eximia dexteritate, veram huius Linguae rationem ad claras, definitasque reuocauerit leges, ab hypothesis nugis pariter, atque a Grammaticorum salebris repurgauerit. Luculenta conatum istorum monumenta exstant in sequentibus libris, a Viro Clarissimo recenter editis: 1) *Antiquitates Literaturae Hungaricae. Volumen I. quod complectitur duas Allocutiones Funebres, genuinae veteri pronuntiatiōni restitutas, et commentario grammatico illustratas. Monumentum inter Manuscripta Hungarica, quae sciuntur, omnium vetustissimum.* Pestini. MDCCCIII. 8. — 2) *Elaboratio Grammatica Hungarica, ad genuinam Patrii Sermone Indolem fideliter exa-*

cta, Affiniumque Linguarum Adminiculis locupletius illustrata. Voluminis I. Tomus I, et II. et Voluminis II. Tomus I. Pestini. MDCCCIII. et IV. 8. — Ad haec plura etiam Viri huius, de literis meritissimi, inedita adhuc, et typis iam parata, Opera eo certiore augurio Auctorem suum, honore, ac gloria cumulatura sunt: quod ea tum ad pristinum, Linguae, ac Literaturae Hungaricae decus recuperandum, auctius asserendum, sicque ad vtilitatem, ornamentumque Patriae pertinent; tum vero, quod illius eiusdem ingenii, spiritus, et industriae partus sunt; qui propter tot iam publica specimina, ab domesticis aequae, ac exteris harum rerum peritis Censoribus, summas, et commeritas laudes retulit.

Signatum Pestini die 10 Febr. an. 1806.

Rector m. p.

et

Magistratus

R. Sc. Vniuersitatis Hung.

Ferdinandus Carolus Stipsits m. p.

R. Vniuersitatis Hungaricae (L. S.)

h. t. Rector.

EGYÉB TUDÓS IRÁSOKBAN
SZERENTSÉSEN ADATOTT JELEKRŐL
SZÓLLÓ
B I Z O N Y S Á G O K.

HAZAI TUDÓS ÍTÉLET.
ZEITSCHRIFT VON UND FÜR UNGERN.

Jahrgang 1802.

Ersten Bandes Erstes Heft.

Carmina quaedam *Joannis Nicolai Révai*,
Dioecesis Iaurinensis Presbyteri Secularis, Artis
Delineatoriae, Architecturae, et Humaniorum Pro-
fessoris Emeriti. Accesserunt *Amicorum Iudicia*
Recentiora. Sopronii typis Antonii Siess. 1801.
pagg. 48. in 8. min.

Die Zueignung dieser neuesten lateinischen
Producte des als glücklichen Dichter geschätzten
Verfassers, welche an seine Freunde in Lapidar-
stil gerichtet ist, zeigt die Veranlassung zur Her-
ausgabe dieses Werckes an. Herr *Révai* hatte ei-
ne schwere Krankheit glücklich überstanden; die
Freude, welche seine Genesung bey den Freunden
desselben erregte, die Güte, womit sie ihn wett-
eifernd zu sich einluden, dann aufnahmen, pfleg-
ten, und zur Wiederherstellung seiner völligen
Gesundheit allesbeyzutragen sich bemühten, weck-
te das reinste Gefühl des Dankes in dem Verfas-
ser; welches sich nun durch diese Gedichte auf-

ferte. Aus dieser ächtpoetischen Quelle flossen nun die schönen Elegien an die zwey würdigen Prälaten, den Bischof von Siebenbürgen *Joseph Mártonfi*, und den Probst von *Rátóth Michael Paintner*, so wie das Carmen *Phaleucium* an den Professor, des bischöflichen Lyceums zu Raab *Joseph Tumpacher*; die alle der lateinischen Muse des Verfassers, deren Producte schon unter den Titel. *Ioan. Nicolai Révai Latina* (*Iaurini* 1792. 194 S. 8.) mit vielem Beyfall aufgenommen wurden, nicht unwürdig sind. Ueberhaupt gehören die meisten Elegieen dieses unsers Landsmannes unter die gelungensten Versuche der neuern lateinischen Poesie. Wie ganz im Geiste der Alten, wie ächt dichterisch ist die Elegie auf dem Tod des Kaiser Leopold II! Wie wahr der Affect des bittern Schmerzens ausgedrückt; der den gefühlvollen Unterthan bey den unerwarteten Nachricht von dem plötzlichen Todesfalle dieses grossen Monarchen ergreifen mußte! (*Latina* pag. 133.)

Quis te furtiuam temerarius exciit error!

Impia mors, ausu, proh! nimis atra tuo.

Ne lacrimis inihbere suis te dira minantem

Prompta forent, quae nunc faucia regna gemunt:
Scilicet hoc id erat, cur non praeuisa venires.

Nec solitas faceres gentibus ante minas,

Insidiis breuibus, ne quid nocitura puteris,

Heu! quanta subito caede cruenta tumes.

etcet.

Ausser der erwähnten Gedichten, fügte Herr *Révai* in dem vorliegenden Werkchen noch ein

Tranergedichte auf den in September 1800 erfolgten Tod des kais. Hofraths, und Bibliothekärs, *Denis*, bey: welches auch dem Herrn Probst *Paintner*, als einem vertrautesten Freunde jenes Gelehrten, zugeeignet ist; und worin die Eigenschaften und Verdienste des Verstorbenen schön auseinander gesetzt werden. Aus den diesem Gedichte beygefügtten Noten lernen wir auch die literarische Neuigkeit; daß der würdige Probst *Paintner* bereits ein schätzbares, und auch für die ungrische Literatur wichtiges Werk, zum Druck bereit liegen habe; unter folgendem Titel: *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu, olim Prouinciae Austriacae, quae complexa est Hungariam, Croatiam, Slauoniam, Austriam, Transiluaniam, Styriam, Carinthiam, Carnioliam, Comitatum Goritiae, Istriam, Austricam, ac ad annum MDCXIX. Bohemiam quoque, Morauiam, et Silesiam. Ab anno MDLIV. ad annum MDCCC.* Dieses Werk enthält die Anzeige von mehr als 1400 Schriftstellern, unter denen über 500 Ungern, Siebenbürger, und Kroaten sind, von denen im Jahre 1800 noch 70 lebten.

Noch ist beygefügt ein ungrisches Gedicht über das neue Jahrhundert, an das auch eine deutsche Uebersetzung angeschlossen ist; beyde dem Bischof von Siebenbürgen gewidmet. Am Ende sind noch kleine Gedichte einiger Freunde an Hrn. *Révai*; unter denen sich das Epigramm von Hrn. Probst *Paintner* durch eine lebhaftte Einbildungskraft, feinen Witz, und ästhetische Einheit, so vor-

zöglich auszeichnet; daß ich mich nicht enthalten kann, meine Leser darauf aufmerksam zu machen.

Strauit Révaïum manans per viscera tabes,
 Exanguem, et fractum membra labore graui.
 Iamque, diu varia nil proficiente medela,
 Intendere feras vltima fata minas.
 Ille lyram increpuit vel languens blanda sonantem,
 Carmen vt extremum concinat albus olor.
 Mors stupuit: retulitque pedem suffusa pudore;
 Excidit vt saeua falx nocitura manu.
 Nunc veteres reparat vitiato in pectore vires
 Herbis ipse Pater promptus Apollo suis.

BARÁTSÁGOS LEVELEKBÖL.

EX

LITERIS FAMILIARIBUS.

Augustini Karaba, e Scholis Piis, Professoris olim in Poesi longe meritissimi.

Pro gratissimo munere lucubrationum tuarum, quo me nihil tale cogitantem besti, grates tantas tibi ne agere quidem possum, mi Nicolae! quantas et tu mereris, et ego volo: tantas igitur ago, quantas possum; pro Elegia nomini meo inscripta peculiare: in qua nempe me, vltra meum omne meritum, honestissimae laudis tuae, magnis, et multis laboribus tuis quaesitae, tam liberaliter fecisti participem, omnium, quosquos aliquando institui, meorum discipulorum, secundum omnes et numeros, et modos, et mihi, et erga me gratissime. Legi, relegi, perlegi, a capite ad calcem, omnia summa cum voluptate: promptam ingenii

genii tui facilitatem, vberem foecunditatem, suauem amoenitatem tibi ex intimo corde gratulatus. — Viue, mi Nicolae! ad Dei gloriam, Patriae felicitatem, nostri Instituti honorem, tui nominis laudem, quam diutissime: vale quam prosperrime; esto memor mei quam saepissime, qui te diligo quam tenerime, aestimo quam maxime; tibi vt omnia ex tua succedant sententia, cupio vehementissime. — Priuidiae, anno 1793, sexto kalendas Martias.

Samuelis Hiros, e Scholis Piis, Directoris Localis Regii Archigymnasii Posoniensis.

Nae tibi Minerua, Musaeque omnes iratae merito fuissent: si tua *Latina* in tenebris latere, quam emergere foras, atque in lucem prodire, maluisses. Interire enim tam praeclaros, ingenii tui, et huminatis fructus aequum non erat. Itaque et illis, qui tibi, vt ederes, auctores exstiterunt, magna profecto gratia habenda est. Quod quidem tuum munusculum maximi muneris loco scito me habere, mirificeque eo delectari, cum per se, tum quod in eo meum etiam nomen obliuioni velut ex manibus extorquere, ac memoriae sempiternae adserere studuisti. In quo tamen vereor, ne tu plus animo erga me tuo singulari, quam quod esset aliquid in me magnopere laudandum, tribueris. Quare, quid egeris, quidue molestiae tibi mea caussa ipse consciueris, vide. Nam, si qui erunt, qui de me dubitent, minusque mihi, vltimisque, qui laudantur, accidit, quam tu praedicaris, tribuant; tum tuum erit, ea, quae mihi

tam liberaliter tribueris, non meum, defendere. —
Posonii, 20 Junii, 1793.

Ioannis Chrysostomi Hannulik, e Scholis Piis,
Directoris Localis Gymnasii Magno-Karoliensis.

Ante triduum in manus meas venit, molis
quidem non magnae, sed venustatum Poeticarum
plenus Liber Ioannis Nicolai Révai: quem quod
prodiisse ignorauerim, vehementer doleo. Prae-
fatio eius os obstruet illorum, qui reuera putant,
et calumniantur, scribere tantum eos lingua Pa-
tria; qui nullo pulchri et venusti sensu, ex lite-
ris Latinis hausto, sese excoluerunt. Révai cum
politus sit Romanis Gratiis, propterea maximo
cum fructu literaturam promouet Patriam. Sanus
ergo sis, et incolumis, mi Révai! et illum ex
Latinis literis thesaurum, pulchrique gustum, in
Patrias literas inferre memineris, quod et facis.
In Praefatione attingis vtilitatem Classicorum;
quam id belle! quam ad rem! vt omnino amare
te etiam hac causa debeam; quod ad hunc fru-
ctum, qui colligi ex illis debet, monendo ducas.
Saepe enim lector vna alteraue huiusmodi senten-
tia docetur id in libris obseruare, quod obserua-
re nescierat. Gaudeo itaque tuum hunc Librum
in lucem venisse. — Karolini, 4 Iulii, 1793.

Tibi sane precor ex animo, vt consequaris,
quod optas. Ceterum amoenitates Latinas Patriis
iungere ne desinas: ex illis enim tam caste scri-
bere, et viuide sentire didicisti; et res etiam Pa-
trias bonis dulcibusque sensis ditare, ac linguam

promouere, tuum ingenium consuefecisti. Si ego quidem delicato sensu non careo, si venustatem rerum discerno, eam in tuis scriptis inuenio. Hoc meum de illis est iudicium. Qui familiaritate Romanorum vsi non sunt, neque se penitus ad eos adplicuerunt, iudicent, vti sciunt. — Vale. Dabam pridie Paschaliū, 1794, Karolini.

Eiusdem ad Ignatium Egervarium, e Scholis Piis, Collegii Pestinensis Rectorem, nunc Ordinis eiusdem Praepositum Prouincialem Dignissimum.

Dicito Révaio: eum omnes leges versionis tenuisse. Prudenter factum, quod hunc is laborem suscepit. Certauit mecum Versor spiritu, arte, sententiis, et tota Poesi. Exclamaui, vt legi, et exclamaui tundens pede terram: bene! recte! Révai est; nam alter vtramque linguam praeter hunc non possidet sic, vt Horatii more exultare possit. Da ei meo nomine plenam laudem: quam ego nostris Poetis Hungaricis tribuo paucis. — Odas et id commendat editas, quod prorsus sine errore sint typico. Sed vt iterum repetam: Révai! Révai! bene! recte! Profecto tribus, vel quatuor in locis eas habuit imagines, sicque vocabulo vno rem pinxit, vt — — At non proferam laudis expressionem, ne multum dixisse videar: id est, ne plus dicis caussa, quam veritatis, protulisse existimer. Qui si sic meas odas in Hungaricum conuerteret: omnes igni darem meas, ne quid earum supersit. Tanti hunc

egregium laborem aestimo. — Karolini, 3 Martii, 1803.

A' Latán Éneknek, a' mellyről vagyon itt a' szó, ez a' tzíme: *Eucharisticon ad Inclitos Status et Ordines in Comitibus Posonii congregatos, quod Institutum Scholarum Piarum Regi Apostolico commendandum censuerunt MDCCCII.*

Ezen Jeles Költőnek íme' szerentsés Szüleményét Magyarra fordította a' mi Kedves Révaink: hogy a' Kegyes Oskoláknak Háláadatosságok annyival is több jelekkel megbizonyíttatnék az Ország előtt.

Wolfgangi Tóth, Emeriti Directoris Localis Regii Gymnasii Soproniensis.

Redditae mihi sunt vtriusque ordinis literae tuae, vna cum elegantissimis tuis versibus. Quos si sibi ipsis comparare licet, cum vtrique pulcherrimorum sensuum sint pleni, tum illi de Munificentia singulari Excellentissimi Domini Comitibus Szécsényi rotundiore quodam numero ad aures videntur accidere: quod, haud scio, an ipso genere heroici metri integri dimidiatique eueniat. — In Sacro Monte Pannoniae, 2 Martii, 1803.

Ennek a' Latán Éneknek ez a' tzíme: *Bibliotheca Hungarica Patriae Consecrata a Pio, et Immortalis Meriti Optimate, Excellentissimo, et Illustrissimo Domino Comite Francisco Széchenyi.*

Georgii Aloysii Szerdahelyi, ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum in Commissione Studiorum Assessoris Referentis.

Admod. Reuerende, et Clarissime Pater Professor!

Pro Munere Literario, Erudito, et Eleganti, mihi nuper submisso, habeo gratias humanissimas: et profiteor me eo admodum delectari, et obstringi. Opto, vt possim seruire Admodum Reuerendae Paternitati Vestrae: quod certe, data opportunitate, libenter facerem propterea; quod sciam ex emolumento, honoreque Paternitatis Vestrae, commodum publicum in Re Literaria nasciturum. Commendo me porro beneuolentiae, et amicitiae, qui certe sum, et maneo semper Studiis, et Conatibus,

Admod. Reuerendi, et Clarissimi Patris Professoris

Budae 13 Aug. 1792,

Addictissimus Seruus

Georgius Szerdahelyi m. p.

Alexandri Bárótz, ad Nobilem Turmam Praetorianam Vigiliarum Magistri Primarii.

Vettem, Kedves Barátom! verseidet, mellyek betsületet tesznek mind neked, mind a' cathedrának. Úgy esmérvén gondolkodásod módját, mint a' menyiben magam esmérem, kevesebbet nem vártam nemes elmélkedésedtől. Hanem azt igen bánom, hogy tsak egy darabot küldöttél. — Ha valamelly bizonyos alkalmatosságot találsz, küldj fel egy kis tsomótskát: minthogy már úgy is ki vagyon nyomtatva; — Hogy ott, a' hol illik fordíthassam hasznodra. A' gyertyát nem azért gyújtják meg, hogy a' véka alá rejtsék. Fogom örömmel olvasni a' Német Verseket is Magyarban: mint-

hogy reményelem, hogy ezen a' nyelven is szépen fognak szólni.

Alexandri Besenyei, Equitum Magistri in
Legione Equestri Magni Ducis Hetruriae.

Apollóban Barátom!

A' világ nagy játék néző piatzáról, harmintz esztendőök alatt lett hányatásom után, leléptem. A' Rajna vidékéről a' napokban, Kedves Hazámba, vidéketekre érkeztem. Külső nemzetek közt többnyire vándorolván, azoknak charactereket megismértem, megtanúltam: benne a' léleknek azt a' nagyságát, mint bennetek igaz Hazámfiában, nem találtam. Azt mondatja velem tapasztalásom, minden philautia nélkül: mintha ti Magyarok volnátok remekjei az igaz emberiségnek, és más nélkül való tudományoknak. Ne vedd hát rosz neven, Kedves Földim! ha én is, mint belöletek kipattant szikra, ismét Lángoló Lelkeitek nagy tüzébe vízfűzaterni kívánok, és társalkodástokat ohajtom. Lelkedet munkáidban személyed nélkül csémérem: mert szép gondolatidat, emberiségedet, igaz Magyarságodat, sokszor philosophusi magánosságomban olvastam, éreztem, és magaméivá tettem. Szomjú a' lelkem ugyan azon szép gondolatokat, érzékenységeket, egy szóval emberi szívedet ékesítő virtusaidat tennen magadtól hallani, és arról tőled értekezni, mi ben áll most a' Magyar Literatura. Jöjj hozzám, vigasztald, tökéletesítsed tudni vágyódó kívánságát igaz Barátod Besenyeinek. Az Uj Kávéház.

ba, 3 órakor dél után. Győrött, Apr. 22 napján,
1794.

EXCELLENTISSIMI, ILLVSTRISSIMI
QVONDAM DOMINI,
COMITIS ANTONII KÁROLYI
DE NAGY KÁROLY
Capitanei Turmae Nobilium Praetoreae,
Protectoris Benignissimi.

Bizodalmas Kedves Tisztelendő Uram!

Nemes Hazánknak tsak el nem kortsosodott
anya nyelve körül tétetett sok, ditséretes, és hafz-
nos fáradozásának, négy Kötetben foglaltatott,
kellemetes gyümölsét szinte azon gyönyörködte-
tő kedvességgel szemlélem: a' mellyel mint a'
valóságos Tudományokhoz, mind pedig a' Tökél-
letességre vezérlő Erköltsökhöz, és ezeknek előbb-
re mozdítóikhoz viseltetem. Innet származik, hogy
ditsőségre méltó Hazafiúnak esmérem Atyaságo-
dat is: a' ki hanyatló haza nyelvünknek ügyét
érzékeny szívére vévén, nem sajnálja fáradságát,
annak fogyatozásit jobbitgatni, 's közébe fura-
kozott durva idegenségit irtogatni. Valóban szép,
és érdemet szülő munka ez: 's méltó, hogy to-
vábbi folytatását két kézre fogván, mind addig
félre ne horgadjon menésében; míg feltétetett
szándékának tzélját el nem éri. A' józán értelem-
mel bíró böltseség, és módjával bátorkodó szív,
hívseges kalauzi lesznek útjában, 's gyorsan se-

gító társai munkálódásában. Én pedig régi szíves hajlandósággal vagyok

Atyaságodnak

Bétsben, Mart. 13 napján, 1788.

Köteles Szolgája

G. Károlyi Antal m. k.

EXCELLENTISSIMI ILLVSTRISSIM

DOMINI COMITIS

SAMVELIS TELEKI DE SZÉK,

Transilvanici Cancellarii Aulici.

Tisztelendő Úr!

Mennél tsoportosabbak az akadályok a' jó szándéknak véghez vitelében: annál ditséretesebb azoknak meggyőzések, és a' feltétetett tzélnak elérése. Mi lehet pedig egy jó Hazafia, iparkodásának, törekedésének nemesebb tárgya: mint a' köz haszonnak előmozdítása, a' Nemzetnek boldogsága, és abban a' Tudományoknak kiterjesztések? Mellyre nézve leghathatósabb eszköz lévén a' Nemzet nyelvének gyakorlása, gazdagítása, és a' Tudományokhoz való alkalmaztatása, elejétől fogva nagy érdemet tulajdonítottam azoknak: a' kik munkás szorgalmatosságokat, és jó igyekezeteket, ennek eszközlésére fordították. Kik közül első helyet érdemel Atyaságod Magyar Gyűjteményével: és hogy első darabjaival Könyves Tárházamat szaporítani kívánta, igen nagyra

betsülöm. Továbbra megkülömböztetett tekintettel maradok

Tisztelendő Atyaságodnak

Bétsben, April. 17 napján, 1788.

Kész jó akaró Szolgája

G. Teleki Sámuel m. k.

ILLVSTRISSIMI DOMINI

IOANNIS NEPOMVCENI SOMOGYI

DE MEDGYES,

Ad Excelsam Cancellariam Hungaricam

Consiliarii, et Referendarii Aulici.

Tisztelendő Úr sok fáradozásának — nyugodalmas jutalmát — a' maga tetemes érdemeinek, és a' legkegyesebb Felséges Urunk kegyelmének tulajdoníthatja. Én csak azt kívánom, hogy számos éltzendőkig azt egészségben jó kedvel tölthesse, és így mindenkor *Hungaricos concinat ille modis*. Mivel pedig éppen erről vagyom a' szó, ki nem mondhatom: melly igen tetszett Méltóságos Erdélyi Püspök Úrnak ezen ékes gondolatjának Deák versekben való előadatása. Méltóságos Rozsos Püspök Úr is álmélkodva olvasta. Én csak attól félek: hogy, ha a' Deák Szüzek a' Phoebus sententiáját feljebb appellálják, vagy ismét új pört kezdenek; az ilyen daraboknak bémutatásokkal hasonló just a' Magyar Szüzekkel ne nyerjenek. Mert lehetetlen, hogy Tisztelendő Úr betegesen ír-

ta volna azokat. Azonban mint ezért, mind a többi legékesebb darabokért igen különös közfönetet mondok. — Denisről igen méltó volt olly ékesen emlekezni: kinek neve, és ditsérete, a meddig a' szép tudományok fenmaradnak, mindenkor megmarad. — Posonban, Mart. 14 napján, 1801.

El nem hagyhatjuk azt az ékes gondolatot: hogy az ékesen érző Szebb Világnak általunk is teljék abban kedve.

Lis fuit, Hungaricas inter, Latiasque Sorores:

Pars haec Révaium dixit, et illa, suum.

Acrior, ac decuit, rapuit contentio Diuas:

Et iam pugnaces conseruere manus.

Iam decora euulsis sparsim iacuere capillis:

Hic dulces Chorei, Pyrrichiique leues;

Dactylus; et celer hic Anapaestus; tardus et illic

Spondaeus; reliqui, tinnula turba, pedes.

Phoebus vt haec vidit, litem sic ipse diremit,

Vatem vt diuiso iure tenere velint:

Aeger cum fuerit, laeso vel pectore moestus;

Sit Latius querulo carmine Révaius:

At bene si valeat, iucunda et fronte serenus

Rideat; Hungaricos concinat ille modus.

Ezen Méltóságos Úr már régen Jó Barátja a' mi Kedves Révainknak: 's ennek jeles tehetségéről, még Püspöksége előtt, 1784 esztendőben, szépen jelentette ítéletét gyönyörű verseiben.

Régi setétségnek rettentő háza keblében

Rab vagy ugyan még te, o Magyar Euriditze!

De Bízzál, kivészzen lantjának gyenge szavával

Révai Orfeusunk; tsak tova vízfőz ne nézz.

LITERAE BENIGNISSIMAE
SERENISSIMI HAEREDITARII REGII PRINCIPIS
ALEXANDRI LEOPOLDI,
ARCHIDVCIS, ET REGNI PALATINI.

Honorabilis Pater!

Gratanter accepi Literas Paternitatis Vestrae, sub 30 proxime praeteriti Mensis Martii ad me exaratas: quibus duplicis argumenti Carmen per Eandem eleganter compositum, mihi submittere, vna vero Supplicem Suum Libellum ad Suam Maiestatem Sacratissimam directum accludere, eundemque interpositione mea falsciendum flagitare voluit.

Pro eruditis illis Versibus, quos non mediocri cum delectatione legi, Paternitati Vestrae grates repono. Supplicem vero Eiusdem Libellum Suae Maiestati Sacratissimae cum Commendatione exhibui: gratulaturus, si Paternitas Vesra voti sui compos reddi potuerit. Cui tantisper iugem incolumitatem precor, et maneo

Paternitatis Vestrae

Viennae, 5 Aprilis. 1792.

Beneuolus

Leopoldus Palatinus m. p.

Vienna

ex Cancellaria Palatinali.

Honorabili Patri Nicolao Révay, Ordinis Scholarum Piarum Clerico Regulari, Artis Delineatoriae Professori.

ex Officio

Iaurini.

Olvashatja ezen Verseket, valaki a' Latán
Költésben gyönyörködik, Kedves Tanítónknak
Győrtött 1792 esztendőben kiadatott Munkájában
(*Ioannis Nicolai Révai Latina*) a' 133, és 137
lapon.

A' HIVATALOKBAN

HASZNOSAN BUZGÓDÓ HÍVSÉGRŐL

SZÓLLÓ

BIZONY S Á G O K.

Infrascriptus testor Admodum Reuerendum
Patrem Nicolaum Révai e Scholis Piis eo tem-
pore, quo in Academia Regia M. Varadinensi
Philosophiae Professoris Extraordinarii vices su-
stinuit, ita numeris sui partes omnes expleuisse:
vt indefessae industriae, acris, et profundi in-
genii, eruditionis item non vulgaris luculenta de-
derit specimina. Porro morum suauitate, amo-
rem, et aestimationem aliorum, sibi mirum in
modum conciliauit. Quod mei iudicii testimonium
tanto libentius illi praesto, quanto maiori dolo-
re abitum illius prosecutus sum. Sign. M. Vara-
dini, die 25 Julii, 1783.

(L. S.) Michael Horváth

Director Acad. Localis m.p.

N. 126.

Perillustris Domine Director Localis!

In nexu praestitae, pro I. Semestri anni 1793, de Scholis Primariis, et Capitalibus Relationis intimat Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium datis die 21 Junii a. c. sub N. 13944 Literis.

Patrem Nicolaum Révay, Graphidis Magistrum, qui singularis prorsus zeli, et distinctae applicationis suae Specimina in Delineationibus suorum diuersae Religionis Scholarium de Semestri in Semestre cum satisfactione exhibet, nomine Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii colaudandum esse.

Quod ipsum Praetitulatae Dominationi Vestrae fine congruae Executionis hisce communico.

Praetitulatae Dominationis Vestrae

Datum Quinqueecclesiis die 28 Julii 1793.

Seruus obligatissimus

Ioannes Bachmann m. p.

Inspector Regius.

23748.

Admodum Reuerende,

Reuerendissime Domine nobis obseruande!

Erga remonstrationem Suae Maiestati Sacratissimae circa peculiarem Industriam per Professore Graphidis Iaurinensem, Patrem Nicolaum Révay, ad promouendum hocce Institutum impensam, abhinc factam, Eadem Sua Maiestas Sacratissima clementer rescribere dignata est: vt

Regium isthoc Locumtenentiale Consilium memorati Professoris, propter laudatos Eiusdem Conatus, occurrente occasione iustam reflexionem habeat.

Quae Benigna Resolutio Regia Praetitulatae Dominationi Vestrae, ad praestitam Eiusdem de dato 6 Augusti a. l. in hocce Merito Relationem, sine edocendi praelaudati Professoris hisce intimatur ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico, Budae 11 Octobris 1793 celebrato.

Praetitulatae Dominationis Vestrae.

Beneuolus

ad Officia parati

C. Iosephus Haller m. p.

C. Franciscus de Nádasd m. p.

Domino Superiori Studiorum Directori Districtus Literari Quinqueecclesiensis.

Iudicium Caesareae Regiae Academiae Viennensis

Artium Imitatricium

de Schola Graphidis Iaurinensi.

Naab.

Diese Zeichnungsschule ist, so wie die ganze Einrichtung derselben, vortreflich: die 46 Stück eingeschickter Musterzeichnungen sind sehr schön, die Ordnung unverbesserlich, der Eifer des Lehrers unermüdet, der Nutzen unaussbleiblich; und es bleibt nur der Wunsch übrig, daß die Geschicklichkeit, und die rastlose Bestrebung des Lehrers hoher Orten möchte bemerkt, und

diese Schule allen übrigen Nationschulen zum Muster aufgestellt werden.

Wien, den 29 März, 1795.

Ferdinand von Hohenberg Direktor m. p.

Vinzens Fischer m. p. der k. k. Akademie
Rath, und Professor der Baukunst.

Andreas Fischer m. p. der k. k. Akademie
Rath, und Professor der Baukunst.

Infra scriptus testor Admodum Reuerendum,
et Clarissimum Dominum Nicolaum Révay, Almae
Dioeceseos Iaurinensis Presbyterum Secularem, ac
in Regio Gymnasio Strigoniensi Primae Humanita-
tis Professore, ab anno 1787 vsque finem anni
scholastici 179 $\frac{1}{2}$ in Primaria Nationali Schola Re-
gia Iaurinensi ea sui commendatione Graphidis
Magistri Munus obinisse: vt ob indefessum disci-
pulorum suorum progressus promouendi studium;
ob insignem conficiendis omnigenis Delineationum
formularibus impensam operam, ab Excelso Con-
silio Regio Locumtenentiali Hungarico iteratis vi-
cibus laudatam, quin et Sacratissimae Suae Ma-
iestati Benigno-gratiose commendatam, ab Inclita
Bellarum Artium Caesareo-Regia Academia
Vindobonensi honorificentissime praedicatam; et
in genere ob solidam suam scientiam, tam prae-
claram sui Artium Cultoris feruentissimi memo-
riam, quam ardens desiderium laudatissimarum

suarum Delineationum apud nos reliquerit. Datum Iaurini die 24 Ianuarii, 1798.

(L. S.) Michael Dió m. p.

Primariae Nationalis Scholae

Director Localis.

992.

Tisztelendő Professor Úr!

Bizodalmas Drága Jó Uram!

Dió Mihály Úrnak, a' Győri Nemzeti Fő Oskola Igazgatójának, e' mai napon vétetett tudósításából örömmel értettem: hogy Tisztelendő Uraságod az ugyan ott lévő Rajzoló Oskolának 151 forintokat, és 22 krajzárokat érő Könyveket, rézre metszetett, és rajzoltatott Képeket ajándékozott.

Valamint a' Felsőbb Helyeken ma tesztek jelentést erről a' Közhaszonra tzeelőző, 's ritka példájú, Hazafiúi szívből származott, Nemes Áldozatról: szinte úgy érzem magamat kötelesnek azért teljes háládatosságomat kinyilatkoztatni. Már ezen betses ajándékon kívül is méltó tiszteletben volt a' Győri Nemzeti Fő Oskolában a' Tisztelendő Úr emlekezete: érdemes Nevét senki sem említette buzgó háládatosság nélkül, tudva lévén közönségesen, hogy a' Tisztelendő Úr volt az; a' ki azt a' jó ízlésnek gyarapítására, a' kézi mesterségeknek tökéletesítésükre, és a' hazabéli kereskedésnek virágoztatására rendeltetett Oskolát, a' maga zsengéjétől kezdve, a' Felsőbb Helyeknek

Helyeknek ditséretekre érdemes állapotba helyeztette; a' ki ezt tulajdon költségeivel, fáradhatatlan buzgósággal, és nagy tehetségeivel, számtalan akadályok között, vitte a' tökéletességre, és önnön érdemei által díszesítette. Ezekhez járulván az elől ditsértetett ajándék, méltan állithatom: hogy, az időnek, és gondolkozásnak semmi viszontagságai sem fogják azoknak szíveikből a' Tisztelendő Úr drága emlékezetét kitörülhetni; a' kik az említett Rajzoló Oskolát közelebből fogják ösmérni. Fogadja el Tisztelendő Uraságod itt az én hív köszönetemet, ezen sok érdemeire nézve, 's legyen meggyőzve a' felől, hogy a' legtökéletesebb háláadó tisztelettel vagyok

A' Tisztelendő Úrnak

Pétsett, Sept. 3 napján, 1800.

Leköteleztetett Szolgája

Vitéz Imre m. k.

A' Nemzeti Oskoláknak

Királyi Főigazgatójok.

Infrascripti praesentium vigore recognoscimus, Admodum Reuerendum, et Clarissimum Dominum Nicolaum Révay, Presbyterum Secularem Dioeceseos Jaurinensis, nunc in Regio Gymnasio Comaromiensi Secundae Humanitatis Professore, ac olim in Primaria isthac Vernacula Schola Regia Graphidis Magistrum, ab excellenti artis huius peritia per quam laudatum, Publicoque huiati aestimatissimum, in perpetuam eius rei memoriam,

quod in hocce Instituto Literario primus Graphidis Institutiones cum adplausu communi occeperit, Adparatum ad Artem Delineatoriam spectantem, propriis olim sumtibus in priuatum suum vsum comparatum, sub 2 Iunii anni 1800, pro augmento praeexistentium iam subsidiorum, motu proprio, Primariae huiati Scholae cessione, donasse, cumque omni proprietatis iure in Graphidis Scholam transtulisse. Et quidem

I. Libros.	fl. x.
A. Albertolli Ornamenta in folio regali, ac valore	33, —
B. Caroli de la Fosse Ichnologiam Historicam, duobus Tomis distinctam, in folio	30, —
C. Adparatum Mobilium Auctore Boucher in folio	24, —
D. Perspectiuam Pictorum, atque Architectorum, ab Andrea Pozzo, in folio	4, 30.
E. Diuersa Ornamenta Mobilium Joannis Hagenauer, Tomis III. compacta, in quarto	18, —
F. Architecturam Ciuilem Sebastiani le Clerc, Tomulis II. compactam, in quarto	4, 30.
G. Architecturam Vignolae, solum in cupris, in quarto	3, —

Summa 117, —

II. Cupra.

A. Cupra Delafosseana in foliis 4.	—, 24.
B. Cupra Neuforgeana in foliis 66 , pleraque Architectonica	6, 24.
C. Cupra Cailloutana in foliis 32 , Principia Ornamentorum , rubri coloris - - - - -	3, 12.
D. Cupra alia Diversorum in foliis 23.	1, —
E. Antiquitatum Sanssoucianarum Par- tem II. - - - - -	1, 30.
F. Cupra quaedam iterum Delafosse- ana in foliis 10 - - - - -	1, —
G. Cupra Graberiana in foliis 4, pro Fabris Serariis. Accedit frustum 1 in folio regali - - - - -	1, —
H. Cupra quaedam Blainclairiana in foliis 4 - - - - -	—, 24.

Summa 14, 54.

III. Delineationes Viennenses.

A. 2 getuschte Lauber , N. 1, 2. -	2, 40.
B. 2 getuschte , und gefärbte Lauber , N. 9, 10. - - - - -	5, —
C. 2 Arabesque , 1 grün , und 1 stroh- farb , N. 11, 12. - - - - -	5, —
D. 4 Antique Rosetten , N. 5, 6 , 7, 8. - - - - -	6, 48.

Summa 19, 28.

Summa Summarum 151, 22.

Signatum in Consessu nostro Iaurini die 19
Iunii anni 1800 habito.

Michael Dió m.p. (L. S.) P. Gabriel Halles m.p.
Primar. Vern. Scholae III. Classis Prof. et Sen.

Director Localis

Michael Halper m.p.

P. Illuminatus Konaider m.p. IV. Classis Professor.

ex Ordine Carmelitarum, Stephanus Török m.p.

Catecheta.

II. Classis Professor.

Stephanus Vátzy m.p.

I. Classis Professor.

Ioannes Verner m.p.

Graphidis Prof.

Infrascriptus per vigorem praesentium fidem
facio, et testor: quod Admodum Reuerendus Do-
minus Nicolaus Révay, Almae Dioecesis Iaurinen-
sis Presbyter Secularis, nunc in Regio Gymnasio
Comaromiensi Secundae Humanitatis Professor, a
prima Regiae Primariae Scholae Nationalis Magno-
Varadinensis anno 1777 facta introductione, in ea-
dem Munus Graphidis Professoris vsque annum
1780 ea cum peculiari solertia obinerit; vt, supera-
tis quibusuis in exordio similis Instituti euenire
solitis impedimentis, ea conatus sui specimina edi-
derit, quae publicam semper laudem tulerunt. Prae-
terea anno 1778 Catechetae etiam Munus, per de-
cursum integri anni scholastici, in defectu distin-
cti Catechetae, diligenter suppluit, exposita, vt
ordo tulit, per omnes Scholae Classes Doctrina
Christiana; Sacroque Missae Sacrificio, postquam

iam Sacerdos ordinatus est, stata hora, pro Iuven-
tute Scholastica celebrato. Praeter haec porro toto
eo tempore, quo in huius Regia Primaria Schola
Nationali Professoris Munere functus est, in ple-
risque Libellis Scholasticis, vel Hungarice reddendis,
vel ad Linguae Hungaricae Indolem, prae-
scriptamque docendi Methodum accommodandis,
opera eius fuit adhibita. Qui quidem Libelli nomi-
natim sequentes sunt.

- a. Ipse Libellus Alphabeticus, qui cum adiecto tex-
tu Germanico iam anno 1777 Posonii in Typog-
rapheo Landereriano, vrgente Reuerendissimo
Canonico, etInspectore Posoniensi, Casparo Pál
de Ehrenfels, primum ex Manuscripto editus
est. Postea repetito saepius Vniuersitatis prae-
lo in hunc vsque diem in usu est. *ABC Köny-
vetske a' Nemzeti Oskoláknak hasznokra.*
- b. Orthographia, et Recta Pronunciatio Hungari-
ca ad Indolem Linguae methodice accommoda-
ta. Edita Budae primum anno 1778. *A' Ma-
gyar Nyelvnek Helyes Irása, és Kimondása fe-
löl való Kettős Tanítás.*
- c. Calligraphiae Elementa Hungarice proposita.
Edita Budae primum anno 1778, postea sae-
pius. *Az Ékes Írásnak a' Nemzeti Oskolákra
alkalmaztatott Eleji.*
- d. Architecturae Civilis Elementa, compendiose
excerpta ex Probationibus Fontibus, et metho-
dice proposita. Edita Budae primum anno 1780.
A' Várasí Építésnek Eleji.

- e. Oeconomia Rustica, ex Versione Szilágyiana, in receptam apud Scholas Nationales Methodum reducta. Edita Budae anno 1780. *A' Mezei Gazdaságnak Folytatásáról a' Nemzeti Oskoláknak Mődjokhoz alkalmaztatott Tanúságok.*
- f. Concinnauit idem Vir, iubentibus Superioribus, in vsum harum Scholarum et Grammaticam Hungaricam, et Doctrinae Christianae Libellum, atque hunc quidem Venerabilis Consistorii Varadinensis Iudicio pro typo iam tunc probatum. Et licet postea pro vtroque horum, Altiore Voluntate, alii introducti sint Libelli; memoratus tamen Professor, cum expeditam ad tales labores dexteritatem, tum promptam Publico inseruiendi voluntatem suam, his etiam lucubrationibus suis satis ostendit.

In quorum fidem hasce vsuali meo Sigillo, et propriae manus subscriptione munitas, erga requisitionem supranominati Admodum Reverendi Domini, extradandas esse duxi Literas Testimoniales. Signatum Magno-Varadini die 22 Iunii, 1800.

(L. S.) Iacobus Verner m. p.
Incl. Comit. Bihariensis,
et Sathmariensis Tabulae
Iudiciariae Assessor,
et Regius per Literarium
Districtum M. Varadinensem
Scholarum Nationalium
Inspector.

Lecturis Salutem a Domino.

Infrascriptus praesentibus recognosco, et testor, Admodum Reuerendum, ac Clarissimum Dominum Nicolaum Révay, Almae Dioecesis Iaurinensis Presbyterum Secularem, in Regio Gymnasio Strigoniensi Primae Humanitatis Scholae Professorem, anno superiore scholastico 1796, ea contentione animi in implendis officii sui partibus versatum esse: vt is in adeundis Scholis exactam accurationem, in conseruanda disciplina assiduam vigilantiam, in prouehendis suorum Discipulorum literariis progressibus indefessam sedulitatem, cum multae, et solidae lectionis adprobatione, ac singulari sui etiam commendatione prodiderit. Mores item Statui suo per omnia conformes, ac in exempla Iuuentutis Scholasticae apprime compositos constanter exhibuerit. In quorum fidem haec Gymnasii Sigillo munita, communi Suadente Iustitia, dedi Strigonii, die 12 Decembris, 1797.

Idem infrascriptus eundem Dominum Admodum Reuerendum Nicolaum Révay, eodem feruore animi, in Schola sua anno 1797, versatum fuisse, libens recognosco. Strigonii, die 24 Sept. anno 1798.

(L. S.) Iosephus Andaházy m. p.
Gymnasii Strigoniensis
Director Localis.

Lecturis Salutem a Domino.

Praesentium exhibitorum, Admodum Reuerendum, et Clarissimum Dominum Nicolaum Révay, Almae Dioecesis Jaurinensis Presbyterum Secularem, in Regio Gymnasio Strigoniensi Primae Humanitatis Scholae Professore Emeritum, Altiori Voluntate ad Commodiorem Stationem dispositum, hisce libens comitor, et testata de eo facio sequentia. Primum, quod eum ut Presbyterum spectat, non modo immunem esse ab omni censura, proinde, ad quos pervenerit, ubiuis locorum ad celebrandum Missae Sacrificium admitti possit: verum toto etiam eo triennio, quod apud nos exegit, ob vitae probitatem, morumque integritatem, statui suo per omnia conformem, nobis vniuersis non mediocriter acceptum fuisse; eundemque, quantum publicum Professoratus Officium, et valetudo admisit, celebrandis stato tempore Missae Sacrificiis, excipiendis Fidelium Confessionibus, aliisque muniis Ecclesiasticis, cum in Parochiali Liberae Regiaeque Ciuitatis Strigoniensis Ecclesia ad Sanctos Apostolos Petrum, et Paulum, tum in Sacello Arcensi ad Beatam Virginem Mariam Annunciatam, in Vineam Domini, Animarum Curatoribus promte, ac diligenter auxilio venisse. Dein, quod Professoris partes concernit, Directoris Localis laudabile de eo testimonium confirmari etiam fama publica, et bona Ciuum existimatione: apud quos memoratus Professor magnum reliquit, suae et

in conseruanda disciplina assiduae vigilantiae, et in prouehendis discipulorum literariis progressibus indefessae sedulitatis desiderium. Quem proinde his dotibus conspicuum, feriis autumnalibus negotiorum caussa Budam, inde Viennam, et vltra excurrentem, dum ad destinatam demum Stationem redeat, omnium, ad quos eum venire necessum fuerit, Gratiis, et Beneuolentiae tanto impensius commendando. Datum in Libera Regiaeque Ciuitate Strigoniensi, die 27 Aug. 1799.

(L. S.) Ioannes Szily m. p.

Liberae Regiaeque Ciuitatis
Strigoniensis Parochus.

Lecturis Salutem a Domino.

Infrascriptus praesentibus recognosco, et testor, Admodum Reuerendum, et Clarissimum Dominum Nicolaum Révay, Almae Dioecesis Iaurinensis Presbyterum, Regii Maioris Gymnasii Comaromiensis Secundae Humanitatis Professore, in explendis ad amussim officii sui partibus praeclara cum ingenii, atque eruditionis suae, industriae item, et vitae probitatis commendatione versari. Nam quamuis afflicta sit valetudine, cuius manifesta in vultu ipso atque oculis indicia frequenter circumfert; diuturna etiam, atque acerba tussi, hyberno praesertim tempore, vexatus fuerit: in adeundis tamen scholis accuratum, et diligentem; in tradendis dilucide, rectoque ordine, scholae suae studiorum argumentis, eximio cum suorum

discipulorum profectu, feruidum; in conseruanda inter iuuenes scholastica disciplina, morum probitate, et pietate promouenda, indefesse sedulum se semper exhibuit. Extraordinariis etiam persaepe horis, vel praescripta cum suis studia vrsit, vel praestantiores quosdam adolescentes in Lingua Patria, Poesi Latina, Graphidis arte, et Calligraphia exercuit. Atque ita semper honestissimis conatibus, studiisque occupatus, illius vitae probitatis, morumque integritatis famam, quam Strigonii publico eiusdem Liberae Regiaeque Cinitatis Parochi testimonio loquente collegit, Comaromii quoque semper adhuc conseruauit. In quorum fidem, communi suadente iustitia, has eidem Officii Sigillo Publico munitas dabam Comaromii, die 20 Maii, anno 1800.

(L.S.) Sigismundus Schwartzel m.p.
e Scholis Piis,
Gymnasii Comaromiensis
Director Localis.

A' MUNKÁNAK TARTALMA, 'S MUTATÓ TÁBLÁJA.

Bévezetés	Lap.
I. Szakasz. Az illetlen motskolódásokról	7.
1. §. Személyeinket illető motskolódások	8.
A. Különös patvarkodás	8.
1. Révainak méltó buzgódása	9.
2. Verseginek színeskedő hamis panafza	10.
3. A' motskolódásokra izgató fő okok	12.
4. Hitvány árúnak felhánytatása	13.
5. A' végtelen tsúfolódásokról futólag szóló Jegyzés	14.
B. Közös motskoltatások	15.
1. Révai méltósággal mostani Író	16.
2. Révaiban csak az irígy szem lát hibákat, ő valóságokkal győzi tisztelőit	17.
3. Inkább Révaival hibáznak az ő Tanítványai, hogy sem Versegivel igazat tartásának	18.
4. Plátó Révai, Cicerók Tanítványai	20.
5. Nem egy ember Révai, a' teljes Régiség, nagy Tudós Sereg szól belőle az egész Nemzet javára	23.
6. Versegit, az erős nagy lelket, az orofzlánt, megtzáfolják a' gyenge lelkek, az Ostoba Juhok	24.
II. §. A' Jó Tanítást gúnyoló tsúfolódások	28.
A. Az Ékeszfószzeretésnek igaz értelme	30.
1. Révainak oktatása szerint	31.
a. Az Ékeszfószzeretésnek magyarázatja	31.
b. A' megkívántató segedelmek	32.
1) A' Latánban	32.
2) A' Magyarban	34.
c. Közönséges fő törvények	36.
2. Verseginek meghatározása szerint	38.

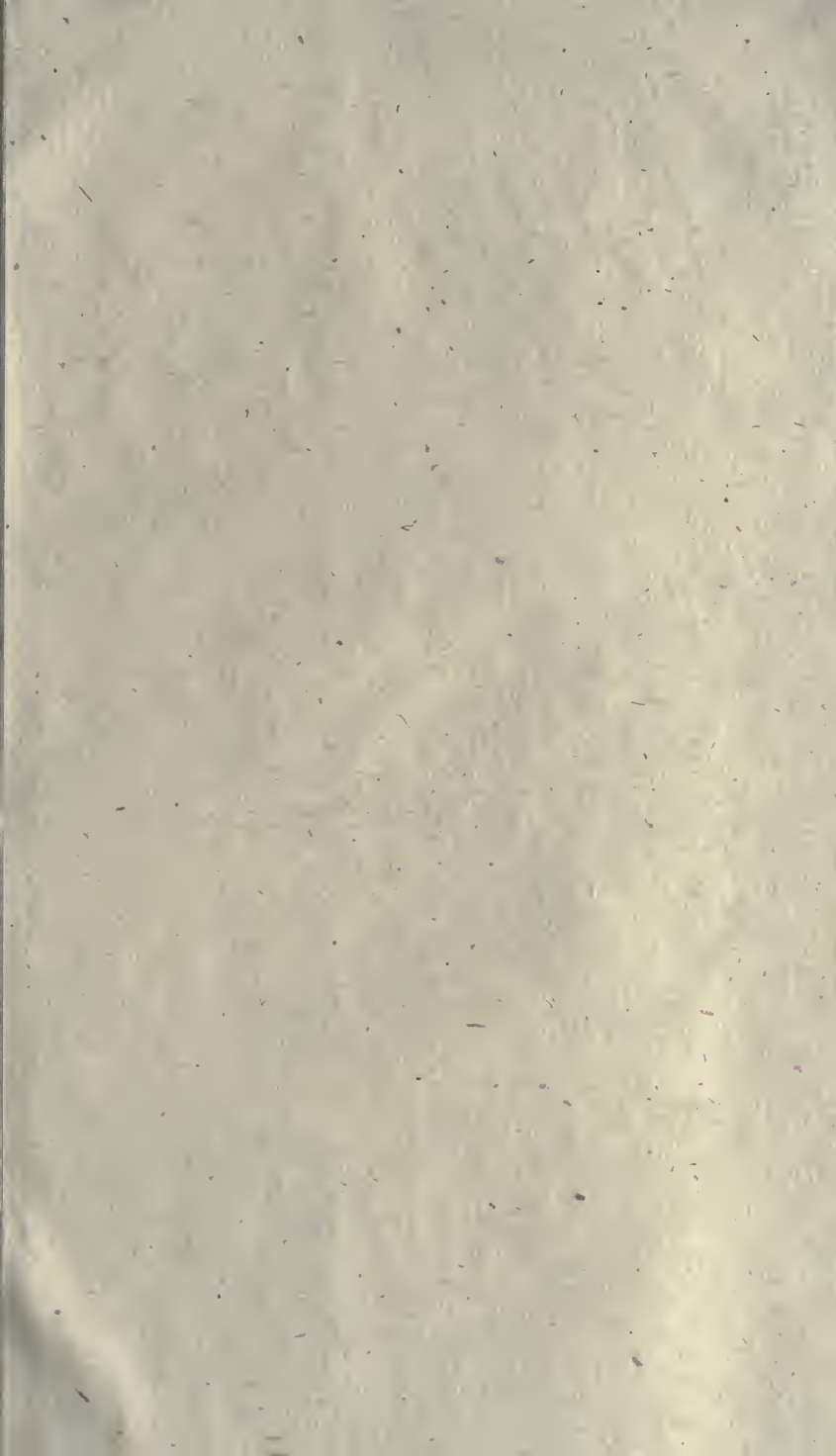
- a. Kihagyja Versegi az Ékeszfőzetésnek derék fenekét 40.
- b. Nem nevezi nyilván íme' számban 'a' böltsekedést, és ítéletértést 40.
- c. A' mit elsőnek teszzen, azzal nem él; a' többivel pedig nem élhet 41.
- d. Hallatlan példával a' musikát is ide számlálja 44.
- B. A' Jó Tanításnak védelme 46.
- 1. A' Régiség jól vétetik fenékül a' nyelv tanításban 47.
- a. A' mostani nyelv merő zűrzavar, a' rosz, és jó szokásnak egymással való ellenkezése miatt 47.
- b. A' Régiségnek bizonyos a' megegyezése; maradványaiban tudós író nyelvet hagyott 48.
- c. Jól maradunk tehát, 's jól buzgódunk a' Régiség mellett 51.
- 2. A' ragasztékok, valamint a' gyökök, mint jelentő szavak: megkülönböztetésök igen világosít a' törvényekben; 's mutatja nyelvünk hathatóságát; oda segitenek az atyafiságos nyelvek 53.
- a. A' szóvizsgálásnak jó okon, és nagy tekinteten, megállapodó valósága 53.
- b. A' szóvizsgálásnak hasznai 56.
- 1) A' gyökök, 's a' ragasztékok mind jelentő szavak 56.
- 2) Meghatározó különböztetéseikben segitenek az atyafiságos nyelvek 59.
- 3) Felvezetnek a' nyelvnek eredetére 63.
- 4) Megbizonyított törvényeket adnak előnkbe 63.
- 5) Mutatják a' nyelvnek hathatóságát, 's egyéb tulajdonságait 64.

- C. A' gúnyoló tudatlan rosz értések, 's nem igaz mondások 65.
1. A' Régiségeket nem terjeszthetjük, hogy egyfzer 's mind ne erefzkedjünk az Ékes-szófzeretésbe: 's mí nyelvet nem szépi-tünk, hanem tsak tanuljuk, 's védelme-zük a' szép nyelvet 66.
 - a. A' Régiséget terjesztésnek rosz értelme 66.
 - b. A' nyelvészépítés rosz igyekezet 67.
 - 1) Vesegi nem talál szép nyelvet, az-ért rutat tsinál 67.
 - 2) Mí a' szép nyelvet tanuljuk, 's vé-delmezzük 68.
 - 3) Versegi szép nyelvet nem tanulha-tott, nem is tanulhat 69.
 - 4) Értelmes mondással, kettős szégye-nére, nyelvtanulásra kötelez má-sokat 69.
 - 5) A' szép nyelvek között ragyog a' miénk: tsak nyelvtanításaink roszak 73.
 2. Nem írtóztató szabad felvételek Révai-nak tudós fejtegetései: nyelvünknek sa-ját alkotmányát igazán mutatják 74.
 - a. A' szabad felvételeknek miben létök 75.
 - b. Tudósak, megegyezők, nem írtóz-tatók 76.
 - c. A' nyelvnek saját alkotmánya nem szabad felvétel 76.
 - d. Mind helyes formálásokról szóllunk 78.
 3. Révainak köfalas boltja mind igaz drá-ga árúkkal megrakatott: abba semmi sem jö tsak tetszésből, hanem mind kemény próbával 78.
 4. Méltán megkívánjuk Íróinktól, hogy az Ékes-szófzeretésben járatosak legyenek: e' hozza helyre a' Magyar Aténát 81.

a. Az Ekeszfőszertetésnek szüksége	81.
b. Íróinktól nem esmértetik	82.
c. Megmutatja Érdemes Tanítónk, mi is utána	82.
d. Helyre hozza a' Magyar Aténát	83.
II. Szakasz. Versegit nem követhetésünknek nyomos okai.	85.
I. §. A' szavasabb nem igaz mondások	87.
A. A' Régiséget megvetésben	87.
1. A' helyesírásról	88.
a. A' helyesírás meliékesleg való dolog	88.
b. A' nem egyezésnek okai	89.
c. Versegi apróságokkal vesződik	90.
d. Másutt is jelenti gyengességét	91.
2. A' nyelvnek lételéhez tartozó fő dolgokról	92.
a. A' szóhajtogatásokról	93.
b. A' szószármaztatásokról	94.
B. Az esetekről szólásban	95.
1. Révai állatása az esetekről	95.
2. Dorgáló feleletek	96.
a. Első felelet	97.
b. Második felelet	97.
c. Harmadik felelet	99.
C. Egyéb magyarázatokban	102.
1. A' <i>vénhűszik</i> ígékben	102.
a. A' nyelvnek igaz története az ilyen formálásokban	103.
b. A' <i>vénhűszik</i> , és <i>kérhűszik</i> ígének formáltatása	105.
2. A' <i>gy</i> hangnak <i>d</i> betűből való eredetében	106.
a. A' nyelvnek igaz története ebben a' formálásban	107.
b. A' <i>d</i> betű ered a' <i>gy</i> hangból	108.
3. Az ösztó, és rend számokban	109.

a. Versegi állatása	109.
b. A' mí észrevételünk	110.
II. §. A' magával ellenkező tsátságás tetemesb példákban	111.
A. Első példa. A' nyelvet tetfzés szerént megváltoztató szabadságnak ellent álló szép törvényben	111.
1. A' szép törvény	112.
2. A' törvénnel való ellenkezés	112.
B. Második példa. A' gyökerekről, és ragasztékokról való állatásban	114.
1. Verseginek állatása, a' <i>leg</i> , és <i>weg</i> előragasztékokról	115.
2. Homályt ofzlató fejtegetések	115.
a. A' hasonlításnak hágoiban	115.
b. A' <i>meg</i> . ragasztékról	118.
III. §. A' vakoskodó tudatlanságnak sértőbb jelei	120.
A. Első jel. Az ígéknek személyeiket formáló <i>ék</i> ragasztékban	120.
1. Az állatásnak mivolta	120.
2. Világosító oktatások	122.
a. A' szokásról való észrevétel	122.
b. Önkényeken támadható jobb gondolatok	123.
1) A' helyes nyomozásra vezető szükséges segedelmek	123.
2) A' segedelmek szerént tétetett okos fejtegetések	125.
a) A' harmadik egyes személyek a' megbövílt gyökerű formában	126.
(1) Az ohajtó módban	126.
(2) Az első múlt időben	127.
(3) A' parantsoló módban	128.
b) A' harmadik egyes személyek a' mutató formában	129.

(1) Az első múlt időben, 's ohajtó módban	129.
(2) A' második múlt időben, 's a' parantsoló módban	134.
c) Az első egyes személyek az egyeses formában	135.
3) Szükséges következtetések	136.
B. Második jel. A' nyelvtanításbéli figurákban	139.
1. Az epenthetica betűk	140.
a. Az <i>m</i> betű	140.
b. Az <i>n</i> betű	143.
c. A' <i>j</i> és <i>v</i> betű	146.
1) A' <i>v</i> betű	147.
2) A' <i>j</i> betű	148.
a) Névadásának része	278.
b) <i>It</i> formálónak a' része	149.
2. Az energica betű	151.
3. A' paragogica betűk	152.
a. A' <i>lan</i> , <i>len</i> , szavatska	153.
b. Az <i>an</i> , <i>en</i> , névása	154.
1) A' névásaiban, 's határozókban	154.
2) Az ígékben	155.
c. Az <i>ik</i> névása	155.
C. Harmadik jel. A' ragasztékoknak a' gyö- kerektől való hibás elválasztásokban]	156.
1. A' <i>szik</i> ragaszték	158.
2. <i>Oz</i> , <i>ozik</i> , és <i>zik</i> ragaszték	160.
3. <i>Ász</i> , és <i>ök</i> ragaszték	161.
Béfejezés	163.
Nevezetesebb Bizonyosságok	165.
A' Magyarországon jeleskedő nemes igyekezet- ről	166.
Egyéb Tudós Írásokban szerentsésen adatott jelekről	189.
A' Hivatalokban hasznosan buzgódo hívség- ről.	204.

8073453

(315)

